Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Arbejdsministeriet

BØRN OG UNGES ERHVERVSARBEJDE

Betænkning afgivet af kommisionen om børn og unges erhvervsarbejde

OKTOBER 1993

BETÆNKNING NR. 1257
1993

1991

1214 Bedre statistik om flygtninge og indvandrere
1215 2. betænkning afgivet af Sølovsudvalget angående befordring af gods, 1991
1216 Insider-handel
1217 Betænkning om modernisering af levnedsmiddelkontrollen i Danmark
1218 Nyt tilskudssystem for de frie grundskoler
1219 Betænkning om isolationsfængsling i andre europæiske lande
1220 Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret
1221 Driftsomkostninger
1222 Betænkning om 3. instansbevillinger og andre procesbevillinger
1223 Betænkning om beslaglæggelse og edition under efterforskning
1224 Befordringsfradragsreglerne
1225 Præhospital behandling i Danmark
1226 Katastrofeberedskab
1227 Udlicitering af offentlige drifts- og anlægsopgaver
1228 Pensionsmæssig ligebehandling af mænd og kvinder

1992

1229 Forenkling og fremtidstilpasning af selskabsloven
1230 Børsnoterede selskaber
1231 Omsætning af fast ejendom
1232 Fremtidens finansielle sektor
1233 Betænkning om Pressens Informationsregistre
1234 Betænkning om samordning af den erhvervsrettede voksen- og efteruddannelsesindsats
1235 Betænkning om periodisk syn af personbiler
1236 Ny markedsføringslov
1237 Betænkning om erstatning for miljøskader
1238 Ejendomsvurderingsområdet
1239 Betænkning om lønindeholdelse for private krav
1240 Pakkerejser
1241 Lov om omsætning af fast ejendom
1242 Landdistrikterne – ændrede vilkår

1993

1243 Erhvervsøkonomiske og miljømæssige konsekvenser af offentlig regulering
1244 Rapport fra udvalget til undersøgelse af eventuelle misbrugsmuligheder ved andelsbeskatningen
1245 Pensionsoverførsler
1246 Betænkning fra Udvalget til revision af "Almindelige Betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed af 1972 (AB 72)"
1247 Værgemål
1248 Valg og edb
1249 Delbetænkning om effektivisering af asylsagsbehandlingen
1250 Redegørelse om aktivitetsbestemte tilskud. Forenkling af udlignings systemet. Statstilskuddets fordeling
1251 Forenkling af anpartsselskabsloven
1252 Danmarks internationale indsats
1253 Teknologistøttet undervisning (Fjernundervisning)
1254 Revisorlovgivningen
1255 Elektronisk betalingsformidling uden betalingskort

STATENS INFORMATION
Nørre Farimagsgade 65 . Postboks 1103 . 1009 København K
Telefon 33 37 92 00 . Fax 33 37 92 99

Børn og unges erhvervsarbejde

Afgivet af kommissionen om børn og unges erhvervsarbejde

BETÆNKNING NR. 1257
1993

Publikationen kan købes hos boghandleren eller hos:

STATENS INFORMATION
Postboks 1103
1009 København K.
Tlf. 33 37 92 28 (9-16)
Fax 33 37 92 99

trykt på genbrugspapir

ISBN 87-601-3958-7
DKC-Greve
43 69 33 17

Indholdsfortegnelse

Side

Kapitel 1: Kommissionens kommissorium og sammensætning

1.1. Baggrund 0
1.2. Kommissionens sammensætning 0
1.3. Kommissoriet 2
1.4. Afgrænsning af kommissoriet 3
1.5. Lov om ansættelsesbeviser 4
1.6. Udvalgets møder 5

Kapitel 2: Sammenfatning

Sammenfatning 6

Kapitel 3: Lovgivning i relation til børn og unges arbejde

3.1. Arbejdsministeriets lovgivning 12
3.1.1. Arbejdsmiljølovgivningen 12
3.1.2. Den ansættelsesretlige lovgivning 19
3.2. Socialministeriets lovgivning 22
3.2.1. Sygedagpengeloven 22
3.2.2. Arbejdsskadeforsikringsloven 23
3.3. Skatteministeriets lovgivning 24
3.3.1. Beskatning 24
3.3.2. Personfradrag m.v. 25
3.3.3. Selvangivelse og skatteansættelse 26
3.4. Justitsministeriets lovgivning 26
3.4.1. Indgåelse af arbejdsaftaler 26
3.4.2. Ændring og ophævelse/opsigelse af arbejdsaftaler 27
3.4.3. Råden over selverhverv 28
3.4.4. Offentlige forlystelser 28
3.5. Undervisningsministeriets lovgivning 29
3.6. Industriministeriets lovgivning 31
3.6.1. Restaurations- og hotellovgivningen 31
3.6.2. Søfartsområdet 32
3.7. Internationale konventioner 34

Kapitel 4: Eksisterende undersøgelser

4.1. Eksisterende undersøgelser 35
4.2. "Skolebørns dagligdag" 35
4.3. Århusundersøgelsen, Ringkøbingundersøgelsen og Køgeundersøgelsen 42

4.4. "Sorte Pletter" 52

Kapitel 5: De af kommissionen foretagne undersøgelser 60

Kapitel 6: Art og omfang af og indtægt ved børn og unges fritidsjobs

6.1. Indledning 64
6.2. De unges erhvervsfrekvenser 65
6.3. Arten af fritidsjob 72
6.4. Arbejdsomfanget 74
6.5. Indtægten ved fritidsjob 79
6.6. Supplerende oplysninger om børn og unges beskæftigelse 81
6.6.1. Danmarks Statistiks oplysninger 81
6.6.2. Oplysninger fra Dansk Arbejdsgiverforening og SALA 82
6.6.3. Landbrugets spørgeskemaundersøgelse 83
6.6.4. Oplysninger om indkomster 85
6.6.5. Oplysninger om børn og unges lønforhold 85

Kapitel 7: Arbejdsmiljøforhold

7.1. Indledning 86
7.2. Arbejdsforhold 87
7.3. På kant med arbejdsmiljøloven? 93
7.4. Forældres kendskab til deres barns arbejde 97
7.5. Kendskab til bestemmelser om arbejdsmiljø 99
7.6. Supplerende materialer 102
7.7. Arbejdstilsynets oplysninger om arbejdsulykker 103
7.7.1. Forekomst af arbejdsulykker 103
7.7.2. Typer af arbejdsulykker 106
7.7.3. Behandling af arbejdsulykker 109
7.8. Arbejdstilsynets oplysninger om arbejdsbetingede lidelser 110
7.9. Arbejdsmarkedets parters vurdering af kendskab til og overholdelse af arbejdsmiljøregler 113
7.10. Undervisning i arbejdsmiljø og folkeskolen 114

Kapitel 8: Forholdet mellem fritidsjob og det øvrige sociale liv

8.1. Indledning 115
8.2. Fritidsjob og skolegang 116

8.3. Fritidsjob og familien 120
8.4. Fritidsjob og fritiden 121
8.5. Holdninger til fritidsjob 125

8.6. Fritidsjob og økonomi 132
8.7. Supplerende materialer 136
8.8. Lærerundersøgelsen 137
8.9. IDA-undersøgelsen 141
8.10. Undervisningsministeriets oplysninger 145

Kapitel 9: Ansættelsesforhold og arbejdsgiverholdninger og LOs holdning til beskæftigelse af børn og unge
9.1. Ansættelsesforholdet 146
9.2. Supplerende materialer 149
9.2.1. Overenskomstforhold 149
9.2.2. Børn og unges rettigheder og muligheder 150
9.3. Arbejdsgiverholdninger til beskæftigelse af børn og unge 152
9.4. Landsorganisationens holdninger til beskæftigelse af børn og unge 154

Kapitel 10: Samfundsøkonomiske forhold
10.1. Samfundsøkonomiske udgifter 157
10.2. Omkostninger ved arbejdsulykker ud fra sundhedssektorens beregninger 158
10.3. Arbejdsskadestyrelsens oplysninger om omkostninger ved arbejdsulykker og erhvervssygdomme efter lov om forsikring mod følger af arbejdsskader 159
10.4. Sygedagpenge 161
10.5. Virksomhedsfordele ved beskæftigelse af unge 161
10.6. Antallet af heltidsjobs 163
10.7. "Sort arbejde" 163

Kapitel 11: Kommissionens overvejelser og anbefalinger
11.1. Indledning 165
11.2. Kommissionens anbefalinger til initiativer der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen 168

Side

Kapitel 12: LOs særudtalelse om lovbestemt overenskomstdækning af børn og unge og DAs og SALAs særudtalelser hertil

12.1. Landsorganisationen i Danmarks særudtalelse om lovbestemt overenskomstdækning af børn og unge 180

12.2. Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers særudtalelse om Landsorganisationen i Danmarks forslag om lovbestemt kollektiv overenskomstdækning af børn og unge 181

Bilagsfortegnelse 184

KAPITEL 1

Kommissionens kommissorium og sammensætning

1.1. Baggrund

Den 8. maj 1992 vedtog Folketinget en beslutning om at nedsætte en kommission om børns og unges erhvervsarbejde. Folketingsbeslutningen indeholdt en angivelse af, hvilke medlemmer og organisationer der skulle deltage i kommissionsarbejdet, samt hvilket kommissorium kommissionen skulle arbejde efter. Af folketingsbeslutningen fremgår endvidere, at kommissionen bør overveje forslag til ændringer, der kan sikre børn og unge i arbejdssituationen.

Kommissionen blev nedsat i september 1992 og påbegyndte sit arbejde i oktober 1992.

1.2. Kommissionens sammensætning

Kommissionen har under arbejdet med afgivelse af denne betænkning haft følgende sammensætning:

Medlemmer:
Nævnsformand Karen Sejersdal Christensen (formand)
Landsorganisationen i Danmark:
LO sekretær Nina Ærenlund
Konsulent Ole Heegaard
Konsulent Mogens Jensen
Dansk Arbejdsgiverforening:
Underdirektør Thomas Philbert Nielsen
Fuldmægtig Flemming Dreesen
Lederens Hovedorganisation:
Konsulent Hanne Albinussen
Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd:
Sekretær Anne Baastrup
Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger:
Kontorchef Per Laurents
Undervisningsministeriet:
Fagkonsulent Jette Stegmann

Socialministeriet:
Kontorchef Anders Lynge Madsen
Skatteministeriet:
Fuldmægtig Merete Helle Hansen
Justitsministeriet:
Fuldmægtig Janne Rostrup Hansen, Civilretsdirektoratet
Direktoratet for Arbejdstilsynet:
Kontorchef Henriette Steen
Arbejdsministeriet:
Kontorchef Henrik Grove
Sekretariatet for kommissionen:
Sekretariatskoordinator: Fuldmægtig Anne Marie Møller Larsen, Arbejdsministeriet
Fuldmægtig Vibeke Peschardt, Arbejdsministeriet
Fuldmægtig Jes Knudsen, Direktoratet for Arbejdstilsynet

Seniorforsker Mogens Nord-Larsen, Socialforskningsinstituttet, har deltaget i kommissionens møder og i sekretariatsarbejdet, endvidere har seniorforsker Dines Andersen, Socialforskningsinstituttet, udarbejdet spørgeskema til og beskrevet undersøgelsesresultaterne af den af kommissionen iværksatte undersøgelse samt deltaget i flere møder.

Overassistent Jytte Gosvig, Arbejdsministeriet, har været udvalgets sekretær.

1.3. Kommissoriet

"1. Kommissionen skal foretage en undersøgelse og tilvejebringe oplysninger om børns og unges erhvervsarbejde omfattende aldersgruppen 10-17 år opdelt på følgende aldersgrupper: 10-12 år, 13-14 år, 15-17 år. Der bør tilvejebringes oplysninger om jobtyper, og i hvilket antal timer børn og unge arbejder inden for de tre alderskategorier.

2. Der skal tilvejebringes oplysninger om arbejdsmiljøproblemer, samfundsøkonomiske udgifter, der er forbundet med børns og unges erhvervsarbejde, og om de arbejdsskader, de pådrager sig. Endvidere bør kommissionen undersøge, hvilke konsekvenser erhvervsarbejdet har for skolegangen, fritiden, familielivet og valget af uddannelse og erhverv.

3. Kommissionen skal endvidere belyse, i hvilket omfang børns og unges erhvervsarbejde også er et udtryk for en konsekvens af den pressede økonomiske situation i familierne.

4. Kommissionen skal belyse de ansættelsesmæssige forhold for børn og unge, herunder lønforhold, udbetaling af sygedagpenge og feriepenge. Kommissionen skal på denne baggrund overveje forslag til ansættelseskontrakter for børn og unge på arbejdsmarkedet. Kommissionen skal i sine overvejelser om ansættelseskontrakter fremkomme med eksempler på, hvordan Danmark kan efterleve EF-direktivet af 14. oktober 1991 om arbejdsgivernes pligt til at underrette arbejdstagerne om vilkårene for arbejdskontrakter eller ansættelsesforholdet.

Kommissionen skal have mandat og økonomiske ressourcer til selv at iværksætte det nødvendige undersøgelsesarbejde.

Kommissionen skal afslutte sit arbejde den 1. juni 1993."

1.4. Afgrænsning af kommissoriet

På kommissionens første møde den 21. oktober 1992 behandlede man spørgsmålet om afgrænsning af indholdet af kommissoriet. Man enedes om at afgrænse børns arbejde til lønnet arbejde for en arbejdsgiver, således at undersøgelsen ikke kommer til at omfatte arbejde i forældrenes private husholdning. Man enedes endvidere om at opdele analysen i erhvervsarbejde i form af fritidsjob og erhvervsarbejde som primær beskæftigelse.

Vedrørende de samfundsøkonomiske udgifter, i forbindelse med skader som følge af børn og unges arbejde, blev det fastlagt at beskrive de samfundsøkonomiske omkostninger, der følger af arbejdsskader børn og unge pådrager sig i forbindelse med deres erhvervsarbejde. Der var endvidere fra visse sider ønske om at drøfte udgifterne i sundhedssektoren vedrørende børn og unges arbejde, beskæftigelsesmæssige konsekvenser af børn og unges arbejde samt omfanget af sort arbejde blandt denne gruppe.

Kommissionen enedes endelig om at iværksætte et selvstændigt undersøgelses- og analysearbejde vedrørende de i kommissoriet rejste spørgsmål, der kunne danne grundlag for kommissionens overvejelser

og forslag til ændringer, der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen.

1.5. Lov om ansættelsesbeviser

Kommissionen fik endvidere til opgave at belyse, om lovforslaget om ansættelsesbeviser, der skulle implementere EF-direktivet om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtagerne om vilkårene for ansættelsesforhold, direktiv nr. 91/533, eventuelt kunne suppleres med forslag fra kommissionen til ansættelsesbeviser for børn og unge. Direktivet er et minimumsdirektiv.

Lovforslaget til gennemførelse af direktivet blev fremsat i Folketinget den 14. januar 1993 og vedtaget den 22. juni 1993, som lov nr. 392.

Kommissionen skrev den 24. marts 1993 til arbejdsministeren, bl.a. "Kommissionen har bemærket sig, at lovforslaget er begrænset til en gennemførelse af direktivets minimumskrav og er opmærksom på, at forslag, der måtte strække sig ud over direktivets krav, vil kunne gribe ind i forhold, der er overladt til arbejdsmarkedets parter at træffe aftale om.

Kommissionen finder, at spørgsmålet om yderligere beskyttelse af børn og unge i arbejdsforhold i form af fx ansættelsesbrev eller lignende indeholdende oplysninger og forpligtelser, der måtte række ud over, hvad der er angivet i lovforslaget mest hensigtsmæssigt drøftes i tilslutning til kommissionens generelle overvejelser om forslag til ændringer, der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen."

Arbejdsministeren har herefter på en forespørgsel fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg meddelt udvalget, at arbejdsministeren kan tilslutte sig kommissionens anbefaling.

Arbejdsministerens besvarelse af spørgsmål nr. 9 af 25. marts 1993 fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg (L 172 - bilag 1) bilagt kommissionens skrivelse af 24. marts 1993 er optaget i betænkningen som bilag 2.

1.6. Udvalgets møder

Udvalget har holdt 17 møder.

Det har ikke været muligt at afslutte kommissionens omfattende undersøgelses-og analysearbejde, få det drøftet i kommissionen og få overvejet forslag til ændringer, der kan sikre børn og unge i arbejdssituationen inden den fastsatte frist den 1. juni 1993. Kommissionen anmodede derfor arbejdsministeren om en kortere udsættelse af fristen. Arbejdsministeren tog denne anmodning til efterretning.

KAPITEL 2

Sammenfatning

Folketinget besluttede den 8. maj 1992, at der skulle nedsættes en kommission om børn og unges erhvervsarbejde. Kommissoriet er gengivet i kapitel 1.

Betænkningen er udarbejdet af den kommission, som arbejdsministeren herefter nedsatte i september 1992.

Kommissionens betænkning er udformet som en redegørelse for og analyse af børn og unges erhvervsarbejde. Kommissionen har selvstændigt iværksat en række undersøgelser om børn og unges erhvervsarbejde og ansættelsesforhold.

Kommissionens overvejelser om forslag til ændringer, der kan beskytte børn og unge bedre i arbejdssituationen har baggrund i dette indsamlede materiale, i særdeleshed i den af SFI gennemførte landsdækkende undersøgelse om børn og unges erhvervsarbejde "Børns arbejde, 1993".

Betænkningen er bygget op over kommissoriets hovedspørgsmål:

- Omfanget og arten af børn og unges erhvervsarbejde.
- Arbejdsmiljøforhold for børn og unge.
- Konsekvenserne af børn og unges erhvervsarbejde for skolegang, fritidsliv m.v. og fritidsarbejdets betydning for familielivets økonomi.
- Børn og unges ansættelsesforhold.
- Samfundsøkonomiske udgifter, der er forbundet med børn og unges erhvervsarbejde.

I kapitel 1 er som nævnt kommissoriets ordlyd gengivet og det fremgår, at kommissionen har valgt at begrænse betænkningen til at omhandle børn og unges lønnede arbejde. Dog er undtaget arbejde i forældrenes private husholdning.

I kapitel 3 redegøres for de gældende regler for børn og unges arbejdsmiljøforhold, social sikringsforhold, regler i myndighedsloven om børn og unges mulighed for at indgå aftaler, skatteforhold m.v.

Gennemgangen af gældende regler har været nødvendig for, at kommissionen kan sammenholde regelsættet med de faktiske forhold, der afdækkes gennem de iværksatte undersøgelser og på den baggrund overveje forslag til ændringer.

I kapitel 4 redegøres for de væsentligste eksisterende undersøgelser om børn og unges erhvervsforhold.

"Skolebørns dagligdag", Dines Andersen, Socialforskningsinstituttet, 1989, "Skolebørns erhvervsarbejde", Arbejdsmedicinsk klinik, Århus Kommunehospital, 1990 (Århusundersøgelsen), "Børn og unges erhvervsarbejde i Ringkøbing Amt", Arbejdsmedicinsk klinik, Herning Centralsygehus, 1990 (Ringkøbing-Undersøgelsen), "Skoleelevers fritidsjob, arbejdsmiljø og helbred", Arbejdsmedicinsk klinik, Roskilde Amtssygehus og SiD-Køge, 1992 (Køgeundersøgelsen), "Sorte-pletter", Direktoratet for Arbejdstilsynet, Arbejdsskaderegistret, 1989.

Redegørelsen af de eksisterende undersøgelser tjener til belysning af, om der er sket ændringer i bl.a. omfanget af børn og unges erhvervsarbejde og om der er sket ændringer i børn og unges arbejdsmiljøforhold.

Med kapitel 3 og 4 er der gjort op med det eksisterende materiale, og med kapitel 5 begynder gennemgangen af de af kommissionen indhentede oplysninger.

Kommissionen har selv iværksat en landsdækkende interviewundersøgelse og bad Socialforskningsinstituttet tage sig af opgaven.

Undersøgelsen "Børns arbejde, 1993" belyser hovedparten af de spørgsmål, som kommissionen var anmodet om at undersøge. 2.000 børn samt én af deres forældre deltog i undersøgelsen. Kommissio-

nen har endvidere indhentet oplysninger fra Danmarks Statistik, Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger og LO om børn og unges beskæftigelse. Direktoratet for Arbejdstilsynet har udarbejdet en særlig rapport om anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser hos børn og unge i alderen 10-17 år. Endelig har Sundhedsstyrelsen, Arbejdsskadestyrelsen, Danmarks Statistik og Undervisningsministeriet ydet særlige bidrag.

Undervisningsministeriet har på kommissionens foranledning iværksat en undersøgelse om folkeskolelæreres oplevelse af og holdning til spørgsmålet om børn og unges arbejde. Danmarks Lærerforening har deltaget i tilrettelæggelsen af undersøgelsen.

I kapitel 6 redegøres for omfanget og arten af børn og unges erhvervsarbejde.

På baggrund af SFIs undersøgelse redegøres for de unges erhvervsfrekvenser; hvor mange børn og unge der har fast fritidsjob og hvor stor en andel af børn og unge, der lejlighedsvis har fritidsjob og hvor stor andelen af børn og unge, der gerne vil have et fritidsjob er. I kapitlet redegøres endvidere for, hvorledes børnenes arbejdsmarked ser ud.

Endelig belyses arbejdets omfang og børnene og de unges indtægtsforhold.

SFIs undersøgelse om ovennævnte forhold er suppleret med oplysninger fra Danmarks Statistik, Dansk Arbejdsgiverforening og De Danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug og for så vidt angår indkomstforholdene med oplysninger fra Økonomiministeriet, Lovmodelkontoret og LOs jobpatrulje.

I kapitel 7 redegøres på baggrund af SFIs undersøgelse for arbejdsmiljøforhold hos børn og unge - for børnenes arbejdsforhold og forholdet til arbejdsmiljøloven samt for forældrenes kendskab til de nævnte forhold. Forekomsten af arbejdsulykker samt Arbejdstilsynets oplysninger om arbejdsbetingede lidelser er beskrevet i særskilt rapport fra Arbejdstilsynet.

Endvidere refereres oplysninger fra det såkaldte "5-by projekt" i Sundhedsstyrelsen om årsager til skadestuehenvendelse, idet under-

søgelsen kan udskille de henvendelser, hvor en ulykke, der er sket på en arbejdsplads, er henvendelsesårsag.

Endelig refereres arbejdsgivernes kendskab til og overholdelse af arbejdsmiljøregler samt LOs opfattelse af samme forhold.

Afslutningsvis redegøres for den indsats, Undervisningsministeriet i 1991 har gjort for undervisning i arbejdsmiljø i folkeskolen.

I kapitel 8 redegøres med baggrund i SFIs undersøgelse for fritidsjobbets konsekvenser for skolegang i fritidsliv m.v.

I dette kapitel refereres endvidere den af kommissionen iværksatte undersøgelse om læreres holdninger til fritidsjobs blandt elever.

I kapitel 9 gennemgås nogle af nogle af de juridiske aspekter ved børn og unges arbejde.

I kapitlet gengives endelig arbejdsgivernes holdninger til beskæftigelse af børn og unge og arbejdstagernes holdninger til disse spørgsmål.

I kapitel 10 om samfundsøkonomiske udgifter har kommissionen begrænset sig til at beskrive de samfundsøkonomiske udgifter, der er forbundet med børn og unges erhvervsarbejde.

Sundhedssektorens omkostninger ved behandling af arbejdsulykker er beregnet, ligesom kommissionen har indhentet oplysninger om udbetåling af sygedagpenge og oplysninger om udbetalte erstatninger som følge af anerkendte arbejdsskader.

I kapitel 11 er gengivet kommissionens overvejelser og anbefalinger til tiltag og ændringer, der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen.

Generelt finder kommissionen det væsentligt bedst muligt at sikre, at de fritidsjobs børn og unge påtager sig, ikke går ud over deres helbred og ikke tager mere tid, end at de også har tid til at passe deres skolegang.

Kommissionen anbefaler

- at der fortsat bør satses på omfattende oplysnings- og informationskampagner, som er målrettet unge, forældre, arbejdsgivere og lærere - herunder en særlig indsats rettet mod de ældste elever i folkeskolen og elever på ungdomsuddannelserne, og en særlig indsats for at børn og unge kan færdes sikkert i trafikken i forbindelse med deres job,

- at der foretages en regelsammenskrivning på arbejdsmiljøområdet vedrørende børn og unge, således at reglerne bliver sammenhængende og overskuelige,

- at arbejdsmiljø medtages som et selvstændigt emneområde i folkeskolen i den nye læseplan for det obligatoriske emne uddannelseserhvervs- og arbejdsmarkedsorientering, herunder at arbejdsmarkedets parter og Arbejdstilsynet inddrages i arbejdet,

- at betænkningen oversendes til det tværministerielle børneudvalg med henblik på, at spørgsmålet om, hvorvidt sociale forhold kan være bestemmende for, om en særlig gruppe af unge senere fravælger uddannelse og dermed risikerer at komme til at høre til gruppen af unge, som er særligt udsatte også på andre områder, indgår i børneudvalgets arbejde med en forstærket indsats overfor socialt udsatte børn og unge.

Herudover fremsættes følgende forslag af kommissionens enkelte medlemmer.

Landsorganisationen i Danmark, Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd, Ledernes Hovedorganisation og Arbejdstilsynet stiller forslag om indførelse af ansættelsesbeviser for børn og unge, idet det overlades til arbejdsministeren at udfærdige regler herfor.

Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger finder ikke behov for ansættelsesbeviser.

Flertallet anbefaler, at betænkningen oversendes til det tværministerielle børneudvalg med henblik på, at spørgsmålet om de arbejdsmæssigt belastede unge også på andre områder er særligt udsatte, indgår i børneudvalgets arbejde med en forstærket indsats overfor socialt udsatte børn og unge, jf. kommissionens forslag nr. 4. Landsorganisationen i Danmarks og Arbejdstilsynets repræsentanter i udvalget foreslår, at arbejdsministeren udarbejder

regler om en arbejdstidsbegrænsning for de 15-17 årige, som er i gang med en fuldtidsuddannelse.

Landsorganisationen i Danmark, Arbejdstilsynet og Arbejdsministeriet og FTF anbefaler, at den nedre aldersgrænse for erhvervsarbejde sættes til højst 13 år. Af de øvrige udtaler Dansk Arbejdsgiverforening, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere og Ledernes Hovedorganisation, at de finder de nuværende regler om aldersbegrænsninger tilfredsstilende og henviser for så vidt angår ulykkesrisiko til en forstærket oplysningsindsats overfor gruppen af yngre børn med fritidsjob.

I kapitel 12 er gengivet en særudtalelse fra Landsorganisationen i Danmark og en fælles særudtalelse fra Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger om lovbestemt overenskomstdækning for børn og unge.

KAPITEL 3

Lovgivning i relation til børn og unges arbejde

3.1. Arbejdsministeriets lovgivning

3.1.1. Arbejdsmiljølovgivningen

A. Børn under 15 år

Hovedreglen efter arbejdsmiljølovens (AML) § 59, stk. 1, er, at børn ikke må anvendes til erhvervsmæssigt arbejde. Der er i AML § 2, stk. 2 en række begrænsninger, som er gentaget i § 59: For unge af arbejdsgiverens familie, der hører til hans husstand, gælder forbudet kun arbejde med tekniske anlæg og maskiner, hjælpemidler, stoffer eller materialer, der kan frembyde fare for dem.

Arbejdsministeren kan fastsætte regler om lavere aldersgrænse for visse typer af arbejde og for visse typer af beskæftigede, hovedsageligt hvis der er tale om familie og husstand. Samtidig kan der for landbrug fastsættes visse særlige regler. Det er aldrig tilladt at lade børn udføre "farligt" arbejde.

De typer af arbejde, som børn må beskæftige sig med, afhænger af arbejdets karakter og af barnets alder. Bestemmelserne findes i bekendtgørelsen om børns lettere erhvervsmæssige arbejde.

Let hjælpearbejde

Børn under 15 år (dvs. også 0 - 10 år) må i henhold til arbejdsmiljøloven § 59, stk. 1 udføre let hjælpearbejde. Dette består normalt i, at barnet hjælper en voksen. Som hjælp kan nævnes **hjælp ved** lettere fodrings- og rensningsarbejde i landbruget, lettere budtjeneste, lettere rengøring og ved drivning af husdyr.

Visse former for lettere, selvstændigt arbejde

Børn, der er fyldt 10 år, må, ud over det ovenfor under let hjælpe arbejde nævnte, tillige udføre lettere selvstændigt arbejde i form af:

- lettere fodrings- og rensnings arbejde i landbruget
- pasning af mindre husdyr
- lugning og hakning
- kartoffelopsamling, bær- og frugtplukning samt koglesamling
- plantning, opbinding og lignende arbejde
- lettere arbejde med specialafgrøder, fx afplukning af tulipanhoveder, optagning af løg og lignende
- lettere budtjeneste, dog ikke udbringning af aviser før skoletid.

Andre former for lettere, selvstændigt arbejde

Børn, der er fyldt 13 år, må, ud over det ovenfor lettere hjælpearbejde og lettere selvstændigt arbejde, tillige udføre lettere, selvstændigt arbejde ved:

- rutinemæssig prismærkning af varer
- arbejde i visse specialbutikker, fx kiosker, bagerbutikker og grøntforretninger
- modtagelse og pakning samt sortering og optælling af lettere varer og tom emballage
- lettere rengøring og oprydning samt borddækning
- lettere manuel montering, dog ikke lodning, svejsning eller arbejde med farlige klæbemidler
- malearbejde med ufarlig maling, dog ikke sprøjtemaling

- lettere manuelt arbejde, fx håndsyning, ilægning i poser, foldning af papir samt pudsning af færdige keramik- og glasvarer

- mærkning og sortering af rent vasketøj

- eftersyn og kontrol af produkter uden brug af maskiner og lignende

- internt piccoloarbejde

- lettere budtjeneste, herunder udbringning af aviser før skoletid

- salg af aviser og lignende.

Særligt om erhvervsmæssig medvirken ved offentlige forestillinger m.v.

Alle børn under 15 år kan - i henhold til Arbejdsministeriets bekendtgørelse om børns erhvervsmæssige medvirken ved offentlige forestillinger m.v. - erhvervsmæssigt medvirke ved offentlige forestillinger og optagelse af film, hvis der forinden er opnået tilladelse hos politiet d.v.s.:

- offentlige teaterforestillinger

- offentlige koncerter

- offentlige variete- eller cirkusforestillinger

- radio- og TV-optræden

- andre offentlige forestillinger

- statist- eller skuespilleroptræden i film.

Tilladelse må kun gives, hvis barnets medvirken i den pågældende forestilling eller filmoptagelse skønnes forsvarlig.

Tilladelse gives af politimesteren.

Tilladelsen skal nøje angive det tidsrum i døgnet, inden for hvilket barnet må beskæftiges, så der sikres tilstrækkelig nattehvile og lejlighed til at passe skoleundervisningen. Desuden kan tilladelsen gøres betinget af vilkår.

Tilsynet føres af politiet.

Arbejde, der er forbudt

Børn må aldrig beskæftiges ved arbejde, der kan være farligt for sikkerhed, sundhed eller udvikling. De må derfor ikke beskæftiges med:

- arbejde med maskiner, herunder traktorer
- arbejde med farlige stoffer og materialer
- arbejde i siloer, gylle- og ajlebeholdere
- håndtering af tunge byrder
- betjening af mekaniske anlæg
- arbejde i farlig nærhed af maskiner og mekaniske anlæg
- arbejde i lokaler, hvor der arbejdes med farlige stoffer og materialer
- indfangning og aflivning af pelsdyr
- lodning, svejsning eller arbejde med farlige klæbemidler.

Arbejdstid og hviletid

Arbejdstid

Den daglige arbejdstid ved **let hjælpearbejde** samt **lettere selvstændigt arbejde** må højest vare 2 timer på skoledage og 8 timer på skolefridage og i ferier.

Den samlede arbejdstid om ugen må højst være 12 timer. I skoleferier på mindst 1 uge kan den ugentlige arbejdstid dog være læn-

gere, idet den for børn, der er fyldt 10 år, kan være på 20 timer, og for børn, der er fyldt 13 år, kan være 40 timer.

Børn, der lovligt er udskrevet af skolen eller har fået tilladelse til at opfylde undervisningspligten ved at deltage i en erhvervsmæssig uddannelse eller beskæftigelse, må udføre let hjælpearbejde og lettere erhvervsmæssigt arbejde indtil 8 timer dagligt, dog højest 40 timer ugentlig. Hvis der kun er givet tilladelse til delvist at opfylde undervisningspligten ved erhvervsmæssig uddannelse eller beskæftigelse, nedsættes den højeste arbejdstid forholdsmæssigt, før nedsættelsen fratrækkes 12 timer.

B. Unge under 18 år

Bestemmelserne i AML kapitel 10 samt bekendtgørelse om unges farlige arbejde fastlægger omfanget af unges arbejde, beskæftigelse ved farligt arbejde, samt hviletid og ugentligt fridøgn.

Reglerne omfatter både egentlig erhvervsmæssig beskæftigelse og arbejde, der indgår som et nødvendigt led i en lærlingeuddannelse, EFG-uddannelse eller tilsvarende uddannelse af mindst 2 års varighed, som giver erhvervskompetence. Der er i § 2 i bekendtgørelsen angivet, at arbejde, der indgår i disse uddannelser, er undtaget fra de forbud, som er indeholdt i bekendtgørelsen.

Ved beskæftigelse af unge skal der efter bekendtgørelsens § 4 ved valg af arbejdsopgaver og ved arbejdets tilrettelæggelse drages omsorg for, at arbejdet kan udføres fuldt forsvarligt.

Bekendtgørelsen indeholder desuden en række forbud mod, at unge under 18 år beskæftiges ved arbejde, der rummer en særlig risiko.

I kapitel 2 er der givet forbud mod, at unge under 18 år beskæftiges ved tekniske anlæg m.v., som rummer ulykkesfarer. De typer, der er tale om, er angivet i bilag 1 til bekendtgørelsen. Desuden fastsættes i § 8, stk. 1, at unge ikke må arbejde med eller på anden måde udsættes for påvirkninger fra de stoffer og materialer, der er angivet i bilag 3 til bekendtgørelsen. Det er tilladt at være beskæftiget ved sådanne arbejdsprocesser, hvis processen befinder sig i lukkede systemer, eller de unge på anden lignende måde er sikret mod påvirkninger.

Der er efter bekendtgørelsens kapitel 5 som hovedregel et forbud mod arbejde, hvor der er fysiske belastninger, vibrationer ned- og sammenstyrtningsfare, kryogene væsker og nedkølede genstande, risiko for vold, kvælningsfare, brandfarlige gasser, eksplosionsfare, og hvor der anvendes friskluftforsynet åndedrætsværn mere end 4 timer dagligt.

Arbejdstid

Arbejdstiden for unge under 18 år må normalt ikke overstige den sædvanlige arbejdstid for voksne, der er beskæftiget i samme fag.

Hviletid og fridøgn

Hviletid

Unge under 18 år skal som hovedregel have en samlet hvileperiode på 12 timer i døgnet. Den skal normalt ligge i tidsrummet kl. 20 - 6. Det fremgår af bekendtgørelsen om unges aften- og natarbejde. Fravigelse kan ske, for fag eller faglige områder som helhed, i konkrete tilfælde.

Efter bekendtgørelsen kan der tillige for særlige arbejdsområder gælde særlige regler om hvileperiodens beliggenhed. Disse særlige regler kan dog som hovedregel ikke medføre, at den samlede hvileperiode nedsættes til mindre end 12 timer. For særlige områder kan den være placeret således:

- brød og kagebagerier: Fra kl. 18-4

- kontorarbejde: Fra lukketid til kl. 6 (dog aldrig senere end kl. 22)

- butikker, lagre, tankstationer, auktionslokaler og lignende: Fra 15 minutter efter lukketid (dog aldrig senere end kl. 22) til kl. 6. De sidste 7 dage før juleaften er der mulighed for nedsættelse af hvileperioden til 10 timer. I detailforretninger i to udsalgsmåneder og sammen med øvrigt personale må unge efter lukketid arbejde ved fornødent oprydningsarbejde samt mærkning af varer og lignende, dog ikke senere end kl. 22 og først efter at have haft en times spisetid efter lukketid. Periode og længde kan endelig fraviges indtil 4 gange årligt, dog må der ikke ar-

bejdes efter kl. 22 og hvileperioden skal være på mindst 10 timer

- forlystelsesetablissementer: Hviletiden skal følge de voksnes

- restaurationer og hoteller: For unge på 15 år fra kl. 22 - 6, unge fra 16-18 år fra kl. 24 - 6

- staldarbejde indenfor landbruget: Beliggenhed fra kl. 19-4

- udbringning af dagblade:

  hviletiden kan fraviges, så udbringning af dagblade kan begynde:

  1. Enten mellem kl. 4 og kl. 5 i en sammenhængende periode på 16 uger,

  2. eller mellem kl. 5 og kl. 6 i en sammenhængende periode på 26 uger.

  Aftaler herom skal indgås skriftligt og fornys skriftligt med samtykke fra indehaveren af forældremyndigheden.

Ugentlig fridøgn

Fridøgn skal ligge i umiddelbar tilslutning til en daglig hvileperiode. De skal så vidt det er muligt falde på søndage og samtidig for alle, der er ansat på virksomheden.

Straf

Forældremyndighedens indehaver kan straffes efter AML § 87, hvis ulovligt arbejde er foregået med deres viden.

Direktivforslag om beskyttelse af unge på arbejdspladsen

Det skal afslutningsvis nævnes, for så vidt angår Arbejdsministeriets lovgivning, at der p.t. i EF-regi i Rådets arbejdsgruppe om sociale spørgsmål behandles et direktivforslag om beskyttelse af unge på arbejdspladsen.

Der er tale om et minimumsdirektiv med hjemmel i artikel 118A.

Det eksisterende forslag vedrører alle personer under 18 år, hvis ansættelseskontrakt eller arbejdsforhold er defineret i den relevante lovgivning i en medlemsstat og/eller er omfattet af gældende lovgivning i en medlemsstat. Der er mulighed for, at medlemsstaterne kan gøre visse undtagelser.

Der er herunder blandt andet bestemmelser om:

- en generel nedre aldersgrænse på 15 år for tilladelse til erhvervsarbejde. Undtaget er børn på mindst 13 år, der udfører lettere arbejde

- at der i visse tilfælde skal foretages en særlig vurdering af de unges arbejdssituation med henblik på, at deres sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen sikres

- forbud mod visse aktiviteter

- arbejdstid, herunder natarbejde, hviletid og pauser.

3.1.2. Den ansættelsesretlige lovgivning

A. Medhjælperloven

Loven regulerer retsforholdet mellem arbejdsgivere og sådanne medhjælpere, der mod vederlag udfører **landbrugsarbejde** eller **husligt arbejde**, og som enten får kost og logi eller kost alene hos arbejdsgiveren som en del af vederlaget.

Medhjælperlovens kapitel 2, gælder for unge under 18 år og indeholder regler om arbejdsaftalens udformning og længde, arbejdsgiverens forpligtelser overfor den unge i form af krav til rimeligt vederlag, sund og tilstrækkelig kost evt. kostpenge, krav om lovpligtig ulykkesforsikring, minimumskrav til medhjælperens beboelse samt regler om ret til ferie. Medhjælperen har krav på 30 dages årlig ferie, såfremt ansættelsesforholdet aftales til 12 måneder. Medhjælperen har krav på at afholde ferie med løn inden udløbet af arbejdsforholdet. Medhjælperen har krav på kostpenge i ferien samt et ferietillæg på 1%. Sager om krav i medfør af medhjælperloven rejses som hovedregel ved domstolene.

B. Lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension

ATP loven omfatter personer mellem 16 og 66 år, der arbejder hos samme arbejdsgiver 10 timer pr. uge. Der indbetales bidrag fra arbejdsgiver (2/3), og lønmodtager (1/3). Bidragenes størrelse er afhængige af beskæftigelsens omfang. Størrelsen af den tillægspension, der kommer til udbetaling ved pensionsalderens indtræden afhænger af, hvor mange år der er optjent og indbetalt tillægspension.

Arbejdsmarkedets Tillægspensions afgørelser i henhold til loven om: Medlemskab, bidrag, herunder beregning og opkrævning, pension, eller beregning af visse beløb, kan indenfor en frist af 4 uger indbringes for ATP's Ankenævn.

C. Ferieloven

Ferieloven omfatter lønmodtagere i offentlig eller privat tjeneste. Ferieloven sætter ingen aldersgrænser for, hvem der er omfattet af loven, børn og unge er derfor omfattet af ferieloven, hvis de er lønmodtagere i lovens forstand.

Ferie og feriegodtgørelse optjenes i kalenderåret med 2 ½ dag pr. måned. Ferien afholdes i ferieåret, der går fra 2. maj i året efter optjeningsåret til 1. maj det næstfølgende år. Feriegodtgørelsen udgør 12 ½ % af lønnen og indbetales kvartalsvist til Feriekonto af arbejdsgiveren. Når ferien skal holde i ferieåret, anvises feriegodtgørelsen fra FerieKonto og feriepengene overføres til lønmodtagerens bankkonto eller udbetales pr. check.

Lønmodtagere, der er ansat månedsvist eller for længere tid, og således, at der ikke sker fradrag i lønnen på grund af søgnehelligdage, sygedage mv.,får i stedet for feriegodtgørelse løn under ferie. Der ydes i disse tilfælde et ferietillæg på 1%.

Feriekontosystemet er imidlertid kun den teoretiske hovedregel inden for arbejdsmarkedet, idet ferielovens § 3 åbner mulighed for, at feriepengene kan forblive hos arbejdsgiveren, indtil ferien holdes mod, at arbejdsgiveren udsteder et feriekort.

Feriekortet indløses af arbejdsgiveren, når ferien holdes.

Arbejdstilsynets Ferielovkontor administrerer ferieloven og de trufne afgørelser i medfør af ferieloven, kan inden 4 uger efter afgørelsen indbringes for arbejdsministeren. Sagernes endelige afgørelse henhører under domstolene.

D. Funktionærloven

Funktionærloven er en beskyttelseslov, der sikrer en bestemt gruppe lønmodtagere, funktionærer, nogle rettigheder i ansættelsesforholdet. Lovens § 1 beskriver, hvilke typer arbejde lønmodtagerne skal udføre, for at være omfattet af funktionærloven. Funktionærloven sætter ingen aldersgrænser for, hvem der er omfattet af loven.

Lønmodtageren skal arbejde gennemsnitligt mindst 15 timer pr. uge for at være omfattet.

Funktionærer kan opsiges af arbejdsgiveren, der i opsigelsessituationen skal overholde bestemte varsler.

Funktionæren kan have op til 6 måneders individuel opsigelsesvarsel, afhængig af hvor lang tid pågældende har været ansat hos arbejdsgiveren. Siger funktionæren selv sin stilling op, er varslet 1 måned.

Funktionæren har ret til løn under sygdom, der betragtes som en arbejdshindring med lovens ord "lovligt forfald".

Ifølge funktionærlovens § 5, stk. 2, kan arbejdsgiveren og funktionæren aftale, at funktionæren kan opsiges med 1 måneds varsel, hvis funktionæren inden for et tidsrum af 12 på hinanden følgende måneder har haft 120 sygedage.

Kvindelige funktionærer har ret til halv løn i 5 måneder under graviditet og barsel. Retten til fravær fra arbejde under graviditet og barsel og sygedagpenge findes i ligebehandlingsloven og sygedagpengeloven.

Loven indeholder regler om godtgørelse ved fratræden, regler om godtgørelse ved urimelig opsigelse og om erstatning.

Sager om lønmodtagernes rettigheder efter funktionærloven afgøres ved de almindelige domstole.

E. Lov om ansættelsesbeviser

Ifølge lov nr. 392 af 22. juni 1993 om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om ansættelsesforholdets vilkår har arbejdsgiveren pligt til skriftligt at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet senest 1 måned efter, at arbejdet er påbegyndt.

Loven gælder for alle lønmodtagere uanset alder, hvis ansættelsesforhold har en varighed på mere end 1 måned, hvis gennemsnitlige ugentlige arbejdstid overstiger 8 timer.

Oplysningspligten omfatter de væsentligste oplysninger vedrørende ansættelsesforholdet, herunder bl.a. oplysninger om arbejdets art, lønmodtagerens titel, ansættelsesforholdets begyndelsestidpsunkt, ferierettigheder, opsigelsesvarsler, løn og arbejdstid.

Loven finder ikke anvendelse, hvis en pligt for arbejdsgiveren til at give lønmodtageren oplysninger om ansættelsesforholdet følger af kollektiv overenskomst og denne indeholder regler, der som minimum svarer til bestemmelserne i EF-direktiv nr. 91/533 om arbejdsgiverens pligt til at underrette arbejdstageren om vilkårene for arbejdskontrakten eller ansættelsesforholdet.

3.2. Socialministeriets lovgivning

3.2.1. Sygedagpengeloven

Den private arbejdsgiver udbetaler sygedagpenge i de to første uger af et sygefravær.

Den offentlige arbejdsgiver udbetaler dagpenge så længe ansættelsen består, dog altid mindst i 2 uger.

Det er en betingelse for at kunne modtage sygedagpenge, at den sygemeldte har været ansat hos arbejdsgiveren i de sidste 13 uger før sygefraværet og har været beskæftiget i mindst 120 timer.

Såfremt dette ikke er tilfældet, vil den pågældende kunne modtage dagpenge fra kommunen, såfremt han har været tilknyttet arbejdsmarkedet i de sidste 13 uger før sygefraværet og i denne periode har været beskæftiget i mindst 120 timer.

Elever med en uddannelsesaftale som led i en uddannelse under erhvervsuddannelsesloven, hvis uddannelsen tidligere var omfattet af lærlingeloven/og eller loven om erhvervsfaglige grunduddannelser, har ret til sygedagpenge fra kommunen, selvom de ikke opfylder kravet om 13 ugers samt 120 timers beskæftigelse.

Ovennævnte beskæftigelseskrav gælder ikke i forbindelse med fravær, der er omfattet af lov om arbejdsskadeforsikring. I dette tilfælde er der altid ret til dagpenge fra kommunen.

Sygedagpengenes højeste beløb pr. uge pr. 1. juli 1993 2.638 kr. eller 71,30 kr. pr. time.

En arbejdsgiver, der udbetaler løn til en ansat under dennes sygefravær, har efter de første 2 uger af sygeperioden ret til at få refunderet de dagpenge fra kommunen, som den ansatte ellers ville kunne have fået. Der kan højest ydes refusion med et beløb, der svarer til den udbetalte løn.

Sygedagpengeloven indeholder også regler om dagpenge ved graviditet, barsel og adoption.

Kommunen træffer afgørelse i første instans om retten til dagpenge efter loven.

Hvis en arbejdsgiver helt eller delvist undlader at udbetale dagpenge, og kommunen skønner, at dette er uberettiget, udbetaler kommunen forskud på dagpengene.

Kommunens afgørelser kan indbringes for Dagpengeudvalget. Dette udvalgs afgørelser kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

3.2.2. Arbejdsskadeforsikringsloven

Ulykker og uheld og skadelige påvirkninger indtruffet under arbejde for en arbejdsgiver er omfattet af arbejdsskadeforsikringsloven. Arbejdsskadeforsikringsloven sætter ingen aldersmæssige grænser for, hvem der er omfattet af loven.

Forsikringen af de ansatte mod arbejdsskader er lovpligtig. Ydelserne efter loven er sygebehandling, optræning og hjælpemidler, erstatning for tab af erhvervsevne, erstatning for varigt men,

overgangsbeløb til efterladte ved dødsfald og erstatning for tab af forsørger.

Sygedagpenge, som følge af fravær fra arbejde på grund af arbejdsulykker, ydes efter sygedagpengelovens regler (jf. ovenfor).

Ikke sjældent kommer børn/unge til skade under udførelse af en håndsrækning, der må karakteriseres som en arbejdspræstation omfattet af arbejdsskadeforsikringsloven. Udføres denne håndsrækning i en arbejdsgivers private tjeneste eller personlige husholdning, vil arbejdsgiveren almindeligvis ikke have pligt til forud at tegne arbejdsskadeforsikring, der dækker håndsrækningen, jf. lovens § 5, stk. 3. Arbejdsskadestyrelsen vil i sådanne tilfælde forskudsvis afholde erstatningsudgifterne, som så senere fordeles på de forsikringsselskaber, der er meddelt koncession til at tegne arbejdsskadeforsikring.

I øvrigt vil enhver, herunder barn eller ung person, under udførelse af arbejde, der er omfattet af arbejdsskadeforsikringsloven, være forsikret efter loven, uanset om arbejdsgiveren har overholdt sin forsikringspligt. I skadetilfælde vil også her styrelsen lægge erstatningen ud og senere fordele udgiften som ovenfor nævnt.

Afgørelse i sager om arbejdsskadeloven træffes af arbejdsskadestyrelsen og kan inden 4 uger efter at pågældende har fået meddelelse om afgørelsen, indbringes for Den Sociale Ankestyrelse.

3.3. Skatteministeriets lovgivning

3.3.1. Beskatning

Børn og unge er selvstændige skattesubjekter, jf. kildeskattelovens § 5, stk. 1. Beskatningen af børn og unge sker efter samme regler som beskatningen af voksne, fysiske personer. Der gælder dog enkelte særregler, jf. nedenfor.

Arbejdsindtægter beskattes hos barnet eller den unge, forudsat at arbejdet kan anses for udført af barnet eller den unge.

Ved skatteansættelsen foretages der en vurdering af, om arbejdet kan anses for udført af barnet. Dette er bl.a. relevant i tilfælde, hvor barnet angiveligt har haft arbejde for fremmede i fælles-

skab med forældrene. Der gælder ingen fast nedre aldersgrænse for, hvornår arbejde kan anses for udført af et barn. Der foretages et samlet skøn, hvori indgår arbejdets karakter og omfang sammenholdt med barnets alder. Resultatet heraf kan blive, at hele arbejdsvederlaget beskattes hos forældrene, eller at der foretages en anden fordeling af arbejdsvederlagene mellem barnet og forældrene end den, de pågældende har ønsket.

Når arbejdsgiveren er barnets forældre, stedforældre eller plejeforældre, gælder efter kildeskattelovens § 5, stk. 3, en særregel for børn, der ved indkomstårets begyndelse ikke var fyldt 15 år. Det er ligegyldigt, om arbejdsgiveren har del i forældremyndigheden over barnet.

Efter denne bestemmelse er arbejdsvederlag til børn under 15 år ikke skatterelevant. Det vil sige, at vederlaget ikke kan beskattes hos barnet og ikke kan fradrages hos arbejdsgiveren.

Arbejdsvederlag til unge, der er mellem 15 og 18 år, er ikke omfattet af undtagelsen og skal derfor beskattes hos den unge, såfremt denne har udført en til vederlaget svarende arbejdsindsats.

3.3.2. Personfradrag m.v.

Børn og ugifte unge, der ikke var fyldt 18 år ved indkomstårets udløb, har efter personskattelovens § 10, stk. 3, et lavere personfradrag end personer over 18 år. I 1993 udgør personfradraget 20.400 kr. mod et normalt statsligt personfradrag på 32.600 kr.

Det særlige personfradrag er indført i 1987 i forbindelse med skattereformen og skal ses i sammenhæng med to andre omlægninger i beskatningen af børn og unge.

For det første indførtes i 1987 børnefamilieydelsen. Denne udgør i 1993 6.000 kr. for børn og unge mellem 7 og 17 år og er skattefri for modtageren (som efter reglerne i børnefamilieydelsesloven kan være forældre, plejeforældre eller barnet eller den unge selv).

For det andet er beskatningen af underholdsbidrag til børn omlagt i 1987. Underholdsbidrag var indtil 1987 skattepligtige for barnet eller den unge. Dette betød, at børn af ikke samlevende forældre havde "opbrugt" en stor del af deres personfradrag og således

reelt blev hårdere beskattet af f.eks. arbejdsindtægter end børn af samlevende forældre.

Efter omlægningen i 1987 er underholdsbidrag, der ikke overstiger det af socialministeren fastsatte normalbidrag, ikke skattepligtigt for modtageren, jf. ligningslovens § 10, stk. 1, 4. og 5. pkt. Det samme gælder, hvis underholdsbidrag udbetales forskudsvis af det offentlige, jf. ligningslovens § 7 litra p.

3.3.3. Selvangivelse og skatteansættelse

Børn, der ved indkomstårets begyndelse ikke er fyldt 15 år, skal efter kildeskattelovens § 82 kun indsende selvangivelse og skal kun skatteansættes, hvis de rent faktisk har haft skattepligtig indkomst (og/eller formue). Der udsendes normalt heller ikke selvangivelsesblanket til børn under 15 år, medmindre de tidligere har haft skattepligtig indkomst.

Har barnet haft skattepligtig indkomst, har det ingen betydning for selvangivelsespligten, at barnet eventuelt ikke har modtaget en selvangivelsesblanket.

Selvangivelsespligten gælder, selv om barnets skattepligtige indkomst ikke overstiger personfradraget.

Selvangivelser for mindreårige skal i øvrigt underskrives af værgen og ikke af den mindreårige selv.

3.4. Justitsministeriets lovgivning

3.4.1. Indgåelse af arbejdsaftaler

Indgåelse af arbejdsaftaler er et forældremyndighedsanliggende, da det vedrører den mindreåriges personlige forhold, jf. myndighedslovens § 7. Dette betyder, at arbejdsaftaler, som den mindreårige på egen hånd indgår, som udgangspunkt er ugyldige, og hermed ikke bindende.

Dette udgangspunkt fraviges dog i en række tilfælde.

Således følger det af myndighedslovens § 35, stk. 1, at en gift mindreårig på egen hånd kan indgå arbejdsaftaler.

Endvidere fremgår det af myndighedslovens § 35, stk. 2, at en mindreårig, der med forældremyndighedsindehaverens tilladelse på egen hånd har påtaget sig tjeneste eller andet personligt arbejde, hvorved han er blevet i stand til at sørge for sit underhold, selv kan ophæve aftalen og påtage sig lignende arbejde, såfremt han er fyldt 15 år, og andet ikke bestemmes af forældremyndighedens indehaver.

Myndighedslovens § 35 har dog ikke større praktisk betydning i dag.

Af større praktisk interesse er det, at forældremyndighedsindehaveren kan bemyndige den mindreårige til at indgå en arbejdsaftale.

Fuldmagten kan meddeles såvel mundtligt som skriftligt og kan være af konkret eller af mere generel karakter.

Har forældremyndighedsindehaveren skabt en legitimation for den mindreårige til at indgå en arbejdsaftale, vil den indgåede aftale være gyldig, medmindre den mindreårige har handlet i strid med sin bemyndigelse, og arbejdsgiveren har været i ond tro herom.

Indgår den mindreårige, uden at være legitimeret hertil, en arbejdsaftale, er arbejdsaftalen ugyldig, uanset arbejdsgiveren har været i god tro med hensyn til den mindreåriges ret til at indgå aftalen.

En ugyldig aftale vil dog blive gyldig, såfremt forældremyndighedsindehaveren efterfølgende ratihaberer aftalen. Dette vil kunne ske såvel udtrykkeligt som stiltiende.

3.4.2. Ændring og ophævelse/opsigelse af arbejdsaftaler

Da indgåelse af en arbejdsaftale som hovedregel er et forældremyndighedsanliggende, må det antages, at ændringer i arbejdsaftalen, der ikke er af uvæsentlig karakter, samt ophævelse/opsigelse af arbejdsaftalen ikke kan ske uden forældremyndighedsindehaverens medvirken.

En mindreårig kan alene aftale ændringer i arbejdsaftalen af ikke uvæsentlig karakter eller ophæve/opsige aftalen på egen hånd,

såfremt han er omfattet af myndighedslovens § 35, eller han af forældremyndighedsindehaveren har fået fuldmagt hertil.

Endvidere skal det i tilknytning til myndighedslovens § 35, stk. 2, bemærkes, at myndighedslovens § 36 hjemler forældremyndighedsindehaveren ret til at ophæve en gyldig arbejdsaftale, som den mindreårige på egen hånd har truffet, såfremt hensynet til den mindreåriges opdragelse eller velfærd kræver det. Ophævelsen skal dog så vidt muligt ske med rimeligt varsel, og hvor billighed taler derfor, kan der tillægges arbejdsgiveren en passende erstatning. Myndighedslovens § 36 finder sjældent anvendelse, da lovens § 35, som ovenfor nævnt ikke har større praktisk betydning i dag.

3.4.3. Råden over selverhverv

Ifølge myndighedslovens § 39, stk. 1, råder en mindreårig selv over, hvad han har erhvervet ved eget arbejde efter sit fyldte 15. år. Denne råden omfatter også indtægter af selverhverv, og hvad der træder i stedet derfor. Rådigheden medfører imidlertid ikke adgang til, at den mindreårige påtager sig gældsforpligtelser.

Den rådighed, der tilkommer den mindreårige i henhold til myndighedslovens § 39, stk. 1, kan dog fratages den mindreårige af forældremyndighedsindehaveren, såfremt det skønnes, at den mindreåriges tarv kræver det.

Børn under 15 år kan derimod som udgangspunkt ikke råde over selverhverv.

Rådigheden antages at tilkomme forældremyndighedsindehaveren i dennes egenskab af værge, jf. myndighedslovens § 45. Værgen kan dog, såfremt det findes forsvarligt, overlade et passende beløb af selverhvervet til fri rådighed for den mindreårige.

3.4.4. Offentlige forlystelser

Efter Justitsministeriets cirkulære nr. 16 af 4. februar 1988 om offentlige forlystelser skal medhjælp være fyldt 16 år og medhjælp mellem 16 og 18 år skal have skriftligt samtykke fra forældremyndighedens indehaver.

3.5. Undervisningsministeriets lovgivning

Undervisningspligt

Ethvert barn, der bor i Danmark, er undervisningspligtig fra den 1. august i det kalenderår, hvor barnet fylder 7 år, og den ophører den 31. juli, efter at barnet har modtaget regelmæssig undervisning i 9 år, heri medregnes ikke undervisning i børnehaveklasse.

Undervisningspligten medfører pligt til at deltage i folkeskolens undervisning eller i en undervisning, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen.

Undervisningen kan finde sted under andre skoleformer. Elever kan efter 7. skoleår opfylde hele eller dele af undervisningspligten ved at deltage i undervisningen på andre godkendte skoleformer f.eks. efterskoler, husholdningsskoler og ungdomskostskoler.

Skolens leder kan efter forældres anmodning tillade, at en elev efter 7 års undervisning helt eller delvis opfylder undervisningspligten ved at deltage i erhvervsmæssig uddannelse eller beskæftigelse, når særlige grunde taler for det.

Udskoling

I folkeskolelovens § 6 er omtalt en række emner, der skal indgå i undervisningen. Herunder hører uddannelses- og erhvervsorientering. I bekendtgørelse af lov om folkeskolen står ikke direkte, på hvilke klassetrin eleverne skal stifte bekendtskab med emnet uddannelses- og erhvervsorientering. I undervisningsvejledningen af 28. juli 1976 opereres der med klassetrinnene 7.-10.

"Formålet med undervisningen er, at eleverne opnår kendskab til mulighederne for fortsat uddannelse og beskæftigelse og til de forhold og vilkår, der er tilknyttet hertil.

> Stk. 2. Det skal tilstræbes, at eleverne klargør deres egne forudsætninger og forventninger med hensyn til fremtidig beskæftigelse, herunder også muligheder for at udvikle den enkeltes forudsætninger og interesser, som afhænger af yderligere indsigt og personlig udvikling.

> Stk. 3. Undervisningen skal medvirke til, at eleverne får et bedre grundlag for at forberede deres uddannelses- og erhvervsvalg, og til, at de betragter valg af uddannelse, erhverv, og arbejdsplads som en række beslutninger, der må træffes under skiftende sociale og økonomiske vilkår."

Undervisningen forestås normalt af klasselæreren i samarbejde med skolevejlederen. Materiale til brug for undervisningen i 7. og 9. klasse udsendes til samtlige skoler fra RUE (Rådet for uddannelses- og erhvervsvejledning).

Under afsnittet "Undervisningens indhold" angives blandt andet følgende vigtige emneområder og aktiviteter:

7. klasse: Orientering om valgmuligheder i undervisningen det følgende skoleår, orientering om arbejdets gang i virksomheder og institutioner i lokalområdet.

8. klasse: Videreførelse af emnerne fra 7. klasse og en mere indgående undersøgelse af erhvervs- og uddannelsesforhold i lokalområdet, herunder også arbejdsmiljøforhold.

9. klasse: Orientering om valgmuligheder efter 9. skoleår. Dybere indblik i erhvervslivsforhold og uddannelsesforhold. Der undervises i emner som f.eks. virksomhedsopbygning- og drift, ansættelses- og lønformer, økonomiske forhold, medbestemmelse og arbejdsmiljø.

10. klasse: Videreførelse af de tidligere års undervisning tilpasset elevernes ønsker og behov.

I lov om folkeskolens § 9 er omtalt en række fag, der kan tilbydes eleverne på 8.-10. klassetrin (i daglig tale kaldet valgfag). Her omtales "Kendskab til uddannelsesforhold og til vilkårene i arbejdslivet, herunder praktikophold i virksomheder og institutioner" - faget kaldes **arbejdskendskab**.

I § 9, stk. 3, står der blandt andet, at skolen kan tilbyde eleverne på 8.-10. klassetrin praktikophold i virksomheder og institutioner i kortere perioder.

I undervisningsvejledningen for Arbejdskendskab af 28. juli 1976 beskrives formålet med undervisningen således:

"Formålet med undervisningen i arbejdskendskab er, at eleverne erhverver viden og gør erfaringer, som øger deres kendskab til arbejds- og samfundslivet, herunder de uddannelsesmuligheder, der kan føre til erhvervsarbejde.

Stk. 2. Det skal tilstræbes, at eleverne bliver i stand til at bedømme de forhold, som betinger vilkårene på arbejdspladserne, og de interesser, som varetages af arbejdsmarkedets parter og af offentlige myndigheder.

Stk. 3. Undervisningen skal medvirke til, at eleverne udvikler interesse for sociale og økonomiske problemer med tilknytning til arbejdslivet og en åben holdning over for arbejds- og uddannelsesforhold."

Undervisningen i faget arbejdskendskab forestås ofte af skolevejlederen.

3.6. Industriministeriets lovgivning

3.6.1. Restaurations- og hotellovgivningen

Lov om restaurations- og hotelvirksomhed indeholder i § 27 et forbud mod beskæftigelse af personer under 18 år, hvor der serveres stærke drikke.

Forbudet gælder beskæftigelse i serveringslokaler, garderober eller toiletter i åbningstiden. Forbudet gælder dog ikke personer, der er under uddannelse i tjenerfaget eller er uddannet i dette fag, eller værtens børn eller børnebørn.

På serveringssteder, hvor der ikke serveres stærke drikke, kan politiet forbyde ansættelse af personer under 18 år til beskæftigelse i serveringslokaler, garderober eller toiletter i åbningstiden.

Bestemmelserne er "motiveret i hensynet til i videst muligt omfang at beskytte og undgå misbrug af personer under 18 år".

3.6.2. Søfartsområdet

Efter § 4, stk. 1 i Sømandsloven må ingen under 16 år anvendes til arbejde om bord i skibe. Efter lovens § 4, stk. 2 må ingen arbejde om bord i et dansk skib, før vedkommende med tilfredsstillende resultat har gennemgået den for sådan tjeneste fastsatte lægeundersøgelse. De nærmere regler herom er fastsat i bekendtgørelse om lægeundersøgelse af søfarende, jf. nærmere nedenfor. Efter § 4, stk. 3 kan der til værn for søfarende under 20 år foretages fravigelser af visse af lovens bestemmelser. Denne bemyndigelse er benyttet som en af hjemlerne for bekendtgørelse om unges arbejde til søs, jf. nærmere nedenfor.

I bekendtgørelse om lægeundersøgelse af søfarende fastsættes, at ingen må anvendes til arbejde i skib som søfarende uden at være i besiddelse af gyldigt sundhedsbevis. Ved skib menes dansk handelsskib på 20 BRT eller derover, bortset fra fiskeskibe og skibe, som sejler i indenrigs færgefart.

Det tilstræbes, at lægeundersøgelsen finder sted i Danmark. Sundhedsbeviser udstedes og påtegnes i Danmark alene af autoriserede søfartslæger, efter at den foreskrevne lægeundersøgelse er udført. I udlandet kan undersøgelsen foretages af enhver læge, men indførelsen i sundhedsbeviset må så kun foretages af skibets fører. Der foretages ca. 12.000 undersøgelser årligt, hvoraf ca. 90 % foretages i Danmark. Der findes i tilknytning til bekendtgørelsen et bilag med en oversigt over sygdomme, lidelser, defekter m.v., der kan medføre kassation i form af absolut eller betinget (delvist) udmønstringsforbud.

For søfarende under 18 år er fortsat arbejde om bord betinget af, at det med højst et års mellemrum ved fornyet lægeundersøgelse godtgøres, at den søfarende er egnet til arbejde i skib eventuelt med begrænsninger. Der kan gives begrænsninger i henseende til a) tid, b) arbejdsområde ombord og/eller c) fartsområde efter individuel vurdering.

For søfarende over 18 år er fortsat arbejde om bord betinget af, at det med højst to års mellemrum ved lægeundersøgelse godtgøres, at den søfarende er egnet til arbejde i skib eventuelt med begrænsninger.

Den, der ved lægeundersøgelse erklæres for uegnet eller alene egnet med begrænsninger, kan kræve en ny lægeundersøgelse foretaget hos en af Søfartsstyrelsen anvist læge. Giver oplysninger om en søfarendes helbredstilstand anledning til tvivl om den søfarendes egnethed, kan Søfartsstyrelsen betinge fortsat skibstjeneste af, at det ved en lægeundersøgelse hos en af styrelsen anvist læge godtgøres, at den pågældende er egnet til arbejdet.

Søfartsstyrelsen, rederiet eller den søfarende kan i begge situationer, inden 4 uger, indbringe resultatet af lægeundersøgelsen for Helbredsnævnet for Søfarende, som har den endelige administrative afgørelse i sådanne sager. Helbredsnævnet består af en af industriministeren udnævnt formand, som skal opfylde betingelserne for at blive udnævnt til dommer, et søkyndigt medlem samt et af Sundhedsstyrelsen udnævnt medlem.

Søfartsstyrelsen betaler udgifterne ved disse obligatoriske lægeundersøgelser. Den årlige udgift er ca. 2,5 mill. kr.

Bekendtgørelse nr. 400 af 14. maj 1992 om unges arbejde til søs er på alle væsentlige områder sammenlignelige med reglerne om unges farlige arbejde på landjorden, således som disse er fastsat i Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 524 af 19. juni 1992.

I bekendtgørelsen om 16 og 17-åriges arbejde til søs er fastsat retningslinier for erhvervsmæssig beskæftigelse ved arbejde med tekniske hjælpemidler, stoffer og materialer samt andet arbejde forbundet med fare for unges sikkerhed, sundhed eller udvikling.

Der er i bekendtgørelsen medtaget andre sikkerheds- og sundhedsfarlige områder, som den unge ikke må udsættes for eller kun i begrænset omfang deltage i, f.eks. "tunge løft".

I bilag til bekendtgørelsen findes en fortegnelse over tekniske hjælpemidler, anlæg, arbejdsprocesser, stoffer og materialer, som unge under 18 år ikke må beskæftiges med/udsættes for, medmindre arbejdet indgår som et led i en lærlingeuddannelse, godkendt aspirantuddannelse, EFG-uddannelse eller tilsvarende uddannelse af mindst 2 års varighed. Der er i forhold til den almindelige hviletidsregel i sømandslovens § 57 fastsat særlige skærpede hviletidsregler for unge søfarende, som har krav på en samlet hvileperiode på mindst 12 timer i døgnet samt krav om, at en del af hvileperioden normalt skal omfatte tidsrummet mellem kl. 20 og kl. 06.

3.7. Internationale konventioner

Det skal afslutningsvis nævnes, at Danmark har ratificeret en række internationale konventioner der indeholder bestemmelser om børn og unges arbejdesforhold, som vi er forpligtet af. Den danske lovgivning er i overensstemmelse med disse konventioner.

Konventionerne er følgende:

- FN-konvention af 20. novenber 1989 om barnets rettigheder, (relevante uddrag findes i bilag ...),
- ILO-konvention nr. 5 om lavalder for børns arbejde i industrielle virksomheder, (1919),
- ILO-konvention nr. 6 om unge menneskers natarbejde i industrien, (1919),
- ILO-konvention nr. 7 om lavalder for børns arbejde til søs, (1920),
- ILO-konvention nr. 15 om fastsættelse af lavalder for anvendelse af unge mennesker som kullempere eller fyrbødere, (1921),
- ILO-konvention nr. 16 om tvungen lægeundersøgelse af børn og unge, der arbejder ombord på skibe, (1921),
- ILO-konvention nr. 58 om lavalder for børns arbejde til søs, (revideret 1936) og
- ILO-konvention nr. 112 om lavalder for beskæftigelse om bord på fiskefartøjer.

KAPITEL 4

Eksisterende undersøgelser

4.1. Eksisterende undersøgelser

Inden for de seneste år er der udført en række undersøgelser, der vedrører børn og unges erhvervsarbejde.

I det følgende vil blive resumeret 5 væsentlig undersøgelser:

"Skolebørns dagligdag". Dines Andersen, Socialforskningsinstituttet, 1989.

"Skolebørns erhvervsarbejde". Arbejdsmedicinsk klinik, Århus kommunehospital, 1990. (Århusundersøgelsen)./1988

"Børn og unges erhvervsarbejde i Ringkøbing Amt". Arbejdsmedicinsk klinik, Herning Centralsygehus, 1990. (Ringkøbing-Undersøgelsen).

"Skoleelevers fritidsjob, arbejdsmiljø og helbred". Arbejdsmidicinsk klinik, Roskilde Amtssygehus og SID-Køge, 1992. (Køgeundersøgelsen).

"Sorte pletter". Direktoratet for Arbejdstilsynet, Arbejdsskaderegistret, 1989.

Endvidere vil en undersøgelse offentliggjort i 1993 af børn og unges arbejde indenfor butikshandlen kort blive omtalt. Undersøgelsen er foretaget af Aalborg Universitetscenter for HK/Handel.

4.2. "Skolebørns dagligdag"

Rapporten rummer oplysninger om en del af de spørgsmål, der er rejst i kommissionens kommissorium. Det drejer sig i første række om omfanget af børns arbejde, om de jobtyper de er beskæftiget

med, antallet af arbejdstimer og indtægter ved arbejdet. I mindre omfang indgår der i rapporten overvejelser over arbejdets konsekvenser for skolegang, fritidsanvendelse og familieliv. Endelig indgår der også i rapporten nogle overvejelser over sammenhængen mellem børnenes arbejde og familiens økonomiske situation. Tallene i rapporten er fra 1987 og omfatter aldersgruppen fra 7 til 15 år. De 16- og 17-årige, hvis forhold også skal belyses af kommissionen, er således ikke med i undersøgelsen.

Andelen af børnene, der har arbejde fremgår af tabel 3.2.

Tabel 4.2. Andelen, som har lønnet arbejde, blandt 7-15-årige skolebørn, opdelt efter køn og alder. 1987

Alder (fødselsår):	Drenge Har fast arbejde	Drenge Har af og til arb.	Drenge Pct.-grundl.	Piger Har fast arbejde	Piger Har af og til arb.	Piger Pct.-grundl.
7 år (1979)	4	6	49	9	0	47
8 år (1978)	7	5	56	7	2	55
9 år (1977)	7	5	61	11	3	73
10 år (1976)	13	5	60	16	3	69
11 år (1975)	27	9	55	17	8	63
12 år (1974)	35	27	52	22	5	55
13 år (1973)	38	12	58	36	17	59
14 år (1972)	48	23	52	42	20	64
15 år (1971)	56	22	59	72	10	50

Man har i tabel 3.2. skelnet mellem, i hvilket omfang børnene har fast arbejde, og i hvilket omfang de har arbejde af og til. Andelen med **fast arbejde** er blandt de 10 årige 13 procent for drengenes og 16 procent for pigernes vedkommende. Denne andel stiger, så den blandt de 15-årige er 56 procent for drengenes og 72 procent for pigernes vedkommende. Ser man på fast arbejde og arbejde af og til, er det blandt de 10-årige 18 procent af drengene og 19 procent af pigerne, og for de 15-årige 78 procent af drengene og 82 procent af pigerne, der har et sådant. I gruppen 10-12 år er det under ét 30 procent, og i gruppen 13-14 år er det under ét 59 procent, der har arbejde enten fast eller lejlighedsvis.

Hvad angår **typen af arbejde** børnene udfører, er der foretaget en opgørelse i tabel 3.3. Opgørelsen angår de børn, der har fast arbejde, idet man i sagens natur ikke kan opgøre, hvad børnene beskæftiger sig med, når de kun lejlighedsvis har arbejde.

Tabel 4.3. Andelen, som fast har forskellige former for lønnet arbejde, blandt 7-15-årige skolebørn, opdelt efter køn og alder. 1987

Alder:	Drenge 7-9 pct.	Drenge 10-12 pct.	Drenge 13-15 pct.	Piger 7-9 pct.	Piger 10-12 pct.	Piger 13-15 pct.
Beskæftiget ved:						
Uddeling af aviser/reklamer	0	13	22	2	4	13
Rengøring	2	4	2	4	6	15
Pasning af børn	0	1	1	1	6	18
Pasning af dyr	1	3	7	0	2	5
Forretning/kiosk/cafeteria	0	1	5	1	0	14
Gartneri/landbr. (excl.dyr)	1	0	3	0	0	1
Medhjælp på værksted/fabrik	0	1	9	1	1	1
Andet	3	6	3	3	4	7
Har fast lønnet arbejde	6	25	47	9	18	49
Kilde: Socialforskningsinstituttets tidsanvendelsesundersøgelse 1987						

Aldersgrupperne i tabel 3.3. går lidt på tværs af dem, der anvendes i kommissionens arbejde, men tabellen kan godt illustrere hovedtrækkene. For det første bemærker man, at gruppen "andet" er af en hvis, men ikke voldsomt stor størrelse. Det betyder, at de kategorier, man arbejder med i tabel 3.3. ikke er udtømmende, men dog omfatter de vigtigste jobtyper, børn er beskæftiget med.

Det fremgår, at uddeling af aviser og reklamer er dominerende blandt især de mindre drenges (10-12 år) beskæftigelse. De større drenge (13-15 år) er i et stigende omfang også beskæftiget med pasning af dyr og som medhjælp på værksteder og fabrikker. Blandt pigerne er der ikke nogen enkelt jobtype, der er dominerende. De

mindre piger er nogenlunde ligeligt beskæftiget med uddeling af reklamer/aviser, med rengøring og med pasning af børn. De større piger har de samme jobtyper, men er herudover beskæftiget i forretninger, kiosker og cafeterier.

Antallet af timer børnene arbejder om ugen er ligeledes opgjort for de, der har fast arbejde. Fordelingen på timetal fremgår af tabel 3.4.

Tabellen viser, at i de aldersgrupper, der interesserer kommissionen, ligger det hyppigste timetal mellem 1 og 5 om ugen, bortset fra blandt de større drenge (13-15 år), hvor antallet af timer nogenlunde lige så hyppigt er mellem 6 og 10 om ugen. Børn under 15 år må højst arbejde 12 timer om ugen. Selvom tabel 3.4. opererer med nogle grupper vedrørende alder og ugentligt timetal, som ikke helt svarer til lovgivningens, kan man skønne, at timebegrænsningen overtrædes i et **begrænset** omfang.

Tabel 4.4. Det ugentlige tidsforbrug ved eget erhvervsarbejde blandt 7-15-årige skolebørn, opdelt efter køn og alder. 1987

Alder:	Drenge 7-9 pct.	Drenge 10-12 pct.	Drenge 13-15 pct.	Piger 7-9 pct.	Piger 10-12 pct.	Piger 13-15 pct.
1 - 5 timer om ugen	4	19	18	6	14	26
6 - 10 timer om ugen	0	2	20	1	2	13
11 - 15 timer om ugen	0	1	7	0	0	6
16 - timer om ugen	1	1	3	0	1	2
Uoplyst timetal	1	3	0	2	1	2
Har ikke fast arbejde	94	75	53	91	82	51
I alt:	**100**	**101**	**101**	**100**	**100**	**100**
Pct.grundl. (antal pers.)	166	167	169	175	187	173
Kilde: Socialforskningsinstituttets tidsanvendelsesundersøgelse 1987						

Børns indtægter ved arbejde er belyst i tabel 3.5. for den gruppe, der har fast arbejde.

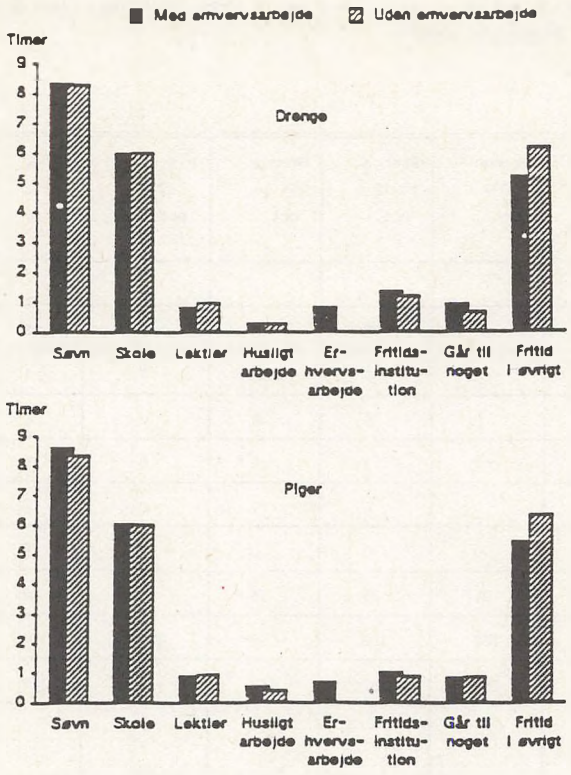
Tabel 4.5. De 7-15-årige skolebørn, opdelt efter køn og alder, og fordelt efter den månedlige indtægt ved eget lønarbejde. 1987

Alder:	Drenge 7-9 pct.	Drenge 10-12 pct.	Drenge 13-15 pct.	Piger 7-9 pct.	Piger 10-12 pct.	Piger 13-15 pct.
Månedsindtægt:						
Op til 250 kr.	6	19	8	9	18	10
251 - 500 kr.	0	4	12	0	1	17
501 - 750 kr.	0	1	8	0	0	6
751 - 1.000 kr.	0	1	9	0	0	3
Over 1.000 kr.	0	0	9	0	0	10
Uoplyst indtægt	0	1	0	1	0	3
Har ikke arbejde	94	75	53	91	82	51
I alt:	**100**	**100**	**99**	**101**	**101**	**100**
Pct.grundl. (antal pers.)	166	167	169	175	187	173
Kilde: Socialforskningsinstituttets tidsanvendelsesundersøgelse 1987						

For de mindre børn er der typisk tale om indkomster på op til 250 kr. om måneden, og i et vist omfang op til 500 kr. om måneden. De større børn (13-15 år) spreder sig mere på indtægtsskalaen, og betydelige andele blandt de, der har fast arbejde har indkomster på over 1000 kr. om måneden.

Vedrørende **erhvervsarbejdets betydning for skolegang, fritid og familieliv** har man i et særligt materiale fra Ballerup Kommune sammenlignet tidsanvendelsen blandt børn i 8. klasse med og uden erhvervsarbejde. Tidsanvendelsen i et "gennemsnitsdøgn" fremgår af figur 8.6.

Figur 8.6. Skoledagen i 8. klasse. Effekten på tidsforbruget af at have job efter skoletid.

Kilde: Ballerupundersøgelsen 1987.

Det fremgår af figur 8.6., at ud over erhvervsarbejdet adskiller de børn med erhvervsarbejde sig først og fremmest fra de øvrige børn ved, at de har noget mindre "fritid i øvrigt", **hvilket er den fritid, der ikke er skemalagt med aktiviteter af forskellig art.** Der er således kun en forskel på få minutter i deres brug af tid på lektier, der er ingen forskel i antallet af timer, man har i skolen, og de, der har erhvervsarbejde, bruger mere tid i fritids-institutioner og lige så meget tid på at "gå til noget" som de, der ikke har arbejde. Der er heller ingen nævneværdige forskelle i tidsforbruget på husligt arbejde. Man kan således konkludere, at som et gennemsnit betragtet, går erhvervsarbejde **ikke** ud over skolearbejdet, og **ikke** ud over tiden anvendt på organiserede fritidssysler. "Fritid i øvrigt" er den tid, der bl.a. anvendes på uformelt samvær med kammerater og på samvær med forældre og søskende. Den tid, der er til rådighed for dette, er omkring én time mindre om dagen for de børn i 8. klasse, der har erhvervsarbejde, end for de, der ikke har et sådant. I betragtning af, at børn **med**

erhvervsarbejde i gennemsnit har 5 timers "fritid i øvrigt" til rådighed i døgnet, behøver erhvervsarbejdet dog **heller ikke** at gå ud over kontakten til hverken familien eller vennerne.

Det skal afslutningsvis bemærkes, at der her naturligvis er tale om gennemsnitsbetragtninger. Man kan ikke afvise, at erhvervsarbejdet for en mindre del af børnene, særligt for de med mange timers arbejde, betyder, at der afsættes færre timer og minutter til skolearbejde, organiserede fritidssysler og samvær med familie, kammerater m.v.

Endelig har rapporten beskæftiget sig med spørgsmålet, hvilken rolle børns arbejde og indkomst spiller i sammenhæng med familiernes økonomi i øvrigt.

Børnenes indkomst kan spille to roller i denne forbindelse. Der kan være tale om, at indkomsterne helt eller delvis indgår direkte i familiernes forsørgelse, og der kan være tale om, at de går direkte til børnenes forbrug som erstatning for eller supplement til lommepenge.

Man har i undersøgelsen ikke direkte spurgt børnene, om deres indkomster går ind i familieindkomsten, men børnenes svar på, hvad deres indkomster (lommepenge og arbejdsindkomster) bruges til tyder ikke meget på, at børnenes indkomster indgår i de egentlige familieindkomster.

Det viser sig, at i de egentlige lavindkomstfamilier (indkomst under 120.000 kr. i 1987) har børnene oftere end i andre familier store arbejdsindkomster, **dvs. arbejdsindkomster på over 1.000 kr. pr. måned (1987)**, og får sjældnere end børnene i andre familier lommepenge. Dette kunne tyde på, at børnene i lavindkomstfamilier støtter familiens samlede økonomi ved i højere grad end i andre familier at tjene til deres eget forbrug. Det talmæssige grundlag i undersøgelsen for disse konklusioner er dog spinkelt. Det skal endvidere nævnes, at børn i eneforsørger-familier, som i betydeligt omfang hører med til lavindkomst-familierne, sjældnere end andre børn har erhvervsarbejde. Der er således ikke entydighed i resultaterne.

Når man ser på familier med mellemindkomster eller højere indkomster, er der ingen sikre forskelle mellem, hvor store andele der får lommepenge, og hvor store andele der har erhvervsarbejde. I

disse familier synes der således ikke at kunne drages nogle entydige konklusioner om, at manglende lommepenge erstattes af arbejdsindkomster.

Undersøgelsen kan således ikke drage nogle håndfaste konklusioner om, hvilken betydning børnenes arbejdsindkomster har i samspillet med familiernes øvrige økonomi. **Det synes ifølge undersøgelsen at være således,** at børn i udprægede lavindkomst-familier i et vist omfang arbejder for at skaffe sig nogle faste indtægter i stedet for lommepenge, men at børn i øvrigt mere arbejder ud fra et ønske om at skaffe sig større indkomster end de får gennem lommepenge - og at lommepenge i øvrigt i et vist omfang inddrages, når børnene selv tjener penge, hvilket naturligvis forhøjer den disponible familie-indkomst.

4.3. Århusundersøgelsen, Ringkøbingundersøgelsen og Køgeundersøgelsen

Der foreligger disse tre danske undersøgelser særligt set i relation til skoleelevers arbejdsmiljø.

De tre undersøgelser omfatter 7.-9. klassetrin (Køgeundersøgelsen 7.-10. klassetrin), med henholdsvis 2.820 besvarede spørgeskemaer i Århusundersøgelsen, 2.463 besvarede spørgeskemaer i Ringkøbingundersøgelsen og 1.160 besvarede spørgeskemaer i Køgeundersøgelsen.

De tre undersøgelser viser ingen væsentlig forskel mellem andelen af piger og drenge, der har arbejde.

For alle tre undersøgelser gælder det, at de unge påtager sig mere arbejde med stigende alder.

Der er en betydelig lavere aktuel beskæftigelsesprocent i Køgeundersøgelsen, hvilket formentlig skyldes, at de unge i denne undersøgelse er blevet spurgt om, dels aktuelt arbejde, dels om de har haft erhvervsarbejde.

For alle undersøgelser gælder det, at der er tydelig forskel i drenge og pigers arbejde.

Med undtagelse af børnepasning og rengøringsarbejde er pigers arbejde jævnt fordelt. Drengene har hyppigere arbejde med avis/-reklameudbringning, havearbejde og "andet".

Når der tages hensyn til de forskelle, der er i undersøgelsernes systematik (opdeling i erhvervsgrupper), er fordelingen på erhverv relativ ensartet i de tre undersøgelser:

- Pigerne arbejder færre timer end drengene.
- Arbejdstidens længde øges med alderen.
- Den gennemsnitlige arbejdtid er 7-9 timer om ugen.

Med hensyn til tunge løft afviger Køge-undersøgelsen markant fra de to øvrige undersøgelser. 50 % oplyste, de var udsat for tunge løft mod ca. 65 % i de to andre undersøgelser.

Den tilsvarende tendens gør sig gældende for arbejde med kemikalier, og undersøgelsen fra Køge peger på, at den øgede opmærksomhed på problemerne, mediernes interesse, samt indsats fra arbejdstilsyn og arbejdsmarkedets parter kan være årsagen.

Konklusioner

Det bemærkes, at de konklusioner, der er trukket frem, er undersøgelsernes egne.

En direkte sammenligning er ikke mulig i alle tilfælde, da systematikken i de tre undersøgelser afviger en del.

Således indeholder Ringkøbingundersøgelsen ingen oplysning om formuleringen af de spørgsmål, de unge er blevet stillet. Det er derfor vanskeligt at sammenligne de tre undersøgelser.

I undersøgelsen fra Ringkøbing konkluderes det, at børn og unge i stort antal er udsat for arbejdsulykker, ligesom der i forbindelse med arbejdet sker udsættelse for risici, der kan føre til arbejdsbetingede sygdomme, der først viser sig efter adskillige år.

Århus-raporten peger på at:

- To trediedel, af de der arbejder, er udsat for tunge løft,
- 9 % arbejder med opløsningsmidler,
- 38 %, af de der arbejder med farlige stoffer, anvender beskyttelsesmidler.

Kun få oplever en forværring af hududslet eller allergi.

17 % af de unge havde været udsat for en arbejdsulykke (24,2 % af de der er i arbejde).

81 af de i alt 531 arbejdsulykker har været af mere alvorlig karakter.

Der er alene medtaget de væsentligste dele af konklusioner fra Ringkøbing- og Århus-undersøgelserne, dels fordi Køge-undersøgelsen er den mest aktuelle, dels fordi tendensen i denne ikke væsentligt afviger fra de konklusioner, de øvrige rapporter har fremhævet.

Endelig viser hverken Ringkøbing- eller Århusundersøgelsen præcist, i hvilket omfang undersøgelsen omfatter dem, der aktuelt er i arbejde. I Århusundersøgelsen spørges der om aktuelt arbejde og arbejde i ferier, men denne opdeling afspejles ikke i undersøgelsen. I Køgeundersøgelsen spørges der om job nu / job tidligere, dog uden angivelse af, hvad "tidligere" er.

Sammenfattende konkluderer undersøgelsen fra Køge, at det billede tidligere undersøgelser giver, stort set gentages.

8 af 10 har erhvervsarbejde og frekvensen vokser med alderen.

Det traditionelle kønsrollemønster findes i erhvervsfordelingen.

Det hyppigste arbejdsmiljøproblem er tunge løft, hver anden med erhvervsarbejde er udsat for dette. (For Århus- og Ringkøbingundersøgelsen er tallet 64 %).

Undersøgelsen viser samtidig, at næsten halvdelen, af de elever der havde arbejde, ikke var klar over, om de havde en sikkerhedsrepræsentant eller ej.

Undersøgelsen viser en sammenhæng mellem hovedpine og det at arbejde med kemikalier.

Rapporten gør i øvrigt opmærksom på, at en lang række fejlkilder kan gøre sig gældende.

Fx kan eleverne fejlbedømme karakteren af et løft. De kan evt. være udsat for belastninger fra anden aktivitet i fritiden, fx sport.

Sammenlignet med de to undersøgelser fra Ringkøbing og Århus er der en lavere procentdel, der udsættes for arbejdsmiljøproblemer.

Der peges på, at forskelle i erhvervsstruktur m.v. kan være forklaringen. Rapporten peger dog også på, at det er mere sandsynligt, at den megen omtale i medierne, sammen med øget indsats fra Arbejdstilsynet, Undervisningsministeriet m.v., har haft en effekt.

Gennemgang af undersøgelsernes væsentligste resultater

I den følgende gennemgang er undersøgelsernes angivelser tilpasset således, at alle procentangivelser (bortset fra beskæftigelsesprocenten) er af den del af eleverne, der er i arbejde.

Antal i arbejde

Ringkøbing:

73,6 % af eleverne havde arbejde efter skoletid. 7-9kl

Århus:

70,4 % havde arbejde.

Af disse havde 23,7 % erhvervsarbejde i over 11 timer om ugen.

Køge:

Undersøgelsen viste, at 78 % havde eller havde haft erhvervsarbejde.

Af de, der var i arbejde (52,3 %), havde:

- 17 % to arbejder.
- 17 % af eleverne arbejdede fast hver dag.

Andelen, der arbejder mere end 10 timer om ugen, var for piger 29 % og 38 % for drenge (af de der er i arbejde).

Alder ved start af job var i gennemsnit 12,2 år.

(De øvrige undersøgelser indeholder ikke oplysning om alder ved første job).

Jobtyper

Procent af de der har arbejde.

De væsentligste erhverv var:

Ringkøbing:

(Oplysningerne foreligger alene i grafisk form).

Der er sket fordeling på tolv brancher/erhverv.

- Træ/jernindustri og autobranchen 29 %,
- avis/bybud 13 %,
- rengøring 11 %,
- ekspedition i forretninger 7 %,
- børnepasning ca. 9 %.

Århus:

- Avisbud 18,5 % ,
- rengøring 14,5 %,
- børnepasning 9,9 %. (Næsten udelukkende piger),
- butiksarbejde 9,3 %.

Køge:

- Udbringning af avis/reklamer 30,8 %,
- rengøringsarbejde 13,6 %,
- butiksarbejde 8,5 %,

- børnepasning 8,1 %. (Næsten udelukkende piger),

- 25 % af arbejdet fandt sted i private hjem.

Kommentar:

Forklaringen på Ringkøbingundersøgelsens relativt høje tal for træ/jernindustri/autobranchen er formentlig, at denne gruppe har fungeret som opsamlingsgruppe for en række forskellige erhverv. Fx har Århusundersøgelsen en gruppering på 62 erhverv, hvor "andet" udgør 20,2 %.

Arbejdstid

Ringkøbing:

Arbejdstiden var for pigerne i gennemsnit 8,5 timer ugentlig for drenge 11 timer.

Af de, der er i arbejde, har 22 % af børnene i 13-14 års alderen arbejde længere end de 12 timer, der er tilladt efter loven.

Århus:

Af de, der er i arbejde, arbejder 23,7 % over 10 timer om ugen.

Arbejdstidens længde vokser med alderen.

Pigerne arbejder færre timer end drengene.

Køge:

Af de, der er i arbejde, arbejder 32,4 % 10 timer eller mere om ugen.

Næsten 5 % af eleverne arbejder mellem 22 og 06, hvilket kun undtagelsesvis er tilladt.

Pigerne arbejder færre timer end drengene.

Undersøgelsen vurderer, at den gennemsnitlige arbejdstid er 7,5-8 timer om ugen.

Undersøgelsen peger på, at overtrædelser af bestemmelserne om arbejdstid først og fremmest sker på grill/barer, restauranter og i private hjem. Det er svært at sige noget entydigt, idet der er en række undtagelsesbestemmelser i de arbejdstidsregler, der gælder.

Tunge løft

Ringkøbing:

Af de, der er i arbejde, angiver 64,1 %, at de arbejder med tunge løft.

Fordelingen var således:

- 20,8 % ofte,
- 31,1 % af og til,
- 12,2 % sjældent.

Af de, der er i arbejde, angiver ca. 50 %, at de har ondt i ryggen som følge af arbejdet.

Der synes ikke at være sammenhæng med det at få instruktion i løft og det at få ondt i ryggen.

Århus:

- 66,4 % svarede at de foretog tunge løft.

Fordelingen var således:

- 26,2 % ofte,
- 30,0 % "engang imellem",
- 10,1 % sjældent.

Af de, der arbejder med tunge løft, svarer 32,8 % (21.8 % af alle), at de har modtaget løfteinstruktion.

Der er ingen forskel på, hvor hyppigt der løftes i forhold til, om der er modtaget løfteinstruktion.

Køge:

- 50 % oplyste, at de var udsat for tunge løft.

Fordelingen var således:

- 5 % løftede næsten hele tiden,
- 15 % løftede ca. halvdelen af tiden,
- 30 % var lidt udsat.

De unge blev spurgt, om de løftede byrder over 12 kg.

Rapporten peger på, at svarene må tages med et vist forbehold, idet det kan være svært at bedømme, hvornår en byrde vejer over 12 kg.

Kemikalier

Ringkøbing:

- 31 % angiver, at de er i kontakt med stoffer, der er faremærkede.

Fordelingen var således:

- 6,4 % ofte,
- 14,0 % af og til,
- 10,6 % sjældent.

Der syntes at være sammenhæng med det at være syg af arbejdet og det at arbejde med kemi.

Der synes også at være sammenhæng med allergi, arbejdsforværret eksem og arbejde med kemi.

Århus:

- 31,1 % oplyser, at de arbejder med farlige stoffer og materialer.

Fordelingen var således:

- 6,3 % ofte,

- 24,8 % engang imellem /sjældent,

- 43 %, af de der oplyste, at de ofte arbejder med sådanne stoffer, angiver at blive syge af arbejdet. (13,4 % af de der arbejder med stoffer og materialer).

Af alle elever angav 33,3 %, at de har/har haft allergi.

Meget få, af de der har/har haft allergi (7,4. %), oplever eller har oplevet en forværring af allergi i forbindelse med arbejdet.

Der er ingen sammenhæng mellem forekomsten af allergi og erhvervsarbejde.

Tilsvarende, få 8,8 %, svarer, de oplever en forværring i forbindelse med hududslæt.

Køge:

- 20 % oplyste, at de arbejdede med stoffer, der er faremærkede.

Fordelingen var således:

- 2 % svarede ofte,

- 7 % svarede af og til,

- 11 % svarede sjældent .

Der er i det væsentligste tale om organiske opløsningsmidler samt uspecificerede rengøringsmidler.

Maskiner

Køge (eneste undersøgelse):

- 25 % svarede, at de arbejdede med maskiner,

- 9,7 % af disse elever, dvs. 78 i alt, arbejdede med maskiner, der betegnes som farlige efter bekendtgørelsen om unges farlige arbejde.

  For en række af disse maskiner er der dog særregler om, at unge under 18 må arbejde med eller ved dem, hvis de er afskærmet.

  Samtidig må unge over 16 år føre traktor o.lign., hvis de har traktorkørekort. Det er derfor svært at sige noget præcist om antallet af overtrædelser.

Alenearbejde

Køge (eneste undersøgelse):

- 51 % svarede, at de arbejdede alene. En stor del af denne gruppe er avis/reklamebude.

Arbejdsulykker

Ringkøbing:

- 13,4 %, af de børn der er i arbejde, angav, at de havde været udsat for en arbejdsulykke. Det er ikke oplyst, inden for hvilket tidsrum før undersøgelsen de pågældende har været udsat for en ulykke.

Århus:

- 17 % angiver at have været udsat for arbejdsulykker.

Antallet af ulykker er jævnt fordelt på de tre klassetrin, men det er ikke oplyst inden for hvilket tidsrum ulykken er sket.

Ingen elever havde anmeldt arbejdsulykker.

Køge:

- 12 %, af de der nu eller tidligere havde erhvervsarbejde, oplyste, at de havde været udsat for en arbejdsulykke. Det blev ikke oplyst inden for hvilken periode ulykken fandt sted.

  Der er ikke spurgt om evt. anmeldelse.

Afslutningsvis skal det nævnes, at DA finder, at Århus-, Ringkøbing- og Køgeundersøgelserne er uegnede til en beskrivelse af børn og unges arbejdsmiljøforhold. Undersøgelserne er efter DAs opfattelse tilrettelagt på en sådan måde, at de udelukkende vil give resultater, der kan fortolkes som problematisk i forhold til beskæftigelsen af børn og unge.

4.4. "Sorte Pletter"

AT's undersøgelse "Sorte pletter" - er en analyse af arbejdsskader anmeldt til Arbejdstilsynet i perioden 1984-1988 vedrørende unge mellem 15 og 25 år.

I forbindelse med, at der i 1989 blev udsendt en ny bekendtgørelse om unges farlige arbejde, udarbejdede Arbejdstilsynet, Arbejdsskaderegistret, en nærmere analyse af de arbejdsskader unge mellem 15 og 25 år blev udsat for i årene 1984-1988.

Der blev i den forbindelse udarbejdet, dels oversigt, dels rapport over undsøgelsens resultater.

Undersøgelsen omfatter alene de anmeldte arbejdsbetingede lidelser og arbejdsulykker.

Da der ikke eksisterer særlige regler for unge over 18 år, og da kommissionens kommissorium alene omfatter erhvervsarbejde for unge under 18 år, vil der i det væsentligste blive henvist til de dele af undersøgelsen, der omfatter denne gruppe.

For hele gruppen blev der registreret i alt 9.770 anmeldte lidelser, og 68.966 anmeldte ulykker.

Undersøgelsen konkluderer, at de unge (dvs. 15-25 år) har 25 % flere anmeldte **ulykker** pr. beskæftiget i forhold til arbejdsmarkedets gennemsnit.

I den femårige periode var der for gruppen mellem 15-17 årige registreret 7 dødsulykker, 116 amputationer og 740 knoglebrud. Undersøgelsen peger på, at antallet af anmeldte arbejdsulykker har været stærkt svingende. I årene 1984-1986 var der en stærk stigning, der faldt sammen med karensdagens indførelse den 1. april 1983. Tilsvarende sker der et tydeligt fald i 1987-1988, hvilket formentlig hænger sammen med afskaffelsen af karensdagen 1. januar 1987.

Arbejdstilsynet peger i undersøgelsen på, at de anmeldte arbejdsbetingede lidelser drejer sig om unge mennesker, der lige har startet arbejdslivet. Samtidig ved man, at flere af lidelserne først viser sig efter længere tids eksponering. Det betyder, at en ung, der på anmeldelsestidspunktet er fx 22 år, har været yngre på eksponeringstidspunktet. Problemerne omkring unges farlige arbejde er derfor (vedr. arbejdsbetingede lidelser) større, end statistikken viser.

For de arbejdsbetingede lidelser gælder det, at der anmeldes 20 % færre arbejdsbetingede lidelser på 1.000 beskæftigede ungarbejdere (15-25 årige) end blandt samtlige aldersgrupper. (Incidenserne er henholdsvis 4 og 5!).

Dette skal dog ses i lyset af de 15-25 åriges erhvervskarriere er kortere end gennemsnittet.

Der har været en stigning i antallet af arbejdsbetingede lidelser, hvilket formentlig skyldes en øget anmeldehyppighed.

Tilskadekomnes alder

Undersøgelsen viste, at der i perioden var 6.867 arbejdsulykker og 547 arbejdsbetingede lidelser i gruppen 15-17 år.

Det oplyses, at incidensen for de 15-17 årige vil være lavere end gennemsnittet, allerede fordi beskæftigelsestallene opgøres på antal lønmodtagere og ikke på antal helårsarbejdere. Tallene indeholder derfor unge med kortvarige arbejdsforhold, og hvis beskæftigelsen blev målt i faktiske arbejdstimer, ville incidensen for de 15-17 årige være væsentlig højere.

Joberfaring

For de 15-17 årige sker næsten 3 % af arbejdsulykkerne den første dag ved ny jobfunktion. 9 % sker inde for den første uge og næsten 23 % inden for den første måned.

Gennemsnittet for alle aldersgrupper er 1 %, 3 % og 7 %.

Tallene synes at dokumentere, at antallet af arbejdsulykker inden for den første måned stiger, jo yngre den pågældende er.

Anmeldte skader/sygdomme

Sårskader udgør 43 % af det samlede antal skader i modsætning til 30 % for gennemsnittet. Til gengæld er der væsentligt færre forstuvningsskader end gennemsnitligt. I øvrigt er skadesmønstret tilsvarende det, der kendes for andre grupper.

De anmeldte arbejdsbetingede lidelser adskiller sig fra gennemsnittet ved at have en overrepræsentation af hudlidelser, og ved at antallet af kræfttilfælde og hjerneskader er under gennemsnittet for alle aldersgrupper. For lidelsernes vedkommende spiller det formentlig en væsentlig rolle, at latenstiden for visse lidelser kan være meget lang.

Af de 58 anmeldte dødsulykker der var i femårsperioden i gruppen af 15-25 årige, var der 21 trafikdødsulykker.

Fordeling på erhverv

Arbejdsskaderegistret har forsøgt en fordeling set i forhold til antallet af beskæftigede, dvs. en incidens med hensyn til erhverv.

Uanset dette forsøg, erkendes det i rapporten, at tallene er meget usikre, og rapporten fremhæver selv, at årsagen til, at fx slagterier topper, bl.a. skal søges i at veterinærmæssige hensyn oftere betinger fravær for en mindre alvorlig skade.

Det nævnes, at anmeldelserne omfatter et stort antal 15-25 årige under uddannelse. For ulykkernes vedkommende næsten 20 % af anmeldelserne. Det nævnes i den forbindelse, at mange, ca. 35 %, alene er oplyst som, "elev", "EFG-elev" eller "lærling", hvorfor fordeling på erhverv er meget usikker.

Gruppen "lærlinge" var i perioden udsat for 11 dødsulykker, 195 amputationer og 1.093 knoglebrud.

Fordeling på teknisk faktor/eksponering

Teknisk faktor:

For de 15-17 årige er fordelingen på teknisk faktor følgende:

	Teknisk faktor
Arbejdsmaskiner m.v.	1.368
Stationære transportmat.	162
Mobiltransportmat.	197
Trafikulykker	125
Manuelt transportmat.	196
Håndtering	806
Apparater og beholdere	224
Håndværktøj	1.249
Permanent areal m.v.	590
Konstruk. midl. ophold	178
Smitte	3
Andet og uoplyst	446
Ialt:	5.544

Det er ikke muligt at afgøre, hvor mange af disse ulykker der indebærer en overtrædelse af bestemmelserne om unges farlige arbejde. Samtidig kan ulykken være forårsaget ved andres brug af teknisk hjælpemiddel o.lign.

Kommentar:

For årene 1983-1987 eksisterer der en fordeling på teknisk faktor, herunder biler, tankvogne, renovationsvogne samt trafikulykker af forskellig karakter. For årene 1988-1991 er der ikke sket en tilsvarende opsplitning. Fra 1992 vil fordeling på teknisk faktor finde sted igen.

Der har de 5 år været anmeldt 198 trafikulykker vedrørende unge under 18 år. De 174 var knallertulykker.

Eksponeringer:

For de 15-17 årige dominerer følgende eksponeringer:

Arbejdets organisering, herunder

tunge løft, tempoarbejde	155(17 %)
opløsningsmidler, lim, maling og lak	105(12 %)
rengøringsmidler	90(10 %)
levnedsmidler og tilsætningsstoffer	89(10 %)
vand,herunder spildevand	75(8 %)
hudplejemidler	17(2 %)
køle-/smøremidler	15(2 %)
termisk klima	14(2 %)
plast- og glasfibermateriale	13(1 %)

Det er ikke muligt at vurdere, i hvor høj grad disse anmeldte lidelser er resultatet af en overtrædelse af lovgivningen. På trods af de lempelser, der gælder for lærlinge, må antallet vurderes som relativt højt.

Kommentar:

Det er ikke muligt mere præcist at angive fordeling for lærlinge, idet de som nævnt kalder sig noget forskelligt. Samtidig er der med hensyn til tekniske skoler og lignende den begrænsning, at der formentlig i første række er anmeldt ulykkestilfælde forårsaget af tekniske hjælpemidler. Det hænger til dels sammen med, at der har hersket tvivl om, i hvilket omfang elever og andre uddannelsessøgende er omfattet af arbejdsmiljøloven.

Det er ikke p.t. muligt at foretage en nærmere analyse af problemerne på lærlingeskoler, tekniske skoler m.v. uden at foretage en manuel gennemgang af alle anmeldelser. Analysen af skadehændelse kan dog ske i fremtiden.

Aktion "Sorte Pletter 1990: Unge menneskers farlige arbejde"

I oktober 1990 gennemførte Arbejdstilsynet en aktion overfor virksomheder i de erhvervsgrupper, som havde de fleste og alvorligste arbejdsskader blandt de unge mellem 15-25 år. Aktionen tog således ikke udgangspunkt i bekendtgørelse om unge menneskers farlige arbejde, men derimod i det analysearbejde der var foretaget i forbindelse med den undersøgelse, der er nævnt i det foregående afsnit.

Et af flere formål med aktionen var dog at informere om de særlige regler, der gælder for unge mellem 15 og 18 år.

Der blev foretaget i alt 4.282 virksomhedsbesøg.

Der blev afgivet i alt 318 påbud, og der blev overvejet og forberedt 11 indstillinger om retslig tiltale.

Knap 40 % af de besøgte virksomheder havde unge under 18 ansat.

Til disse virksomheder blev der afgivet i alt 170 påbud vedrørende bekendtgørelse om unge menneskers farlige arbejde.

Disse påbud var fordelt således:

65 vedr. § 7 om tekniske hjælpemidler
48 vedr. § 8 om stoffer og materialer
55 vedr. § 9 om fysiske belastninger
2 vedr. § 16 om risiko for vold.

I alt 170 påbud.

De 170 påbud der er afgivet er i et uoplyst omfang afgivet med flere påbud pr. virksomhed.

Det er derfor ikke muligt at sige noget om, hvor mange **virksomheder** (af de ca. 1.700 der havde unge under 18 år ansat) der har modtaget påbud.

Der foreligger ikke oplysning om, hvorvidt enkelte af de afgivne påbud vedrører unge under 15 år.

De foretagne besøg var fordelt således:

Landbrug	320
Svineslagterier	5
Øvrige slagterier	24
Næringsmiddel	354
Tekstil	177
Træ og møbel	503
Kemisk industri	191
Jern og metal	55
Skibsværft	11
Bygge og anlæg	538
Detailhandel	837
Hotel og restauration	379

Jernbaner	20
Undervisning	65
Reparation og anden service	521
Ikke rubriceret/ ikke opgivet under egen rubrik	344
	4.344 *

* Note: Tallet er ikke overensstemmende med samlet antal besøg, da det inkluderer nogle planlagte, men ikke aflagte besøg samt dobbeltregistrering i nogle tilfælde, hvor 2 tilsynsførende i fællesskab besøgte nogle virksomheder.

HK-undersøgelsen

HK/Handel har i samarbejde med Aalborg Universitetscenter udarbejdet:

1. Undersøgelse af omfanget af børn og unges arbejde indenfor butikshandelen.

HK har udarbejdet:

2. Notat uddannelse og beskæftigelsesudsigter.

3. Notat omfanget af børn og unges arbejde indenfor butikshandelen.

"Pressehuset" har for HK udarbejdet:

4. Undersøgelse foretaget af "pressehuset": De unge butiksansatte og vold og røveri.

Vedr. 1-3. Undersøgelsen er gennemført i foråret 1993 og omfatter børn og unge op til 22-23 år. Undersøgelsen er ikke tilrettelagt med henblik på at undersøge beskæftigelse for unge under 18 år, men alene omfanget af "fritidsjobbere". og går således væsentligt højere op end den aldersgruppe, som kommissionen beskæftiger sig med.

Undersøgelsen omfattede 1.855 virksomheder, idet de mindste virksomhedstyper var udledt af undersøgelsen. Der var 1.646 svar.

Undersøgelsen konkluderer, at der er ansat 118.000 unge i detailhandelen.

Da der i undersøgelsen er tale om en undersøgelse af fritidsarbejdet, dvs. arbejde under 37 timer om ugen, har der ikke været en præcis definition af, hvad begrebet "unge" dækker. Lærlinge og elever har ikke været omfattet.

HK-undersøgelsen har været genstand for drøftelser i kommissionen, men kommissionens flertal har fundet, at undersøgelsen, der tager sigte på og beskæftiger sig med arbejdsforholdene for den ældste gruppe af unge og også unge over den aldersgruppe, kommissionen i øvrigt koncentrerer undersøgelser og forslag omkring, ikke har kunnet bidrage til yderligere belysning af de 10-17 åriges særlige forhold på arbejdsmarkedet.

LO finder, at der er tale om en seriøs undersøgelse gennemført af anerkendte forskere ved Aalborg Universitetscenter, men må konstatere, at kommissionens flertal ikke ønsker at undersøgelsen i nævneværdigt omfang bliver refereret i betænkningen. Der er efter LOs opfattelse tale om et enestående materiale til belysning af forholdene i en branche, der har mange børn og unge under 18 år ansat. LO bemærker sig specielt, at AUC-undersøgelsen bl.a. anfører, at børn og unge ansat i butikshandelen generelt varetager de samme opgaver, som virksomhedernes øvrige ansatte, og at arbejdet ikke i særlig grad anvendes til indslusning i faget.

Vedr. 4. Undersøgelsen omfatter en spørgeundersøgelse til landets 54 politikredse. 6 af disse svarede ikke.

Undersøgelsen refererer til en LO-undersøgelse fra 1991, hvor det fremgår, at 312 unge under 18 år havde været udsat for røveri eller truet til at udlevere kassebeholdningen.

Undersøgelsen konkluderer, at:

- de fleste røverier ca. 70 % bliver begået efter kl. 20.00,

- langt de fleste unge var alene i butikken, da røveriet fandt sted,

- de unge bliver kun i begrænset omfang tilbudt psykisk krisehjælp efter røveri.

KAPITEL 5

De af kommissionen foretagne undersøgelser

Som det er fremgået af kapitel 4 har der for kommissionen foreligget en del materiale, der kunne belyse aspekter af forholdene omkring børn og unges erhvervsarbejde. Man kan således fremhæve, at undersøgelsen af "Skolebørns dagligdag" (Dines Andersen. Socialforskningsinstituttets rapport 89:7) belyser hovedparten af de spørgsmål, der fremgår af kommissoriet, men indeholder fx ikke spørgsmål om arbejdsmiljøforhold. Undersøgelsen omfatter kun aldersgruppen 10-15 år, men ikke de 16-17 årige, hvis forhold det også er kommissionens opgave at belyse. Talmaterialet er fra 1987, er således 6 år gammelt og man kan stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt forholdene omkring børn og unges fritidsarbejde stadig er de samme. Det materiale, som kommissionen i øvrigt har kunnet indhente, belyser for det meste visse aspekter af den rejste problemstilling, men kan ikke danne basis for en samlet fremstilling af de forhold, der ifølge kommissoriet skal belyses.

Kommissionen besluttede derfor selv at lade iværksætte en undersøgelse vedrørende børn og unges erhvervsarbejde m.v., der kunne belyse hovedparten af de spørgsmål, som kommissionen i sit kommissorium var stillet overfor. Kommissionen lagde vægt på, at der skulle udføres en landsdækkende videnskabelig forsvarlig undersøgelse.

Der var i kommissionen en længere drøftelse om konceptet for den ønskede undersøgelse, bl.a. om antallet af børn og unge, der skulle spørges, og på hvilken måde de skulle spørges (telefoninterview eller spørgeskema). For at være sikker på at få et tilstrækkeligt grundlag for at belyse alle ønskede sammenhænge i undersøgelsen, og for børn og forældre ikke skulle få mulighed for sammen at drøfte forholdene, inden de blev interviewet, hvilket efter LOs opfattelse ville kunne påvirke børns svar og derved give et forkert billede af forholdene, foreslog LO et koncept for en undersøgelse, som byggede på en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse gennemført i folkeskolen med 5.000 - 10.000 elever som underlag

suppleret med en kvalitativ interview-undersøgelse med elever og lærere samt et spørgeskema eller telefoninterview med forældre.

Som allerede omtalt har Socialforkningsinstituttet tidligere gennemført en undersøgelse, der i høj grad lignede den påtænkte undersøgelse, og var således i besiddelse af den påtænkte ekspertice, ligesom instituttet rådede over de nødvendige faciliteter til en kvalificeret dataindsamling. Resultatet af drøftelserne blev herefter, at man besluttede at anmode instituttet om at foretage en telefoninterviewundersøgelse, som omfattede 2.000 børn og unge samt deres forældre.

Undersøgelsesarbejdet blev iværksat ultimo november måned 1992. Som oplæg godkendte kommissionen en synopsis for spørgeskemaer til henholdsvis børn/unge i alderen 10-17 år og til deres forældre. Selve spørgeskemaerne blev derefter udarbejdet af seniorforsker Dines Andersen i Socialforskningsinstituttet på grundlag af den godkendte synopsis. Udkastene til spørgeskemaer blev forelagt kommissionen til godkendelse. Spørgeskemaerne findes optrykt i bilagsdelen af denne betænkning.

Til undersøgelsen blev der, gennem tilfældigt udtryk i CPR-registret, etableret en stikprøve på ca. 2.000 børn og unge i den relevante alder 10-17 år. Undersøgelsesdeltagerne var derefter disse ca. 2.000 børn og unge samt en af deres forældre, der også skulle udspørges, bl.a. om holdninger til deres børns arbejde. Stikprøven på 2.000 børn/unge blev valgt på baggrund af ønsker om en tilfredsstillende statistisk sikkerhed og på baggrund af overvejelser over, hvor dybtgående kommissionen måtte antages at ville ønske at analysere de enkelte resultater i undersøgelsen.

Undersøgelsespersonerne blev på forhånd orienteret om undersøgelsen og dens hovedindhold pr. brev. Interviewingen gennemførtes af Socialforskningsinstituttets interviewkorps, startede ultimo februar og forløb over ca. 4 uger. Interviewerne kontaktede først børnenes/de unges forældre, forklarede om undersøgelsen og bad om tilladelse til at udspørge børnene. Derefter gennemførtes interview med en forældre og det til undersøgelsen udvalgte barn. Interviewmetoden var telefoninterview, hvor man i de tilfælde, hvor det var umuligt at træffe familien pr. telefon, eller hvor familien ikke havde telefon, henvendte sig personligt på bopælen.

Resultaterne af dataindsamlingen fremgår af tabel 5.1.

	Antal	Pct.
Resultat		
Opnået interview	1.685	84,8
Kun forældreint.	11	0,6
Kun børneintv.	23	1,2
Nægter	217	10,9
Sygdom/handicap	13	0,7
Bortrejst/på hospital	8	0,4
Ej truffet	12	0,6
Flyttet	4	0,2
Andet	14	0,7
I alt	1.987	100,0

Hovedresultatet af dataindsamlingen er, at man opnåede interview med ca. 85 % af henholdsvis børnene/de unge og af forældrene. Man har således stort set i alle tilfælde opnået interview med **såvel** børn/unge **som** med forældrene.

Omkring 10 % af de til undersøgelse udvalgte børn/unge og forældre ønskede ikke at deltage i undersøgelsen, mens omkring 5 % ikke deltog i undersøgelsen af andre årsager, herunder at de ikke kunne træffes inden for undersøgelsesperioden. Man kan ikke vide, om de, der ikke blev interviewet, er i en anden situation end den interviewede gruppe fx med hensyn til omfang og art af beskæftigelse. Med det relativt ringe bortfald må man dog antage, at besvarelserne er tilfredsstillende dækkende for situationen blandt alle børn og unge med hensyn til de emner, der er spurgt om i undersøgelsen.

Resultaterne af kommissionens undersøgelse, foretaget af Socialforskningsinstituttet, fremgår af kapitlerne 6-9.

Ved siden af undersøgelsen i Socialforskningsinstituttet har kommissionen iværksat en række andre undersøgelses- og udredningsarbejder. Resultaterne fra disse anvendes først og fremmest i kapitel 6-9 som supplement til undersøgelsen i Socialforskningsinstituttet. Der vil i hvert enkelt tilfælde blive givet en kort omtale af disse supplerende materialer og deres oprindelser.

Der er indhentet oplysninger fra Danmarks Statistik, Dansk Arbejdsgiverforening (DA) og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere (SALA) om børn og unges beskæftigelse.

Vedrørende gruppens indkomster har man indhentet supplerende oplysninger fra Økonomiministeriet.

Direktoratet for Arbejdstilsynet har udarbejdet en rapport om anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser hos børn og unge i alderen 10-17 år.

Der er indhentet oplysninger fra Sundhedsstyrelsens såkaldte "5-byprojekt" og Landspatientregistret om arbejdsulykker.

Arbejdsskadestyrelsen har oplyst om anerkendte arbejdsskader.

Der er iværksat en undersøgelse om folkeskolelæreres oplevelse af og holdning til børn og unges arbejde.

Danmarks Statistiks IDA-database har bidraget med oplysninger om en gruppe unges "historiske" og nuværende tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet, deres indkomst og modtagelse af offentlige ydelser.

Undervisningsministeriet har oplyst om unges uddannelsesønsker.

Landbruget har iværksat en undersøgelse om arbejdsgiverholdninger og Dansk Arbejdsgiverforening har bidraget med oplysninger om arbejdsgiverholdninger. Der var fra LO fremsat ønsker om en undersøgelse af de enkelte arbejdsgiveres holdning.

Der er inddraget oplysninger fra LO's jobpatrulje-undersøgelse.

Endelig er der indhentet oplysninger fra ATP om ATP-bidrag og fra Danmarks Statistik om sygedagpenge.

KAPITEL 6

Art og omfang af og indtægt ved børn og unges fritidsjobs

6.1. Indledning

Socialforskningsinstituttet har for kommissionen gennemført en landsdækkende interviewundersøgelse blandt børn og unge i alderen 10-17 år. Børn i denne aldersgruppe er i en fase af deres liv, hvor den væsentligste opgave, set i et samfundsmæssigt perspektiv, er at ruste sig til voksenlivet gennem dygtiggørelse. Det finder bl.a. udtryk i *undervisningspligten*, som hovedparten af aldersgruppen er omfattet af. Hele 84 pct. af børnene i denne undersøgelse er skoleelever i grundskolen. Hertil kommer 10 pct., som går i gymnasiet, HF eller tilsvarende almentorienterede ungdomsuddannelser. Unge, som er i gang med en af de erhvervsrettede ungdomsuddannelser (lærling, elev), udgør yderligere ca. 4 pct. af de unge i undersøgelsen. Denne gruppe kan i øvrigt hensigtsmæssigt opdeles efter, hvilket miljø de unge befinder sig i til daglig. Nogle (3 pct.) er i den fase, hvor uddannelsen foregår under skoleagtige forhold, og andre (1 pct.) er placeret ude på en virksomhed. En sådan placering medfører en dagligdag, der kan sidestilles med et almindeligt ansættelsesforhold. Den unge følger som udgangspunkt arbejdstiden, som er gældende på den pågældende arbejdsplads. Endelig er der en mindre gruppe, som (i hvert fald midlertidigt) har forladt uddannelsessystemet og er i almindelig beskæftigelse (1 pct.) eller intet har at lave (også 1 pct.).

Alt i alt har hele 97 pct. af de medvirkende i undersøgelsen *en hverdag under skoleagtige former*, og den erhvervsmæssige beskæftigelse, disse børn og unge eventuelt måtte have, er et job efter skoletid, et *fritidsjob*. For de øvrige (i undersøgelsen er gruppen på mindre end 60 personer) udgør arbejdet/praktik-pladsen deres vigtigste tilknytning til arbejdsmarkedet. Den beslaglægger normalt en fuld arbejdsdag. Hertil kan så komme et bijob af nogenlunde samme karakter som de skolesøgendes fritidsjob. Det forekommer imidlertid ikke særlig hyppigt.

I dette kapitel vil de 10-17-åriges erhvervsarbejde, dets art og omfang, blive beskrevet. Hvor mange i de forskellige aldersklasser har et fritidsjob? Og hvilken slags arbejde drejer det sig om? Endvidere belyses det, hvor meget tid børnene bruger på dette arbejde, samt hvad de tjener ved det.

6.2. De unges erhvervsfrekvenser

De **skolesøgende** børn og unge (som her også dækker den del af gruppen under erhvervsuddannelse, der går på skole) blev spurgt: "Har du et fritidsjob?" Godt en tredjedel (35 pct.) angav, at de for tiden har et *fast job*. Det svarer til godt 170.000 ud af de ialt knap 500.000 børn og unge i 10-17-års alderen. Yderligere 5 pct. - svarende til 24.000 børn - oplyste, at de *lejlighedsvis* har fritidsjob.

Erhvervsfrekvensen (forstået som andelen med *fast fritidsjob*) er, som det fremgår af tabel 6.1, ens for piger og drenge. I den yngste aldersgruppe (de 10-12 årige) har hver tiende et fast fritidsjob. Det svarer til 17.000 jobs i denne aldersgruppe. I mellemgruppen (13-14 år) er procenten 40, svarende til 50.000 jobs, og blandt de ældste (15-17 år): ca. 50 pct. eller godt 100.000 jobs. Det skal nævnes, at der i den ældste gruppe yderligere er ca. 6 pct., som til daglig har deres gang på en arbejdsplads, fordi de har et almindeligt arbejde eller er i praktik.

Sammenholdes disse erhvervsfrekvenser med en tilsvarende måling for seks år siden (1987) viser det sig, at de 13-15 årige ligger på samme niveau som dengang, hvorimod de 10-12-årige idag har en lavere erhvervsfrekvens. Det er ikke muligt at foretage sammenligninger for de 16-17-åriges vedkommende.

I perioden fra 1987 til 1993 er det samlede antal 10-15-årige faldet fra 431.000 til 354.000. Det opregnede antal 10-15-årige med fast fritidsjob er i perioden faldet med en tredjedel; fra 153.000 til 100.000.

Tabel 6.1: Børn og unge med fast fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993.

	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Pct.-andel med fast fritidsjob	10	11	38	42	53	52	35	36	35
Opregnet antal med fast fritidsjob	17.000		50.000		106.000		87.000	86.000	173.000

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

De 16-17-årige spreder sig over forskellige uddannelsesformer, hvilket har betydning for fritidsjobbenes udbredelse. Således har (jf. tabel 6.2) to ud af tre unge, der går i gymnasiet, på HF og lignende almentorienterede ungdomsuddannelser, et fritidsjob. Eleverne i folkeskolen har det i lidt mindre omfang: 57 pct. Men blandt de unge, som er i gang med en erhvervsuddannelse og for tiden går på skole, er det kun en tredjedel (35 pct.), som har fritidsjob.

Den omstændighed, at såvel børnene selv som den ene af deres forældre er blevet udspurgt til undersøgelsen, betyder, at der foreligger en del oplysninger om den familiemæssige baggrund. Undersøgelsesmaterialet giver således mulighed for at splitte børnene op efter **familietype**. En ottendedel bor hos en enlig forælder, typisk hos moderen. Generelt er der ikke forskel på jobhyppigheden blandt børn af

Tabel 6.2: Børn og unge med fritidsjob. Opdelt efter alder og skoleforhold. 1993. Procent.

	10 år	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16-17 årige		
							I folke-skole	Gymn. HF og lign.	Erhv. udd. skole
Fast fritidsjob	4	7	18	37	43	52	57	66	35
Har lejligheds-vis job	3	2	4	7	6	7	7	4	9
Pct.grundlag	182	174	216	203	208	242	211	177	43

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.
Anm.: De 10-15 årige går alle i folkeskole (grundskole).

enlige forældre og i parfamilier, men hvis den enlige forælder er barnets far, synes jobhyppigheden at være lavere. Børn og unge, som ikke bor hjemme, er ligeledes en beskeden gruppe (ca. 4 pct. af samtlige), som ikke så hyppigt har fast fritidsjob.

Årsagen til, at børn i denne alder ikke bor hjemme, er altovervejende, at de går på efterskole eller en anden form for kostskole.

Opdeles de unge efter familiens samlede **bruttoindkomst** (dvs. før fradrag af betalte skatter) viser det sig, at børn i lavindkomstfamilier (samlet familieindkomst under 200.000 kr.) knap så hyppigt som børn i økonomisk bedre stillede familier har fast fritidsjob. Erhvervsfrekvensen er svagt stigende med familieindkomsten, idet 29 pct. af lavindkomstfamiliernes børn og 40 pct. af børn og unge fra familier med over 400.000 kr. i samlet indtægt har fritidsjob.

Forældrenes **uddannelsesmæssige baggrund** viser en vis sammenhæng med børnenes erhvervsfrekvens. Således har kun hver fjerde barn fra de familier, hvor ingen af forældrene har en erhvervsuddannelse, et fast fritidsjob. For alle de undersøgte børn under ét er den tilsvarende andel som nævnt: en tredjedel.

De højeste erhvervsfrekvenser (45 pct.) registreres blandt børn, hvor begge forældre er selvstændige (evt. medhjælpende ægtefælle),

de laveste, hvor den ene eller begge forældre er uden erhvervsmæssig beskæftigelse.

Mindre **geografiske** variationer synes at gøre sig gældende med hensyn til børnenes jobhyppighed. I de relativt tæt befolkede regioner ligger andelen med fast fritidsjob nogle procentpoints højere end i de tyndt befolkede egne. Således har ca. 38 pct. af børnene i Hovedstadsområdet, i Frederiksborg og Roskilde amter samt i Østjylland (Århus og Vejle amt) job efter skoletid, hvorimod det tilsvarende tal i Nord- og Vestjylland samt på Fyn er ca. 32 pct.

Hovedparten af de unge har for tiden ikke nogen tilknytning til arbejdsmarkedet. Blandt de yngste er det næsten alle, og blandt de ældste noget under halvdelen. Disse unge, som for tiden er uden job, blev spurgt: "Vil du gerne have et fritidsjob?" Godt halvdelen (57 %) af dem svarede ja. 22 pct. - eller hver tredje af dem, der gerne ville have job, havde faktisk også søgt et. Det samlede *arbejdsudbud med henblik på fritidsjob* blandt børn og unge kan herefter opgøres til ca. 260.000 personer. Dette tal dækker børn, som fast eller lejlighedsvis har et fritidsjob, samt børn, som gerne vil have et job og faktisk også har søgt et. Derimod er der set bort fra de børn, som tilkendegav, at de gerne ville have et job,

Tabel 6.3: Andelen blandt børn og unge uden fritidsjob, som angiver forskellige grunde til, at de gerne vil have et fritidsjob. Opdelt efter om de har søgt et job, og efter alder. 1993. Procent.

Spm.: Hvorfor vil du gerne have et fritidsjob?	Har søgt job			Har ikke søgt job		
	10-12 år	13-14 år	15-17 år	10-12 år	13-14 år	15-17 år
Vil gerne tjene nogle penge	90	93	91	69	86	88
Vil gerne kunne bruge lige så mange penge som mine kammerater	3	6	16	3	7	4
For at få råd til nogle af de ting, mine forældre ikke vil/kan give mig	19	17	23	10	14	18
Vil gerne spare op til en større ting, som jeg ønsker mig (cykel, computer, ferie)	38	29	26	25	24	21
Vil gerne have noget at lave	22	26	26	22	20	11
For at prøve at have et arbejde	12	14	23	19	19	8
For at få erfaring, så jeg lettere kan få job, når jeg går ud af skolen	2	4	11	3	3	3
Det har mine kammerater	10	7	3	1	3	3
Det synes mine forældre, at jeg skulle	0	0	3	0	0	1
Pct.grundlag	58	70	80	225	98	72

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Anm.: Den enkelte interviewperson kunne angive flere begrundelser samtidig. Derfor kan summen af procenterne i en søjle godt overstige 100.

men ikke havde gjort noget for at få et. Da det her drejer sig om udbuddet mht. fritidsjobs er der endvidere set bort fra den lille

gruppe, som har almindeligt erhvervsarbejde eller er i praktik på en virksomhed.

Begrundelsen for at ønske et fritidsjob er først og fremmest, at den unge *gerne vil tjene nogle penge*. Det peger (jf. tabel 6.3) omkring 90 pct. af de børn, som ikke har, men gerne vil have et fritidsjob, på. De yngste (10-12 år), som ikke har gjort en aktiv indsats for få et job, peger dog noget mindre hyppigt (ca. 70 pct.) på dette argument. Det kan skyldes, at børn i denne alder endnu ikke har så stort behov for en løbende indkomst ud over lommepengeniveauet. I et senere kapitel (afsnit 8.5.) ses på, hvad børn og unge, som *har* job, finder er fordelagtigt herved. Også for dem er det at tjene penge et hovedmotiv.

Det er ikke usædvanligt, at ønsket om at kunne *spare op til en bestemt større ting* motiverer de unge til at tage et job. Omkring 30 pct. af dem, der faktisk har søgt et job, nævner dette motiv. De yngste hyppigere end de ældste, som til gengæld lægger mere vægt på (løbende) at *kunne bruge lige så mange penge som kammeraterne*. Det kan ses som et udtryk for, at de 15-17-årige er kommet dertil i udviklingen af den personlige økonomi, at de til stadighed har et løbende forbrugsbehov, hvorimod de yngste kun lejlighedsvis har brug for at bruge penge.

Det er endvidere karakteristisk, at en fjerdedel af dem, der har søgt job, nævner, at de *gerne vil have noget at lave*.

Familiens samlede *indkomstforhold* spiller ikke nogen entydig rolle med hensyn til de ubeskæftigede børn og unges ønske om at få et job. Ser man derimod alene på den gruppe, som gerne vil have et job og faktisk også har søgt at få det, er der relativt flere jobsøgende børn fra lavindkomstfamilierne end fra bedre stillede familier. Dette kan fortolkes på to måder. Den ene tolkning indebærer, at når lavindkomstfamiliernes børn siger, at de gerne vil have et job, er afstanden mellem ord og handling kort, hvorfor relativt mange giver sig til at søge aktivt. Den anden tolkning tager endvidere i betragtning, at erhvervsfrekvensen er svagt stigende, når familieindkomsten stiger. Alt i alt er der således fra de enkelte indkomstgrupper nogenlunde lige mange børn og unge, som ønsker at have fritidsjob. Dem fra familier med lave indkomster har blot sværere ved at skaffe sig et job og figurerer derfor efter nogen tid stadig i gruppen af ansøgere til et fritidsjob.

De økonomiske begrundelser for at ønske et fritidsjob spiller en lidt større rolle blandt de aktivt job-søgende unge fra lavindkomstfamilierne end blandt andre job-søgende unge. Således nævner en tredjedel af de unge fra familier med under 200.000 kr. i indkomst, at de søger job *for at få råd til nogle af de ting, mine forældre ikke vil/kan give mig*. Blandt de bedre stillede familiers unge er den tilsvarende andel under 20 pct.

De børn og unge, som for tiden har fritidsjob, eller som tidligere har haft det, blev bedt om at oplyse, hvor gamle de var, da de fik deres *første* fritidsjob. På baggrund heraf er det muligt med tilnærmelse at angive, i hvilken takt en årgang unge gør sin entre på arbejdsmarkedet. Før børnene fylder 10, er det ikke tilladt at have egentligt erhvervsarbejde, og der er da praktisk taget heller ingen under denne alder, som har prøvet at have fritidsjob. Men allerede som 10-årig har 3 pct. af børnene deres første job (tabel 6.3). 11 år gammel gør 4 pct. deres entre på arbejdsmarkedet, hvilket betyder, at 7 pct. af de 11-årige har eller har haft fritidsjob.

Den store tilgang til arbejdsstyrken kommer i de følgende år. Således kan halvdelen (47 pct.) af de 14-årige sige, at de har prøvet at have et fritidsjob. Og i 17-års alderen drejer det sig om ca. 70 pct. Det betyder på den anden side, at der i denne alder stadig er 30 pct., som endnu ikke har haft nogen kontakt med arbejdsmarkedet.

Tabel 6.3: Børn og unges alder ved første fritidsjob. 1993. Procent.

	10 år	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år
Første fritidsjob	3	4	10	15	15	13	7	3
Har prøvet at have fritidsjob	3	7	17	32	47	60	67	70

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

6.3. Arten af fritidsjob

Hvordan ser børnenes arbejdsmarked ud? Hvilken slags arbejde har de? Som for de voksne gælder det, at der er kønsforskelle. Hertil kommer også visse aldersbestemte forskelle.

Det vigtigste job - fordi det giver beskæftigelse til flest børn og unge - består i omdeling af **(distrikts)aviser og reklamer** (tabel 6.4). Næsten hver fjerde af dem,

Tabel 6.4: Opregnet antal fritidsjobs, som bestrides af børn og unge. 1993.

Går med morgenaviser	9.200
Går med aviser/reklamer	40.400
Budtjeneste i øvrigt	7.500
Rengøring på virks., institution	22.000
Rengøring for private	8.000
Havearbejde for private	1.100
Passer børn for private	8.100
Passer dyr i landbrug	2.000
Passer dyr i øvrigt	2.900
Kundebetj. i kiosk, bager mv.	11.000
Kundebetj. på benzintank	3.200
Kundebetj. i øvr. detailforr.	3.500
Kundebetj. på grillbar, restaur. med spiritusbev.	1.700
Kundebetj. på grillbar, restaur. uden spiritusbev.	2.300
Medhjælp i forr., kiosk	15.300
Medhj. i grillbar, restaur.	6.900
Medhjælp på kontor	7.500

Medhjælp på institution	1.400
Medhj. på værkst., fabrik	11.300
Medhjælp i landbrug	4.900
Medhjælp i gartneri	3.200
Andet	18.200

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

Anm.: Nogle børn har flere jobs. Derfor kan det samlede antal af faste jobs (191.600) godt overstige antallet af børn med fast job (173.000).

der har et fast fritidsjob, nævner denne jobtype. Det svarer til, at 40.000 børn og unge for tiden er ansat i denne branche. Reklameuddeling er et af de første job, børnene kan få, når de vil prøve at tjene deres egne penge. Det er da også nævnt af mellem hver tredje og hver anden af de yngste med job. Antalsmæssigt tæller det dog meget mere, at det nævnes lige så hyppigt i mellemgruppen, hvor erhvervsdeltagelsen jo er langt større. Blandt de ældste spiller jobbet derimod en mindre rolle. En medvirkende årsag til, at avis- og reklameuddeling indtager en suveræn førsteplads, er, at både drenge og piger påtager sig dette job. Drenge dog hyppigere end piger.

Butikssektoren giver ligeledes god beskæftigelse til de unge. Lidt over 30.000 arbejder efter skoletid i en forretning; halvdelen som medhjælp (flaskedreng mv.). Lige så mange har et arbejdsområde, der indbefatter kundebetjening (dvs. de unge ekspederer og må tage imod penge). Det er væsentligst kiosker, bagere og grøntforretninger, som benytter denne form for arbejdskraft.

Det er først og fremmest den ældste aldersgruppe, som har job i butikker mv. Godt en fjerdedel af de 15-17-årige med fritidsjob arbejder i en forretning, kiosk eller benzintank. Groft sagt er det pigerne, der varetager den del af arbejdet, som har med kundebetjening at gøre, hvorimod drengene er medhjælpere.

Et lige så vigtigt jobområde er **rengøring**; for virksomheder og private husstande. Rundt regnet 30.000 børn og unge henter en indtægt her. De fleste ved at gøre rent på virksomheder, institutioner og lignende. Denne type job bestrides primært af børn fra 13 års-alderen og opefter.

Rengøring er et af de traditionelle kvindejobs. For de unges vedkommende er der også en mindre overvægt af piger inden for området, men ikke så markant som det kunne ventes. Pigerne dominerer klart på det mindre marked for privat rengøring, hvorimod der er balance mellem kønnene, hvad angår det større marked for rengøring på virksomheder.

En del af de halvstore piger - men ikke drengene - tjener penge ved forskellige former for regelmæssig **børnepasning**.

Endelig har en del af de store drenge job i den noget blandede gruppe: **værksted og fabrik**. Den samlede beskæftigelse her kan anslås til lidt over 10.000 børn og unge.

6.4. Arbejdsomfanget

De børn og unge, som har et fast fritidsjob, blev spurgt om, på hvilke dage i ugen de arbejder, samt i hvor lang tid. For hver af ugens 6 første dage angav omtrent 40 pct. af disse børn, at de plejede at være på arbejde denne dag. Søndag plejede ca. 20 pct. at arbejde. Hovedparten af arbejdet udføres altså på en skoledag. I gennemsnit er hver ung med fritidsjob *på arbejde to skoledage om ugen*. Hertil kommer gennemsnitlig set, at hver anden arbejder den ene dag i weekenden.

Disse gennemsnit er fremkommet ved, at 30 pct. af børnene er på job en dag om ugen. 25 pct. arbejder to dage ugentlig, og knap 15 pct. 3 dage. Hver fjerde af de unge med fritidsjob er på arbejde mindst 4 gange om ugen.

Det er nærliggende at drage den slutning, at børn med flere arbejdsdage om ugen totalt set har flere arbejdstimer pr. uge end børn, som blot arbejder en enkelt dag. Det behøver dog ikke altid at være tilfældet.

Tabel 6.5: Børn og unge fordelt efter ugentlig arbejdstid i fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
1-5 timer om ugen	8	10	23	32	23	22	18	20	19
6-10 timer om ugen	2	1	10	9	22	22	11	12	12
11-15 timer om ugen	0	0	3	1	8	9	4	4	4
16 eller flere timer om ugen	0	0	2	0	3	3	2	1	1
Uoplyst timetal	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Har ikke fast fritidsjob	90	89	62	58	44	43	64	63	64
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pct.grundlag	279	293	235	176	316	356	830	825	1655

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Anm.: Unge, som er i praktik på en virksomhed eller har almindelig arbejde, er udeladt af tabellen.

Tabel 6.5A: Børn og unge med fritidsjob fordelt efter ugentlig arbejdstid heri. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

	10-12 årige Drenge	10-12 årige Piger	13-14 årige Drenge	13-14 årige Piger	15-17 årige Drenge	15-17 årige Piger	ALLE 10-17 årige Drenge	ALLE 10-17 årige Piger	I alt
1-5 timer om ugen	82	94	62	77	41	42	52	56	54
6-10 timer om ugen	14	6	26	22	38	38	32	31	31
11-15 timer om ugen	4	0	7	1	14	16	11	10	11
16 eller flere timer om ugen	0	0	5	0	7	5	5	3	4
I alt	100	100	100	100	100	101	100	100	100
Pct.grundlag	28	32	87	73	168	192	283	295	580

Kilde: Undersøgelse af Børns arbejde 1993.

Den **samlede ugentlige arbejdstid** for børn og unge med fritidsjob udgør i gennemsnit 6½ timer. Den gennemsnitlige arbejdstid varierer med alderen. De yngste (10-12 år) har således i gennemsnit en arbejdsuge på godt 3 timer; mellem-gruppen (13-14 år) arbejder.ca. 5 timer, og de ældste (15-17 år) bruger gennemsnitlig 7½ timer om ugen på deres fritidsjob.

Spredningen omkring gennemsnittene er sådan, at godt halvdelen af de unge med fritidsjob højst arbejder 5 timer om ugen. Det svarer fx til, hvad der skal bruges til at klare den ugentlige omdeling af distriktsbladet eller den noget mindre, men daglige tur med eftermiddagsavisen. Yderligere en tredjedel er på job i 6-10 timer ugentlig, og hver tiende i 11-15 timer. Knap 5 pct. af de unge med job - eller knap 2 pct. af samtlige unge - har en arbejdsuge på mere end 15 timer. Det opregnede antal børn og unge med mere end 10 timers fritidsarbejde om ugen er 25.400, heraf 3.000 10-12 årige og 22.400 15-17 årige. Det opregnede antal børn og unge med mere end 15 timers fritidsjob om ugen er 7.200, heraf er 1.100 13-14 årige og 6.100 15-17 årige[1].

Ved vurderingen af arbejdsomfangets størrelse skal det erindres, at det er arbejdstid i de unges bibeskæftigelse. Forud er gået den tid, de bruger på skolegang og hjemmearbejde hertil. Skolegangen beslaglægger i gennemsnit ca. 22 timer om ugen for de 10-12 årige stigende til ca. 25 timer for de 15-17 årige. Hjemmearbejdet bruger de 10-12 årige i gennemsnit ca. 4 timer om ugen på. For de 15-17 årige er tallet ca. 8 timer om ugen. For mange unge overstiger den samlede arbejdstid incl. skolegang, lektielæsning og fritidsjob altså den normale arbejdsuge for et voksent menneske.

Et arbejdsomfang på mere end 5 timer om ugen forekommer sjældent blandt de yngste. I mellemgruppen anvender langt de fleste drenge og piger op til 10 timer om ugen på at tjene penge, men der er også nogle (især drenge) med et større tidsforbrug hertil. Spredningen i arbejdstid er størst blandt de ældste. Hovedparten af disse klarer at holde arbejdsugen nede under 10 timer, men en betragtelig del (ca. hver femte med job) arbejder mere. Nogle ligger helt oppe i intervallet over 15 timer om ugen.

---

[1]Den statistiske usikkerhed, som knytter sig til resultater af denne art, medfører med 95 pct.s sikkerhed, at antallet af børn og unge med en arbejdsuge i fritidsjob på mere end 15 timer ligger mellem 5.000 og 11.000.

De 16-17-årige kan opdeles efter skoleformen. Det er ovenfor (tabel 6.2) vist, at elever i gymnasium, på HF og lignende lidt oftere end de ældste i folkeskolen har

Tabel 6.6: Børn og unge fordelt efter ugentlig arbejdstid i fritidsjob. Opdelt efter alder og skoleforhold. 1993. Procent.

Ugentlig arbejdstid	10 år	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16-17 år		
							I folkeskole	Gymn. HF og lign.	Erhv. udd. skole
1-5 timer	4	6	16	26	28	25	21	25	7
6-10 timer	0	1	2	8	11	18	22	28	19
11-15 timer	0	0	0	1	2	7	10	9	7
16 eller flere	0	0	0	1	1	2	4	3	2
Uoplyst timetal	0	0	0	1	1	0	0	1	0
Har ikke fast fritidsjob	96	93	82	63	57	48	43	34	65
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pct.grundlag	182	174	216	203	208	242	211	177	43

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Tabel 6.5A: Børn og unge med fritidsjob fordelt efter ugentlig arbejdstid heri. Opdelt efter alder og skoleforhold. 1993. Procent.

Ugentlig arbejdstid	10 år	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16-17 år i folkeskole	16-17 år Gymn., HF o.lign.	16-17 år Erhv. udd. skole
1-5 timer							37	39	
6-10 timer							38	43	
11-15 timer							18	14	
16 eller flere							7	4	
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pct.grundlag							120	115	

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

fritidsjob. Blandt dem, der har job, er forskellen i ugentligt timetal mellem gymnasiasterne og folkeskoleeleverne imidlertid ganske beskeden og statistisk set ikke signifikant.

Sammenholdes arbejdsomfanget i 1993 med resultatet af en tilsvarende måling for 6 år siden, ses der ikke at være sket nogen mærkbar udvikling. Som allerede nævnt har i dag færre af de 10-12 årige fritidsjob, men arbejdsomfanget for dem, der har job, er stort set som for 6 år siden. Tilsvarende synes der ikke at være sket ændringer, hverken med hensyn til erhvervsfrekvens eller arbejdsomfang, i aldersgruppen 13-15 år. De 16-17 årige er det ikke muligt at foretage sammenligninger for.

Børn fra Hovedstadsområdet samt Frederiksborg og Roskilde amter ligger lidt lavere i gennemsnitlig arbejdstid (knap 6 timer) end børn i Jylland (knap 7 timer).

Der er endvidere en tydelig tendens til, at børn af enlige forældre arbejder længere (7 timer ugentlig) end børn i parfamilier (godt 6 timer), samt at forældrenes uddannelsesbaggrund viser sammenhæng med arbejdsomfanget. Sammenhængen synes at bestå af to elementer: børn af forældre, der ikke har nogen erhvervsuddannelse, har for det første ikke så ofte som andre børn et fritidsjob, men for det andet: når de har det, er det til gengæld af større omfang (gennemsnitlig 8½ timer om ugen) end andre børns job. - For

børn af forældre med en videregående uddannelse er det lige omvendt: de har hyppigere fritidsjob, men det er sjældent af større omfang, i gennemsnit godt 4 timer om ugen.

Som nævnt er det mindre end 5 pct. af de børn og unge, som har fritidsjob, der arbejder mere end 15 timer om ugen. Et sådant timetal forekommer imidlertid hyppigere blandt børn fra lavindkomstfamilier (indkomst under 200.000 kr.) end blandt andre børn.

6.5. Indtægten ved fritidsjob

Selv om timebetalingen til de unge varierer fra job til job, så er der naturligvis set ud fra en gennemsnitsbetragtning en sammenhæng mellem arbejdstid og indtægt. Billedet af indtægtsforskelle mellem de forskellige grupper af børn og unge vil derfor i store træk svare til billedet af forskelle i arbejdsomfanget.

Den månedlige gennemsnitsindtægt ved eget fritidsjob er godt 800 kr. Lidt højere (850 kr.) for drengenes vedkommende, og lidt lavere (785 kr.) for pigernes.

De yngste på 10-12 år kan i gennemsnit regne med at tjene omkring 75 kr om ugen på deres fritidsjob (lidt over 300 kr. om måneden i drengenes tilfælde, og lidt under 300 kr. i pigernes). Det giver en timeløn - ens for piger og drenge - på 24 kr. Drengene i mellemgruppen (13-14 år) går til den samme timeløn, men på grund af et gennemsnitligt set højere timetal bliver månedsindtægten højere: ca. 600 kr. Pigerne opnår en bedre timeløn (29 kr. i gennemsnit), men tjener totalt set mindre end drengene: ca. 450 kr. om måneden.

Inden for den ældste gruppe (de 15-17-årige) er drenges og pigers timeløn igen i balance på et niveau svarende til ca. 35 kr. Begge køn tjener i gennemsnit ca. 1.000 kr. om måneden; drenge en anelse mere.

Langt hovedparten af de 10-12 årige, som har fritidsjob, holder sig under 500 kr. i månedsindtægt. I mellemgruppen er indkomstspredningen større. Månedslønninger på op til 1.000 kr. er ikke usædvanlige. En del drenge tjener, som det fremgår af tabel 6.5, endda mere. Men hovedvægten ligger dog fortsat på beløb under 500 kr.

Tabel 6.7: Børn og unges indtægt ved fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

Månedsindtægt	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Op til 250 kr.	6	7	11	14	4	6	7	8	7
251 - 500 kr.	2	3	9	12	10	9	7	8	7
501 - 750 kr.	1	0	6	10	8	7	5	5	5
751 - 1.000 kr.	1	1	7	6	9	12	6	6	6
1.001 - 2.000 kr.	0	0	6	1	23	20	10	9	10
Over 2.000 kr.	0	0	0	0	2	2	1	1	1
Har ikke fast fritidsjob	90	89	62	58	44	44	64	63	64
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Pct.grundlag	279	293	235	176	316	356	830	825	1655

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

De ældste har som tidligere nævnt både flere arbejdstimer og en højere timeløn end de yngre. Det afspejler sig i månedsindtægten, som for næsten hver anden ung overstiger 1.000 kr.

På basis af undersøgelsens oplysninger vedr. arbejdsomfang og indtægt, og under forudsætning af, at disse forhold set på årsbasis er gennemsnitlige, kan *de samlede indtægter ved fritidsjob for børn og unge* beregnes til ca. 1,8 mia. kr. om året. Heraf tegner de 15-17 årige sig for hovedparten, ca. 1,4 mia. kr.

Ovenfor er nævnt, at de enlige forsørgeres børn arbejder flere timer end parfamiliernes børn. Hertil svarer en højere gennemsnitlig indtægt fra fritidsjobbet for de enliges børn. Differencen er på ca. 150 kr om måneden.

Forældrenes uddannelsesmæssige baggrund viser også en klar sammenhæng med børnenes indtjening (og arbejdsomfang). De laveste gennemsnitsbeløb findes for børn, hvis forældre har en videregående erhvervsuddannelse, de højeste hos forældre, som ingen uddannelse har.

6.6. Supplerende oplysninger om børn og unges beskæftigelse

Ud over oplysningerne, der fremgår af den af Socialforskningsinstituttet foretagne landsdækkende undersøgelse har Kommissionen indhentet oplysninger fra Danmarks Statistik, Dansk Arbejdsgiverforening og SALA (Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere) og De danske Landboforeninger og Dansk Familiebrug om børns og unges beskæftigelse. Vedrørende børns indkomster og lønforhold har man indhentet supplerende oplysninger fra Økonomiministeriet, Lovmodelkontoret og LO.

6.6.1. Danmarks Statistiks oplysninger

Danmarks Statistiks oplysninger stammer fra den registerbaserede arbejdsmarkedsstatistik (Arbejdsmarked 1992:15, Registerbaseret arbejdsmarkedsstatistik ultimo november 1990). I denne statistisk sættes en længrænse, således at personer med en lavere indkomst end 5.335 kr. pr. år **ikke** medtages i opgørelsen. Dette betyder, at et antal børn og unge med arbejde, men med helt små indkomster, ikke er medtaget i opgørelsen.

Danmarks statistik opgør beskæftigelsen blandt børn og unge inden for lidt andre aldersintervaller, end der anvendes af Kommissionen. I 1990 var beskæftigelsestallet ultimo november som følger:

alderen 10-14 år	26 128 beskæftigede
alderen 15-17 år	111 036 beskæftigede
i alt	137 164 beskæftigede

Antallet af børn og unge, der har været i beskæftigelse varierer noget over årene. Det var således i 1986 ca. 139 000, toppede i 1988 med ca. 148 000 og var altså i 1990 på ca. 137 000.

Der er i Danmarks Statistiks opgørelse ingen oplysninger om inden for hvilke erhverv, børn og unge er beskæftiget.

I forhold til Socialforskningsinstituttets undersøgelse finder Danmarks Statistik omkring 35.000 færre beskæftigede. Årsagen er bl.a. det allerede nævnte forhold, at børn og unge med helt små erhvervsindkomster **ikke** registreres af Danmarks Statistik. Endvidere er der i Socialforskningsinstituttets undersøgelse som minimum 20.000 børn og unge, der arbejder for private med rengøring,

børnepasning, havearbejde og dyrepasning. Man må antage, at denne gruppe ikke i fuldt omfang bliver registreret af Danmarks Statistik. Når Socialforskningsinstituttet finder et større antal beskæftigede end Danmarks Statistik, er det forventeligt. Man må, på baggrund af forskellene i registreringerne antage, at Socialforskningsinstituttets oplysninger giver den mest reelle oplysning om de faktiske forhold.

6.6.2. Oplysninger fra Dansk Arbejdsgiverforening og SALA

Dansk Arbejdsgiverforening har intet fuldstændigt overblik over børns og unges beskæftigelse, men har en oversigtlig viden om forholdene inden for forskellige brancher. Af DAs oplysninger fremgår følgende beskæftigelsestal for børn og unge mellem 10 og 17 år:

- 23 500 avisbude (morgen- og eftermiddagsaviser)
- 25 000 beskæftiget med omdeling af lokalaviser og reklamer
- 50 000 beskæftiget i detailhandel
- 10 000 beskæftiget inden for industrien
- 1 000 beskæftiget på mejerier og slagterier
- 4 500 beskæftiget inden for landbrug, skovbrug og gartneri

Den ovenstående opgørelse er foretaget i afrundede tal, hvor antallet af beskæftigede nævnt i de sidste to linier er opgivet af SALA. Det samlede antal beskæftigede er ifølge ovenstående ca. 114.000, hvortil Dansk Arbejdsgiverforening nævner et ikke kendt antal beskæftigede inden for kontorområdet.

Hvis man ser på fordelingen af de beskæftigede på erhverv er de store beskæftigelsesområder uddeling af aviser af forskellig art samt af reklamer, beskæftigelse inden for detailhandel samt beskæftigelse i industrien.

Ser man disse oplysninger i forhold til Danmarks Statistiks oplysninger og resultaterne fra den af Socialforskningsinstituttet gennemførte undersøgelse viser Dansk Arbejdsgiverforenings opgørelse færre beskæftigede. Dette er ikke overraskende, idet Dansk Arbejdsgiverforening selv anfører, at man ikke har et fuldstændigt overblik over området, idet man i følge sagens natur har mindre kendskab til børns og unges arbejde for uorganiserede arbejdsgivere og idet Dansk Arbejdsgiverforening ikke har kendskab til arbejde for private.

Sammenligner man Dansk Arbejdsgiverforenings opgørelse med den tilsvarende fra Socialforskningsinstituttet i tabel 6.2. finder man, at der er overensstemmelse mellem de to opgørelser for så vidt angår antallet, der går med aviser/reklamer under et. Ligeledes er der pæn overensstemmelse hvad angår antallet, der arbejder i detailhandel, på serveringssteder mv. Endvidere er der god overensstemmelse i opgørelsen af antallet, der arbejder i industrien/på værksted, fabrik.

Socialforskningsinstituttets undersøgelse finder et lidt større antal end DAs opgørelse, der arbejder inden for landbrug, skovbrug og gartneri. Den helt store forskel mellem de to opgørelser er dog de 20.000 i Socialforskningsinstituttets undersøgelse, der arbejder for private med rengøring, børnepasning, havearbejde og dyrepasning samt de 22.000, der i følge Socialforskningsinstituttets undersøgelse gør rent i institutioner og virksomheder. Endvidere er der i Socialforskningsinstituttets undersøgelse anført en specifik gruppe på 7.500 personer, der udfører budtjeneste ud over avis- og reklameomdeling, en gruppe der til dels nok svarer til den af Dansk Arbejdsgiverforening nævnte gruppe, der arbejder på kontorområdet.

Man må konkludere, at når man ser bort fra de begrænsninger i Dansk Arbejdsgiverforenings opgørelse, som Foreningen selv nævner, så er der en stor overensstemmelse mellem denne opgørelse og Socialforskningsinstituttets med hensyn til, hvor mange børn og unge, der beskæftiger sig med forskellige funktioner. Dette understreger, at Socialforskningsinstituttets undersøgelse må antages at give et godt billede af beskæftigelsen blandt børn og unge.

6.6.3. Landbrugets spørgeskemaundersøgelse

De danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug har foretaget en spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne i 5 lokale landbo- og husmandsforeninger, fordelt over hele landet. De oplysninger, man indhentede om omfanget af børns og unges fritidsarbejde, er opregnet til landsbasis.

Ifølge undersøgelsen har der i løbet af 1992 ialt været beskæftiget 35.100 børn. Af disse var 22.800 "fremmede" børn og unge i alderen 10-17 år og ca. 12.300 egne børn beskæftiget på familiens bedrift.

Tallet på de 22.800 er betydeligt større end de tal, man fandt frem til i såvel Socialforskningsinstituttets undersøgelse som i Dansk Arbejdsgiverforenings opgørelse. En af forklaringerne på denne forskel er, at mens Socialforskningsinstituttet har opgjort, hvor mange der var beskæftiget **på et bestemt tidspunkt**, har foreningerne opgjort, hvor mange, der har været beskæftiget i løbet af et år. For hovedpartens vedkommende har de kun været ansat i en kortere periode fx i forbindelse med sæsonarbejde som bærplukning, kornhøst o.l., hvilket der næppe forekom noget af på den årstid, hvor SFI foretog sin undersøgelse. En anden forklaring er sandsynligvis, at SALA **ikke** har afgrænset de børn og unge, som har fast beskæftigelse, hvilket er tilfældet i Socialforskningsinstituttets undersøgelse. En tredje mulig forklaring er, at man ikke i SALAs opgørelse eksplicit har påpeget, at der skulle være tale om lønnet beskæftigelse. De forskellige ovenfor anførte afgrænsninger ville formentlig nedbringe det antal arbejdende børn og unge, som SALA når frem til betydeligt.

Alt i alt må man formentlig antage, at antallet af børn og unge, der har fast arbejde i landbruget nok er noget større end det antal, Socialforskningsinstituttet og Dansk Arbejdsgiverforening nævner, men mindre end det tal, Landboforeningen og Dansk Familiebrug når frem til, når man følger den afgrænsning, der er lagt til grund for Kommissionens arbejde. Forskellen rokker dog ikke væsentlig ved det samledes antal børn og unge, der har fast fritidsjob i følge Socialforskningsinstituttets undersøgelse.

Ifølge undersøgelsen arbejder de med, f.eks. fodring og pasning af dyr, rengørings- og rensningsarbejde, lugning, hakning, bær- og frugtplukning samt traktorkørsel af forskellig art. Dette arbejde udføres næsten udelukkende sammen med voksne.

I forbindelse med landbrugets undersøgelse anfører SALA, at den betydelige beskæftigelse af børn og unge inden for landbruget hænger sammen med strukturen i erhvervet, der er præget af familiebedrifter med sjældent mere end et par faste medhjælpere (kun ca. 1,5 pct. af bedrifterne har mere end to ansatte). I landbruget er der derfor ikke på samme måde som i andre erhverv en direkte adskillelse mellem arbejdsliv og familie- og fritidsliv. Det er derfor naturligt for såvel landmandsfamiliens egne børn, som for børn, der bor i nærheden (hvis forældre ofte er på arbejde efter skoletid), at følge arbejdet på bedriften og deltage i dette efter evne og behov.

6.6.4. Oplysninger om indkomster

Fra Økonomiministeriet, Lovmodelkontoret, har man indhentet oplysninger om børns skattepligtige indkomster. Som det tidligere er påvist arbejder et betydeligt antal børn for private. Det henstår som uvist, i hvilket omfang disse indkomster opgives til beskatning. I forhold til kommissionens formål med at indhente oplysningerne er der derfor betydelige mangler i de oplysninger, Lovmodelkontoret har kunnet afgive.

I det omfang man kan sammenligne oplysningerne fra Socialforskningsinstituttets undersøgelse med oplysningerne fra Lovmodelkontoret er der ikke væsentlige uoverensstemmelser. Man har derfor valgt ikke at behandle oplysningerne fra Lovmodelkontoret yderligere.

6.6.5. Oplysninger om børn og unges lønforhold

Af LO-Jobpatruljens årsrapport fra 1992 fremgår, at 46 % får en løn, der gennemsnitligt ligger 10 kr. under den løn, der gælder, hvis de var dækket af overenskomst på området. Gennemsnittet dækker over en svingning fra 3,55 kr. til 17,30 kr. i timen. Endvidere angiver LO-Jobpatruljeundersøgelse fra 1990, at 80 % af de unge skulle have haft forskudttidstillæg for arbejde i aftentimerne, hvis de var dækket af en overenskomst. Opgørelserne er imidlertid ikke repræsentative for alle børn og unge, bl.a. fordi de ikke omfatter børn og unge, der arbejder for private.

Der kan efter DAs opfattelse bl.a. ikke drages direkte sammenligninger mellem forskellige overenskomstområder eller mellem ikke-overenskomstdækkede og overenskomstdækkende virksomheder om et enkelt isoleret spørgsmål om fx der er forskel i aflønningen, da lønnen kun er en del af en aftale vedrørende arbejdsforholdet, der består af et samlet hele af flere afbalancerede momenter. De unge har næppe heller tilstrækkelige forudsætninger for at kunne udtale sig om fx overenskomsters fordeling af løntillæg.

Efter DAs opfattelse kan der ikke lægges vægt på LOs Jobpatruljeundersøgelser, da disse er tilrettelagt således, at der alene sættes spørgsmålstegn ved børn og unges placering på arbejdsmarkedet.

KAPITEL 7

Arbejdsmiljøforhold

7.1. Indledning

I forrige kapitel blev arten og omfanget af de unges fritidsarbejde beskrevet med udgangspunkt i Socialforskningsinstituttetsundersøgelse. I dette kapitel vil der blive gået tættere på fritidsjobbet med en arbejdsmiljøsynsvinkel som det overordnede udgangspunkt.

Der er, først og fremmest i arbejdsmiljølovgivningen og restaurationsloven, opstillet begrænsninger specielt for børn og unges erhvervsmæssige udfoldelse. Gennem en nærmere beskrivelse af forskellige forhold ved fritidsjobbet kan det belyses, om der er *kritisable forhold* i forbindelse med børnene og de unge fritidsjob. Børnenes egne oplysninger på dette punkt suppleres med forældrenes viden om eller indtryk af arbejdet. *Hvor mener forældrene, at loven ikke overholdes?*

Der vil endvidere blive set på spørgsmålet, om de unge er blevet syge af deres arbejde eller ligefrem kommet til skade.

De særlige regler om børn og unges arbejde udspringer af et særligt behov for beskyttelse af denne aldersgruppe. Arbejdsgiveren har naturligvis hovedansvaret for, at gældende regler overholdes, men forældrene har også deres forpligtelse til at holde øje med, hvad deres børn foretager sig. *Hvad kender forældrene til deres børns arbejde?* Og hvad har de i givet fald gjort for at hindre/påtale kritisable forhold?

Forældrenes grundlag for at kunne udøve et hensigtsmæssigt tilsyn må ud over viden om, hvad der faktisk foregår på deres børns arbejdsplads, være viden om de gældende regler. Forældre og børn har på udvalgte områder fået afprøvet deres *kendskab til regler for børn og unges erhvervsarbejde*. Resultaterne heraf tages op som det

sidste punkt i dette kapitel.

Det skal understreges, at hovedparten af de spørgsmål, som dette kapitel bygger på, kun er stillet til børn og unge, som har et job. Det har, som vist i forrige kapitel, omtrent hver tredje. Procentgrundlaget vil derfor i de fleste tilfælde være meget mindre (ca. 1/3) end det samlede antal børn og unge i undersøgelsen. Samtidig er denne gruppe med fritidsjob, domineret af unge i de ældste aldersgrupper, fordi erhvervsfrekvensen stiger med alderen. - Sagt med andre ord: dette kapitel, som navnlig fokuserer på dem, der har job, handler mest om de store drenge og piger, dem fra ca. 14 til 17 år.

7.2. Arbejdsforhold

De forhold, børnene udfører deres fritidsjob under, kan bl.a. karakteriseres ved, hvornår på dagen det foregår, om de unge kommer i kontakt med farlige maskiner, redskaber eller materialer, samt den fysiske belastning ved løft.

Arbejdstidsforholdene er dels belyst ved en konkret angivelse af, på hvilke dage og i hvilket tidsrum arbejdet normalt udføres. Disse oplysninger er benyttet i forrige kapitel til udregning af bl.a. arbejdsugens længde. Her skal nu gengives svarene på spørgsmål, der mere direkte sigter på arbejdsmiljøaspektet. "Sker det i dit fritidsjob, at du arbejder senere end ... (kl.20? - kl. 22? - etc.)", blev børnene og de unge spurgt.

Som hovedregel må børn under 18 år ikke arbejde *efter kl. 20.* En gennemgang af de gældende regler er givet i kapitel 3. De forskellige undtagelsesbestemmelser, som især retter sig imod de ældste, gør det dog vanskeligt at give et præcist bud på, i hvilket omfang reglerne for børns arbejde overtrædes. Som det fremgår af tabel 7.1 er det forholdsvis beskedne andele af børnegruppen under 15 år, som kommer ud for at arbejde efter kl. 20. Men det sker altså. Blandt de 15-17 årige er det derimod ikke et særsyn. 14 pct. i denne aldersgruppe kan rapportere, at det sker *ofte*. Der er endvidere 9 pct., som nævner at det sker *sjældent*. Alt i alt er der således 25 pct. i aldersgruppen, som kan rapportere, at det

Tabel 7.1: Andelen blandt børn og unge med fritidsjob, som arbejder på særlige tidspunkter. Opdelt efter alder. 1993. Procent.

Spm.: Sker det i dit fritidsjob, at du arbejder:	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Senere end kl. 20?				
- Ja, ofte	2	4	14	10
- Ja, ofte eller sjældent	7	8	25	18
Senere end kl. 22?				
- Ja, ofte	0	0	4	2
- Ja, ofte eller sjældent	1	3	9	7
Senere end kl. 24?				
- Ja, ofte	0	0	1	1
- Ja, ofte eller sjældent	2	1	5	3
Før kl. 04 om morgenen?				
- Ja, ofte	0	0	1	1
- Ja, ofte eller sjældent	2	1	2	1
Før kl. 06 om morgenen?				
- Ja, ofte	2	1	4	3
- Ja, ofte eller sjældent	3	5	6	5
Senere end et kvarter efter lukketid? - Ja, ofte	2	2	20	13
- Ja, ofte eller sjældent	3	7	32	22
Pct.grundlag	60	164	377	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993.**

Anm.: Andelen, som har svaret "ofte", er også medregent under kategorien "ofte eller sjældent".

Tabel 7.2: Andelen blandt børn og unge med fritidsjob, som arbejder under særlige forhold. Opdelt efter alder. 1993. Procent.

Spm.: Arbejder du selv i dit fritidsjob med noget af følgende:	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Kontormaskiner?				
- Ja, ofte	0	4	5	4
- Ja, ofte eller sjældent	0	5	7	5
Plæneklipper, traktor eller andre landbrugsmask.?				
- Ja, ofte	0	5	3	3
- Ja, ofte eller sjældent	2	9	5	4
Maskiner iøvrigt, hvor du kan få noget i klemme?				
- Ja, ofte	0	3	5	4
- Ja, ofte eller sjældent	0	4	8	6
I nærheden af (tæt på) maskiner, hvor du kan få noget i klemme?				
- Ja, ofte	0	5	5	5
- Ja, ofte eller sjældent	2	7	10	8
Rengøringsmidler, som ikke er faremærket?				
- Ja, ofte	2	5	12	9
- Ja, ofte eller sjældent	2	7	15	11
Kemikalier, herunder rengøringsmidler, som er faremærket?				
- Ja, ofte	2	2	4	3
- Ja, ofte eller sjældent	2	5	7	6
I lokaler, hvor andre arbejder med faremærkede kemikalier?				
- Ja, ofte	0	1	1	1
- Ja, ofte eller sjældent	0	2	2	2
I siloer, gylle- og ajlebeholdere?				
- Ja, ofte	0	0	0	0
- Ja, ofte eller sjældent	0	2	1	1
Pct. grundlag	60	164	377	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

sker *ofte eller sjældent*. De ældste piger er mere berørt af sent arbejde end drengene. 18 pct. af de 15-17 årige piger arbejder ofte

(regelmæssigt) efter kl. 20. Det svarer i absolutte tal til ca. 10.000 piger.

Jo senere på aftenen, jo mere restriktive er reglerne. Efter kl. 22 er det stort set kun de 16-17 årige i restaurationsbranchen, som må være på arbejde. Forekomsten af personer, som oplyser at arbejde på denne tid, er da også beskeden, men registrerbar.

Børn og unge, som arbejder i supermarkeder og lignende steder, hvor der kan være åbent til kl. 20 en eller flere dage om ugen, kan godt overskride dette tidspunkt uden at det er i strid med reglerne. Men overskridelsen skal være ganske beskeden: et kvarter. Sagt lidt firkantet: når butikken lukker, skal de unge have fri. Det er ikke meningen, at de skal kunne bruges i fx en time efter lukketid til at fylde op på hylderne i supermarkedet. Med mindre lukketid er før kl. 20. Det er derfor ikke muligt ud fra undersøgelsens resultater at sige, i hvilket omfang arbejde efter lukketid indebærer en overtrædelse af arbejdsmiljøloven.

Morgenarbejde (før kl. 6) forekommer - selv blandt de ældste - i relativt ringe omfang.

De børn og unge, som har fritidsjob, er også blevet spurgt om de arbejder med farlige maskiner, stoffer og materialer. Generelt er det (jf. tabel 7.2) beskedne andele af de unge, som efter deres eget udsagn kommer i kontakt med den slags. Størst er andelen, som arbejder med rengøringsmidler, der ikke er faremærket. Ca. 10 pct. af de unge svarer ja på dette punkt. For så vidt angår kemikalier, herunder rengøringsmidler, der er faremærket, svarer 3 %, at de ofte og 6 % at de ofte eller sjældenmt arbejder hermed.

Det er fortrinsvis de ældste, som har den slags jobs, hvor man med rimelighed kan spørge, om der er arbejdsmiljøbestemmelser, som overtrædes. De helt små på 10-12 år svarer stort set nej på alle spørgsmål.

Drengene synes at være i svagt overtal, når det gælder farligt arbejde. Det skyldes navnlig, at flere (store) drenge end piger arbejder med farlige maskiner (hvor de kan få noget i klemme).

Tabel 7.3: Børn og unge med fritidsjob, som løfter tunge byrder. Opdelt efter alder. 1993. Procent.

Spm.: Sker det i dit fritids-job, at du løfter eller bærer byrder, som enkeltvis vejer mere end 12 kg.?	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Ja, næsten hele tiden	2	4	5	4
Ja, ca. halvdelen af tiden	2	4	6	5
Ja, men meget lidt	17	23	32	28
Nej	80	70	57	63
I alt	101	101	100	100
Pct.grundlag	60	164	377	601

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Forbuddet for børn og unge imod at udføre arbejde, der kan være farligt for deres sikkerhed, sundhed eller udvikling betyder bl.a., at de ikke må løfte tunge byrder. Det er som hovedregel byrder over 12 kg., men håndterligheden og de forhold arbejdet foregår under spiller også en rolle. Ved **ergonomisk hensigtsmæssige** forhold kan byrden i enkelttilfælde veje op til 25 kg.

De unge med fritidsjob blev spurgt, om de løfter eller bærer byrder, der enkeltvis vejer mere end 12 kg. Til illustration blev det oplyst, at fx en lille kasse øl med 24 flasker vejer 16 kg.

En tredjedel (37 pct.) af børnene har et arbejde, som indebærer, at de af og til må løfte eller bære tunge byrder. Som det fremgår af tabel 7.3, siger langt de fleste dog, at det kun er en ringe del af arbejdstiden, som går med den slags. Imidlertid er der knap 10 pct., som anfører, at det sker i mindst halvdelen af arbejdstiden. Det svarer på landsplan til ca. 17.000 unge.

Tabel 7.4: Børn og unge med fritidsjob, som løfter tunge byrder. Opdelt efter køn. 1993. Procent.

Spm.: Sker det i dit fritidsjob, at du løfter eller bærer byrder, som enkeltvis vejer mere end 12 kg.? - Er det ting, man har et godt greb om, fx med håndtag?	Drenge	Piger	I alt
Ja, mindst ca. halvdelen af tiden	16	2	9
- heraf med løft af uhåndterlige ting	3	1	2
Ja, men meget lidt	33	23	28
- heraf med løft af uhåndterlige ting	11	4	7
Nej	51	75	63
I alt	100	100	100
Pct.grundlag	296	305	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

Når de unge herefter bliver spurgt, om de ting, de løfter, har et godt greb (som fx en ølkasse), svarer tre ud af fire, at det er lethåndterlige byrder (tabel 7.4.). En lille gruppe på ca. 2 pct. af de børn og unge, som har fritidsjob, nævner dog, at de i mindst halvdelen af arbejdstiden løfter tunge byrder, som tilmed er uhåndterlige.

Drengenes arbejdsmiljø er i langt højere grad end pigernes præget af, at de løfter/bærer tunge byrder. Halvdelen af drengene, men kun en fjerdedel af pigerne gør det i større eller mindre grad.

Det har været drøftet, om det at arbejde *alene* er et særlig belastende forhold ved arbejdet. Avisbudet er typisk alene på sin rute, og unge i en kiosk eller benzintank kan være alene om ansvaret for pengekassen.

Tabel 7.5: Børn og unge med fritidsjob, som arbejder alene eller sammen med andre. Opdelt efter alder. 1993. Procent.				
Spm.: Er du alene eller sammen med nogen på dit arbejde?	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Alene	43	53	34	40
Sammen med andre børn/unge	20	15	14	15
Sammen med voksne	27	24	32	29
Sammen med børn/unge og voksne	10	7	20	15
I alt	100	99	100	99
Pct.grundlag	60	164	377	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

40 pct. af de unge er alene, når de udfører deres fritidsjob. Hertil kan lægges 15 pct., som kun er sammen med andre børn og unge. Mere end halvdelen har altså ikke nogen mærkbar kontakt med voksne medarbejdere/indehaver på jobbet.

Andelen er lidt højere (ca. 2/3) blandt børn under 15 år. Der synes ikke at være nævneværdig forskel mellem drenges og pigers vilkår på dette punkt.

7.3. På kant med arbejdsmiljøloven?

Børnene i undersøgelsen blev, som refereret ovenfor, hovedsagelig kun spurgt om, hvad de foretager sig på deres arbejde. Deres forældre blev derimod bedt om at tilkendegive, om de mente, der var noget *ulovligt* ved dette arbejde. "Ved De, om Deres barn i sit arbejde af og til laver noget, som efter arbejdsmiljøloven eller restaurationsloven ikke er tilladt?", lød spørgsmålet. At en far eller mor svarer "ja" til spørgsmålet er ikke noget bevis for, at der faktisk foregår ting, som ikke må finde sted. Lige så lidt som et "nej" kan tages som garanti for, at alt er i den bedste orden. Forælderens svar er udtryk for en *subjektiv bedømmelse* af forholdene. Deres bedømmelse af arbejdsforholdene sker på grundlag af det, de ved - eller tror at vide - om, hvad der er tilladt for børn under 18 år. Svarene afspejler således i hvilken grad forældrene er urolige eller bekymrede over de vilkår, deres børn arbejder

under? - Forældrenes konkrete viden om, hvilke regler der gælder på udvalgte arbejdsmiljø-områder, vil blive behandlet særskilt nedenfor (afsnit 7.5.).

Forældrene udtrykker en meget ringe grad af bekymring med hensyn til lovligheden af indholdet i deres børns fritidsjob. Kun 3 pct. mener, at barnet af og til laver noget, som ikke er tilladt. På den anden side: Hvis disse svar er et ægte

Tabel 7.6: Forældres viden om brud på arbejdsmiljøreglerne blandt børn og unge med fritidsjob. Opdelt efter barnets alder. 1993. Procent.

Spm.: Ved De, om Deres barn i sit arbejde af og til laver noget, som efter arbejdsmiljøloven eller restaurationsloven ikke er tilladt?	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Ja, overtræder af og til regler	0	2	4	3
Nej, mener ikke regler overtrædes	90	90	83	86
Ved ikke	10	8	12	11
I alt	100	100	99	100
Pct.grundlag	48	146	339	533

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993.**

udtryk for, at reglerne om børns arbejde overtrædes, er det naturligvis tre procent for meget. Omregnet til absolutte tal svarer disse tre procent til knap 6.000 børn og unge.

Det skal bemærkes, at hver tiende forælder ikke ser sig i stand til at besvare spørgsmålet (svarer "ved ikke"). Andelen som afviser, at deres barn foretager sig noget ulovligt på fritidsjobbet er altså "kun" 86 pct. Det er navnlig forældre til de ældste børn, som enten mener, at reglerne overtrædes eller ikke har nogen mening om det.

De relativt få forældre, som mener, at regler overtrædes, blev spurgt, hvad de mente var galt. Svarene går i alle retninger. Dog peger halvdelen på *tunge løft*.

Det er naturligt at spørge, om forældrene har draget nogen konsekvens af deres viden. Har de overvejet at påtale forholdene over for arbejdsgiveren? Fire ud af fem forældre har *ikke* overvejet et sådant skridt. Om den sidste femtedel har gjort alvor af det og taget kontakt til arbejdsgiveren, vides ikke.

I et følgende kapitel (se afsnit 8.5.) behandles de unges egen vurdering af fordele og dårlige sider ved arbejdet. Et af udsagnene, som de, der har et fast fritidsjob, skulle tage stilling til, lød: "Det dårlige ved mit job er, at *arbejdsgiveren overholder ikke arbejdsmiljølovens regler*". Dette udsagn erklærede ca. 14 pct. af de unge med job sig enige i. Det svarer til ca. 24.000 børn og unge.

Et dårligt arbejdsmiljø kan være medvirkende til, at der sker ulykker i arbejdet, eller at de ansatte bliver syge af arbejdet. De børn, som aktuelt har job, eller som tidligere har haft erhvervsarbejde, blev spurgt, om de nogensinde er kommet *til skade i arbejdet*. Bemærk at spørgsmålet er historisk tilbageskuende 11 pct. svarede "ja". Omregnet til absolutte tal svarer det til 33.000 børn og unge. Andelen, som er kommet til skade, er større blandt drenge end blandt piger, og større blandt de ældste, som ganske enkelt har haft længere

Tabel 7.7: Tilskadekomst i arbejdet blandt børn og unge. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

Spm.: Er du nogensinde kommet til skade i dit arbejde	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Ja, en enkelt gang	2	1	3	2	8	5	5	3	4
Ja, flere gange	0	0	2	0	8	4	4	2	3
Nej	24	17	61	61	70	78	52	54	53
Har aldrig haft job	74	81	34	37	13	13	39	41	40
I alt	100	99	100	100	99	100	100	100	100
Pct.grundlag	279	293	235	176	339	386	853	855	1708

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde

tid til rådighed, dvs. større samlet risiko for at komme til skade. 16 pct. af de 15-17 årige drenge oplyser at være kommet til skade i arbejdet én eller flere gange.

Det er i denne forbindelse værd at notere sig, at de tilskadekomster, børnene har været ude for, kan være alt lige fra en rift i fingeren, en forstuvet fod, til den alvorlige ulykke, evt. med varigt mén til følge. Det eneste kriterium har i og for sig været, at hændelsen har gjort et sådant indtryk på den unge, at den erindres, når der bliver spurgt herom. En del af tilskadekomsterne lever formentlig ikke op til arbejdsmiljølovens definitionen på en arbejdsulykke, hvorefter denne bl.a. skal have forårsaget et fravær af mindst én dags varighed.

Skadens sværhedsgrad er belyst gennem spørgsmålet, om skaden var så slem, at den unge måtte *søge læge eller tage på skadestuen*. Omkring en femtedel af de tilskadekomne svarer, at lægebehandling var nødvendig. Drengene synes i lidt højere grad end pigerne at have haft behov for lægelig bistand.

Tabel 7.8: Sygdom på grund af arbejdet blandt børn og unge. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

Spm.: Er du nogensinde blevet skidt tilpas eller syg af dit arbejde?	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Ja, ofte eller af og til	0	1	2	2	5	6	3	3	3
Ja, sjældent	2	0	3	2	6	6	4	3	4
Nej	24	18	60	59	75	75	54	52	53
Har aldrig haft job	74	81	34	37	13	13	39	41	40
I alt	100	100	99	100	99	100	100	99	100
Pct.grundlag	279	293	235	176	339	386	853	855	1708

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

Årsagen til skaden nævnes hyppigt at være, at den unge har *skåret sig*. Omkring hver tredje af de tilskadekomne peger på denne grund. Faldulykker og forstuvninger nævnes også, ligesom hundebid spiller en rolle.

"Er du nogensinde blevet skidt tilpas eller syg af dit arbejde?" blev de unge spurgt. 11 pct. af dem, der har eller har haft arbejde, kan i varierende omfang svare bekræftende. Det svarer til godt 31.000 børn og unge. Blandt 15-17 årige er andelen størst, ca. 13 pct. Problemet er lige stort for piger og drenge.

7.4. Forældres kendskab til deres barns arbejde

Når forældrene ikke synes særlig bekymrede over deres børns fritidsjob, kan forklaringen naturligvis være den banale, at der ikke er grund til bekymring. Det kan også tænkes, at forældrene sjusker med deres forældrerolle, at de ikke udviser den interesse for deres børns arbejde, som med rimelighed kunne forventes af dem. Hvor godt kender forældrene egentlig deres børns arbejde?

Godt halvdelen (55 pct.) af de forældre, hvis børn arbejder for fremmede, beskriver deres eget kendskab til børnenes arbejde som *indgående*, dvs. de kender alle arbejdsopgaver. En femtedel siger, at de har et *godt kendskab*, hvorved forstås, at de kender til de vigtigste arbejdsopgaver. Yderligere en femtedel tør kun hævde,

Tabel 7.9: Forældres kendskab til deres barns arbejdsplads. Opdelt efter barnets alder. 1993. Procent.

Spm.: Hvordan vil De karakterisere Deres eget kendskab til det arbejde, barnet udfører i sit fritidsjob?	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Indgående kendskab kender alle arb.opgaver	77	65	47	55
Godt kendskab kender de vigtigste arbejdsopgaver	15	16	24	21
Nogenlunde kendskab kender arbejdet i hovedtræk	4	14	22	18
Mangelfuldt kendskab kender lidt til arbejdet	4	5	6	5
Uden kendskab kender ikke til arbejdet	0	0	1	0
I alt	100	100	100	99
Pct.grundlag	48	146	339	533

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Tabel 7.10: Forældres indflydelse på deres barns beslutning om at tage et fritidsjob. Opdelt efter barnets alder. 1993. Procent.

Spm.: Var De inddraget i barnets beslutning om at tage dette job?	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Ja, ellers havde barnet ikke fået lov	34	30	23	26
Ja, jeg blev spurgt til råds, men bestemte ikke	52	53	53	53
Nej, det ønskede barnet ikke	0	3	4	3
Nej, det måtte være barnets egen sag	13	14	20	18
I alt	99	100	100	100
Pct.grundlag	48	146	339	533

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

at de har et *nogenlunde* kendskab til deres barns arbejde. De kender arbejdet i hovedtræk, men næppe tilstrækkeligt til, at de kan afgøre, om arbejdet foregår på betryggende vis. De må forlade sig på de oplysninger, de får fra deres barn. - Endelig er der en lille gruppe på 5 pct., som har et decideret *mangelfuldt* kendskab til arbejdet.

Der er stor forskel på forældrenes indsigt i barnets arbejde alt efter hvor gammel barnet er. Således har 9 ud af 10 forældre til de yngste et indgående eller i det mindste: godt kendskab til fritidsjobbets indhold. Forældre til børn i denne alder anser det for helt naturligt at interessere sig for, hvad det er, børnene laver i deres fritidsjob. En påstand om, at børnene er store nok til selv at tage vare påderes arbejdsforhold, vil de fleste anse for absurd. - Denne holdning støttes så iøvrigt af jobbets art, som i denne alder ofte er uddeling af distriktsblade og reklamer. Det foregår gerne med udgangspunkt i barnets eget hjem, hvilket gør det ulige nemmere at få indsigt i jobbets karakter end, hvis det foregår inde bag en lukket port.

I takt med, at børnene bliver ældre, trappes forældrenes indsigt i arbejdet ned. Mellem en tredjedel og en fjerdedel af forældrene til 15-17 årige med fritidsjob er således uden et godt kendskab til barnets arbejde.

En god måde at opnå kendskab til barnets arbejde på er at aflægge arbejdspladsen et besøg. Forældrene blev spurgt, om de nogensinde har været på arbejdspladsen og set, hvad deres barn arbejder med. 77 pct. svarer ja på dette spørgsmål. Andelen varierer ikke med alderen.

Hvis man som forælder har noget at udsætte på sit barns arbejde, er mulighederne for at få det ændret nok ikke særlig store. Indflydelsen ligger på det tidspunkt, hvor beslutningen om at tage jobbet eller lade være skal træffes. Et af spørgsmålene til forældrene lød: "Var De inddraget i barnets beslutning om at tage dette job?" Hertil svarede en fjerdedel: "Ja, ellers havde barnet ikke fået lov". Blandt de 10-12 åriges forældre er det en tredjedel, som anvender dette svar. En lidt blødere, mere "pædagogisk" formulering blev foretrukket af godt halvdelen: "Ja, jeg blev spurgt til råds, men bestemte ikke." Det er karakteristisk, at dette svar forekommer lige hyppigt uanset barnets alder. Man kan vel gå ud fra, at forældrene som svarer på denne måde, hvis de ikke havde syntes, at barnet ikke skulle tage jobbet, kunne have lagt så megen vægt bag deres argumenter imod jobbet, at barnet havde fulgt sine forældres råd. Alt i alt har således 80 pct. af de unge taget jobbet med forældrenes accept.

Der var også en del forældre, som mente: "nej, det måtte være barnets egen sag". Hver ottende forælder til en 10-12 årig med fritidsjob, havde således valgt at blande sig uden om. For de 15-17 åriges vedkommende var det hver femte forælder, som ikke ville blande sig i, hvad der blev anset for barnets egne anliggender. Endelig tilkendegav en lille gruppe forældre (3 pct.), at de ikke havde fået lov af barnet til at blande sig i beslutningen.

7.5. Kendskab til bestemmelser om arbejdsmiljø

Hensynet til børnenes tarv, ønsket om ikke at udsætte dem for bestemte risici eller påvirkninger, ligger bag de regler som er udarbejdet for børn og unges arbejde. Tilsynsførende myndigheder kan gøre deres til, at bestemmelserne overholdes, men de vigtigste faktorer i den forbindelse er naturligvis de involverede parter: Arbejdsgiverne og de ansatte børn (med støtte fra deres forældre). Samtlige børn og forældre blev stillet en række konkrete spørgsmål til belysning af deres kendskab til reglerne på området. Eller man skulle måske snarere sige deres fornemmelse for, hvad man må og ikke må. For svarene er naturligvis i høj grad baseret på et gæt.

Det forringer imidlertid ikke svarenes værdi. Har man en god fornemmelse for, hvad der er gældende ret, har man også større chance for at gætte rigtigt, end hvis fornemmelsen er usikker.

Træfsikkerheden blandt børnene varierer meget fra spørgsmål til spørgsmål. Således kan kun 20 pct. svare rigtigt på spørgsmålet, om en 16-årig må arbejde alene i en forretning om aftenen. Det skal medgives, at netop dette tema på interviewtidspunktet var fremme i den offentlige debat med krav om, at alene-arbejde ikke skulle være tilladt. I det omfang de unge har haft øje for denne debat, kan det have givet dem et indtryk af, at det ikke var tilladt. - På andre områder er andelen, som besvarer spørgsmålet korrekt, helt oppe over 80 pct.

I gennemsnit præsterer børnene 6,0 rigtige svar. Det er højere end forældrenes gennemsnit på 5,7 rigtige.

Det er karakteristisk, at forældreandelen, som har svaret rigtigt, ligger lidt lavere på de fleste spørgsmål. Dog vender billedet, når vi kommer frem til spørgsmålene om, hvad de 16-17 årige må og ikke må.

Alderen spiller en vis rolle for, hvad man mener er tilladt. De 10-12-årige har generelt sværere ved at besvare spørgsmålene end de ældre har. Det ses af en flittigere brug af svarmuligheden: ved ikke. Endvidere er de yngste ikke i så høj grad klar over, at en 13-årig gerne må sætte priser på varerne i supermarkedet, ligesom de heller ikke i så høj grad er klar over, at en 14-årig ikke må ekspedere i en tøjforretning. Derimod tager de ældre børn oftere fejl, når de mener, at de godt må

Tabel 7.11: Andelen blandt børn og unge samt deres forældre, som svarer rigtigt på spørgsmål om, hvilke slags arbejde det er tilladt børn og unge at udføre. 1993. Procent.

	Korrekt svar	Børn	Forældre
1. Må en 10-årig dele reklamer ud alene?	Ja	44	37
2. Må en 12-årig bringe aviser ud før skoletid?	Nej	67	64
3. Må en 12-årig arbejde som flaskedreng i supermarkedet?	Nej	58	55
4. Må en 13-årig sætte priser på varerne i supermarkedet?	Ja	33	20
5. Må en 14-årig ekspedere i en tøjforretning?	Nej	82	81
6. Må en 14-årig sælge brød hos bageren søndag morgen?	Ja	47	41
7. Må en 14-årig arbejde i supermarkedet fra kl. 15 til kl. 18 på en almindelig torsdag?	Nej	40	27
8. Må en 15-årig tage et arbejde, uden at forældrene ved det?	Nej	84	78
9. Må en 16-årig arbejde alene i en forretning om aftenen?	Ja	20	25
10. Må en 17-årig arbejde på en tankstation indtil kl. 23?	Nej	45	48
11. Må en 17-årig servitrice udskænke spiritus på den lokale kro?	Nej	82	94
Pct.grundlag		1708	1686
Gnsn. antal rigtige svar		6,0	5,7

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993.**

tage et arbejde, uden at forældrene ved det. De tager også hyppigere fejl, når de mener, at en 14-årig gerne må arbejde 3 timer efter skoletid.

De børn og unge, som har modtaget undervisning i skolen i emnet arbejdsmiljø svarer en lille smule bedre end dem, der ikke mener at have fået undervisning heri. I gennemsnit har dem med arbejdsmiljø-undervisning 6,1 rigtige svar, mens de andre har 5,9 rigtige.

7.6. Supplerende materialer

I Socialforskningsinstituttets interviewundersøgelse er der, som allerede beskrevet, en række oplysninger om børns og unges arbejdsforhold. Det er også oplyst, at omkring 33.000 børn meddeler, at de en eller flere gange er kommet til skade i forbindelse med deres erhvervsarbejde. Heraf er ca. 6.000 blevet skadet i en sådan grad, at det har været nødvendigt at søge læge eller skadestue. Undersøgelsen oplyser endvidere, at omkring 31.000 børn og unge en eller flere gange har oplevet at blive syge eller utilpasse i forbindelse med deres arbejde.

Man havde på forhånd opgivet at lade børnene og de unge selv beskrive arten og alvoren af deres skade og sygdomme/utilpashed idet man antog, at det ville være vanskeligt at få sådanne begivenheder vurderet i en form, så det svarede til gængse definitioner af arbejdsulykker og arbejdsbetinget sygdom.

Til yderligere belysning af området har Kommissionen derfor ladet indhente tre yderligere materialer. Disse vil blive nærmere omtalt nedenfor.

Væsentligst af disse materialer er rapporten "Anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser hos børn og unge i alderen fra 10-17 år", samt "Notat om anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser blandt 10-17 årige børn og unge i 1988-1992", som er udarbejdet af Arbejdstilsynet. Materialet er medtaget i bilagsbindet som bilag 3 og bilag 4.

7.7. Arbejdstilsynets oplysninger om arbejdsulykker

7.7.1. Forekomst af arbejdsulykker

Arbejdsulykker er arbejdsskader, der opstår ved pludselige uventede og skadevoldende hændelser. Ifølge arbejdsmiljøloven skal arbejdsulykker anmeldes til Arbejdstilsynet, når de har medført arbejdsudygtighed i een dag eller mere ud over tilskadekomstdagen. Det er arbejdsgiverens pligt at anmelde arbejdsulykkerne.

Det nævnte notat fra Arbejdstilsynet giver tal for antallet af arbejdsulykker blandt børn og unge i perioden 1988-1992. Der skete i perioden et fald i antallet af anmeldte arbejdsulykker pr. år. Blandt 10-17 årige fra 1.381 i 1988 til 683 i 1992, altså et fald på ca. 50 procent. Faldet kan **kun i mindre omfang** forklares ved et fald i antallet af beskæftigede børn og unge, men må først og fremmest tages som udtryk for en reel nedgang i forekomsten af ulykker.

Tabel 7.12. Beskæftigelsestal 1), anmeldte arbejdsulykker og incidens for børn og unge i alderen 10-17 år i perioden 1988-1992

	1988	1989	1990	1991	1992*
Beskæftigelsestal	147.748	142.977	137.164	129.628	-
Anmeldte arbejdsulykker	1.381	1.128	896	741	683
Incidens	9,3	7,9	6,5	5,7	5,3

*) Beskæftigelsestal for 1992 er endnu ikke opgjort, hvorfor beskæftigelsestallet for 1991 anvendes til beregning af incidensen i 1992. Fortsætter det hidtidige fald i beskæftigelsen, vil incidensen i 1992 ligge højere end beregnet.

Incidensen, beregnet som antal anmeldte arbejdsulykker pr. 1.000 beskæftiget i tabel 7.12. viser, at der ikke kun sker et fald i det absolutte antal arbejdsulykker, men også i forhold til antallet af

1.Beskæftigelsestallene er fra Danmarks Statistiks arbejdsstyrkestatistik. I opgørelsen anvender Danmarks Statistik bl.a. en nedre løngrænse, som i 1990 var 5.335 kr./år (svarende til 80 timer på mindsteløn), hvilket betyder, at børn og unge med en indtægt under løngrænsen ikke er medtaget. Beskæftigelsestallene opgøres for personer under 15 år og for hver af de efterfølgende årgange derover. Ved beregningen af incidensen for de 10-17 årige antages det, at der er registreret meget få eller ingen børn under 10 år, da børn under 10 år ikke må have erhvervsarbejde (i den aktuelle periode).

beskæftigt. Incidensen falder med 43 % fra 9,3 i 1988 til 5,3 i 1992. Blandt alle aldersgrupper falder incidensen med 11 % fra 19 i 1998 til 17 i 1992, hvor beskæftigelsestallet i 1991 tilsvarende er anvendt til beregning af incidensen i 1992.

Tabel 7.13. Anmeldte arbejdsulykker blandt 10-17 årige i perioden 1988-1992 fordelt på skadetyper og aldersgruppe samt den procentmæssige fordeling

	Aldersgruppe	Aldersgruppe	Aldersgruppe	
SKADETYPE	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Død	3 (5%)	1 (<1 %)	3 (<1 %)	7 (<1 %)
Meget alvorlige ulykker	25 (45 %)	48 (31 %)	638 (14 %)	711 (15 %)
Andre ulykker	27 (49 %)	108 (69 %)	3.976 (86 %)	4.111 (85 %)
I alt	55 (-100 %)	157 (100 %)	4.617 (100 %)	4.829 (100 %)

Det fremgår af tabel 7.13., at de meget alvorlige ulykker for de 10-12 årige udgør 45 % af de anmeldte arbejdsulykker mod 31 % for de 13-14 årige, 14 % for de 15-17 årige.

For de 10-12 årige er mere end halvdelen af arbejdsulykkerne anmeldt inden for grafisk industri 1/4 inden for landbruget og de resterende bl.a. inden for undervisnings/sundheds/velfærdsinstitutioner.

Det er dog ikke muligt at konkludere på anmeldeincidensen inden for grafisk industri og landbrug, idet beskæftigelsestallene fra Danmarks Statistik ikke er tilgængelige på et detaileringsniveau, der beskriver antallet af beskæftigede i alderen 10-12 år og inden for enkelte erhverv.

Antallet af **anmeldte** arbejdsulykker er såvel blandt voksne som blandt børn og unge betydeligt lavere end det faktiske antal arbejdsulykker. Arbejdsskaderegistret har, bl.a. på baggrund af flere undersøgelser af arbejdsulykker, der indbringes på skadestuer, sammenlignet med antallet af ulykker, der anmeldes, beregnet, at underrapporteringen blandt børn og unge i 1991 er 75 procent, således at kun 25 procent af de anmeldelsespligtige ulykker faktisk

anmeldes. Skønnet bygger på Arbejdstilsynets egne anmeldetal, Sundhedstyrelsens 5-by-projekt sammenholdt med en undersøgelse om arbejdsulykker i Århus. Hvad angår dokumentationen herfor henvises til bilag 3.

På baggrund af det faktisk anmeldte antal arbejdsulykker og den beregnede underrapportering når Arbejdsskaderegistret frem til, at der i 1991 **burde være anmeldte 3.074 arbejdsulykker** blandt børn og unge i alderen 10-17 år. Sætter man dette i forhold til Danmarks Statistiks oplysninger om, at der ultimo november 1991 var 129.628 børn og unge i alderen 10-17 år i arbejde betyder det, at der burde anmeldes ca. 24 arbejdsulykker pr. år pr. 1.000 børn og unge i arbejde, mens der faktisk i 1991 anmeldtes 6 pr. 1.000 børn og unge i arbejde. Som gennemsnit for årene 1988-1992 anmeldtes der 7 arbejdsulykker pr. 1.000 børn og unge.

For alle aldersgrupper er antallet af **anmeldte** arbejdsulykker 16 pr. 1.000 beskæftigede i 1991, mens der altså i 1991 **anmeldtes** 6 pr. 1.000 børn og unge. Forekomsten af arbejdsulykker blandt børn og unge synes således at være lavere end blandt voksne, men mulige forskelle i underrapportering gør det svært at drage helt eksakte sammenligninger.

DA har tilkendegivet, at man ikke finder det dokumenteret, at kun 25 % af de anmeldepligtige ulykker anmeldes. Arbejdsskaderegistrets skøn over underrapportering bygger på, dels 5-by-projektet, dels Århus-undersøgelsen. Disse to undersøgelser kan efter DAs opfattelse ikke tages til indtægt for en sådan konklusion, idet undersøgelsen har den metodiske fejl, at den tillige omfatter en meget stor del af ikke-alvorlige skader, som nok er indtrådt på arbejdet, men som ikke opfylder arbejdsmiljølovens anmeldekriterier, hvorefter arbejdsskaden skal have givet anledning til sygedag(e) ud over skadesdagen.

7.7.2. Typer af arbejdsulykker

I tabel 7.11. har man opdelt samtlige 4.829 arbejdsulykker, der er anmeldt over 5-års perioden efter deres art.

Tabel 7.14. Arbejdsulykkerne blandt børn og unge i perioden 1988-1992

Opdelt efter ulykkens art.

Antal

Død	7
Amputation af legemsdel	83
Knoglebrud	594
Forstuvning	724
Sårskader	2.272
Varmeskade-kuldeskade	265
Bløddelsskader	402
Ætsning, forgiftning	88
Andet, uoplyst	394
I alt	4.829

Det fremgår af tabel 7.14., at næsten halvdelen af ulykkerne vedrører sårskader. Dette svarer godt til resultaterne i Socialforskningsinstituttets undersøgelse, hvor sårskader også havde en fremtrædende plads. Hver af grupperne knoglebrud, forstuvninger og bløddelsskader omfatter mellem 8 og 15 procent af det samlede antal ulykker.

I Arbejdsskaderegistret opererer man med en opdeling på dødsulykker, meget alvorlige ulykker og andre ulykker. Meget alvorlige ulykker omfatter amputationer, knoglebrud samt andre skader, der omfatter større dele af legemet. Andre ulykker er så de ulykker, der ikke hører med til de førstnævnte to kategorier.

Tabel 7.15. Vedrører anmeldte arbejdsulykker blandt børn og unge i perioden 1988-1992 opdelt efter skades- og aldersgruppe

	10-12 år	13-14 år	15-17 år	I alt
Død	3	1	3	7
Meget alvorlige ulykker	25	48	638	711
Andre ulykker	27	108	3.976	4.111
I alt	55	157	4.617	4.829

Tabel 7.16. viser, at langt den overvejende del - omkring 96 procent - af arbejdsulykkerne i det hele taget sker blandt 15-17 årige. Blandt dødsulykkerne er det dog kun 43 procent og blandt de meget alvorlige ulykker omkring 90 procent, der sker i den ældste aldersgruppe.

I tabel 7.16. har man derefter opgjort fordelingen af arbejdsulykker på erhverv. Skulle man danne sig et overblik over, hvilke erhverv der havde forholdsvis mange og forholdsvis få ulykker, var det nødvendigt at have et kendskab til fordelingen af alle børn og unge med arbejde på det erhverv, de arbejder inden for. En sådan opdeling, svarende til den der anvendes i arbejdsskadesstatistikken, har det imidlertid ikke været muligt at fremskaffe. Man har derfor i tabel 7.16. alene en fordeling af alle ulykker under et samt af de tre undertyper, der blev omtalt i det foregående, på de erhverv, der har den hyppigste forekomst af ulykker.

Tabel 7.16. Vedrører fordeling af arbejdsulykker i årene 1988-1992, og opdelt på tre typer af ulykker og erhverv. Procent.

	Alle ulykker	Dødsulykker	Meget alvorlige ulykker	Andre ulykker
Landbrug	4	43	11	3
Nærings- og nydelsesmiddel	13	-	4	15
Træ- og møbelindustri	6	-	8	6
Papir- og grafisk industri	4	14	10	3
Jern og metal	20	-	20	20
Bygge og anlæg	9	-	10	8
Detailhandel	12	-	9	12
Undervisning, sundhed, velfærd	15	-	12	5
Andre erhverv	17	43	16	18

Tabellen viser, at ulykkerne hovedsagelig finder sted inden for de 8 erhverv, der er specificeret i tabellen med Jern- og Metalindustri og Nærings- og Nydelsesmiddelindustri som de to erhverv, med flest ulykker. Som allerede nævnt kan man **ikke** konkludere, at disse erhverv også er de farligste, fordi man ikke ved, hvor mange børn og unge, der arbejder i de enkelte erhverv. Man kan dog på grundlag af tabellen se, at der er visse forskelle i, hvor alvorlige ulykkerne er i enkelte erhverv. Således forekommer der forholdsvis mange dødsfald og meget alvorlige ulykker i landbrug og i papir- og grafisk industri, mens der forekommer relativt få meget alvorlige ulykker i nærings- og nydelsesmiddelindustrien blandt børn og unge.

En fordeling af ulykker blandt børn og unge på stillingskategori er mindre interessant, da langt over halvdelen af gruppen er kategoriseret som ufaglærte eller er i uspecificeret stilling.

7.7.3. Behandling af arbejdsulykker

I opgørelserne i Arbejdsskadesregistret har man ikke kendskab til, i hvilket omfang og hvor arbejdsulykker behandles i sundhedssektoren.

I det såkaldte "5-by projekt" i Sundhedsstyrelsen har man på fem skadestuer indsamlet oplysninger om bl. a. årsag til brug af skadestue, herunder ulykker, der er sket på en arbejdsplads, som henvendelsesårsag. Disse ulykker kan ikke umiddelbart sammenlignes med begrebet arbejdsulykker, som disse er defineret af Arbejdstilsynet. 5-by projektets optageområde dækker ca. 740.000 indbyggere i Danmark. Da der ikke er væsentlige forskelle på sammensætningen af denne population og landets befolkning, kan man antage, at resultaterne er dækkende for landet som helhed. Ved en opgangning med 7,04 får man et udtryk for, hvor mange skadestuehenvendelser, der findes i landet som helhed på grund af ulykker, der er sket på arbejdspladserne.

Tabel 7.17. Antal skadestuebesøg på årsbasis i 5-by projektet

	I alt	Opregnet til landsbasis
10-12 år	8	56
13-14 år	39	275
15-17 år	661	4.653
I alt	708	4.984

Man må som nævnt være opmærksom på, at de arbejdsulykker, der forårsager skadestuebesøgene, langt fra alle er arbejdsulykker i lovens forstand. Dels vil en række af de skader, der behandles i skadestuerne ikke medføre fravær fra arbejde, dels er der egentlige arbejdsskader, der ikke behandles i sundhedsvæsenet. Man kan derfor kun bruge disse tal som et udtryk for, i hvilket omfang der i alt behandles følger af tilskadekomst på arbejdspladserne.

I forbindelse med skadestuebesøgene blev 1.457 børn og unge henvist til viderebehandling hos egen læge, 338 blev henvist til sygehusambulatorie og 77 blev indlagt på Sygehus. Det sidste tal er dog ikke udtryk for samtlige indlæggelser på sygehus som følge af ulykker

på arbejdspladserne, idet et antal børn og unge indlægges direkte på sygehus efter ulykke og uden om skadestuerne. I Sundhedsstyrelsens såkaldte Landspatientregister fandt man for 1991, at der i alt blev indlagt 135 børn og unge i alderen 10-17 år efter ulykke på arbejdet, med i alt 447 sengedage som følge. Heri skal principielt være indregnet de 77 indlæggelser, der skete over skadestue.

5-by projektet viste i øvrigt, at der næsten ikke blev behandlet skader efter ulykker på arbejdspladser direkte i almen praksis.

Alt i alt kan man derfor opgøre det årlige behandlingsomfang i sundhedsvæsenet i forbindelse med børns og unges ulykker som følger:

4984	skadestuebehandlinger
1457	konsultationer i almen praksis (under forudsætning af, at hver patient modtager en og kun en konsultation)
338	behandlinger i sygehusambulatorie (under forudsætning af, af at hver patient behandles en og kun en gang)
447	sengedage på sygehus

7.8. Arbejdstilsynets oplysninger om arbejdsbetingede lidelser

Arbejdsbetingede lidelser er sygdomme og andre lidelser, bortset fra ulykker, som er eller kan tænkes at være forårsaget af forhold i arbejdsmiljøet. Læger og tandlæger er i følge loven forpligtet til at anmelde konstaterede eller mistænkte arbejdsbetingede lidelser. Alle andre, herunder skadelidte selv, fagforening eller arbejdsgiver, har ret til at anmelde sådanne lidelser.

I perioden 1988-1992 er der anmeldt i alt 511 arbejdsbetingede lidelser blandt børn og unge i alderen 10-17 år. Der er således tale om et antal, der ligger langt under det tal for sygdom og utilpashed i forbindelse med arbejdet, som de unge selv oplyser i Socialforskningsinstituttets undersøgelse. Dette kan bl.a. forklares ved, at de anmeldte arbejdsbetingede lidelser typisk vil være en følge af et lægebesøg og bliver anmeldt, når lægen bliver opmærksom på, at der er en sammenhæng med arbejdet og den lidelse, som bringer den unge til læge. Man må dog være opmærksom på, at der senere kan blive anmeldt arbejdsbetingede lidelser, som har deres oprindelse i det arbejdsmiljø, man var udsat for som barn eller ung.

Antallet af anmeldte arbejdsbetingede lidelser er faldet fra 129 i 1988 til 81 i 1992, et fald på 37 procent. Dette kan sammenholdes med, at antallet af anmeldte arbejdsulykker i nogenlunde samme periode faldt med 50 procent.

For femårsperioden 1988-1992 er det beregnet, at der hvert år anmeldes 0,8 arbejdsbetinget lidelse blandt 1.000 beskæftigede børn og unge mod omkring 6 arbejdsbetingede lidelser pr. 1.000 beskæftigede i alle aldersgrupper.

I tabel 7.18. har man opgjort antallet af anmeldte arbejdsbetingede lidelser, fordelt på hoveddiagnoser og aldersgrupper.

Tabel 7.18. Anmeldte arbejdsbetingede lidelser 1988-1992 blandt børn i alderen 10-17 år fordelt på hoveddiagnose og aldersgruppe.

	Aldersgruppe			
Hoveddiagnose	**10-12 år**	**13-14 år**	**15-17 år**	**I alt**
01 Infektionssygdomme			8	8
04 Psykiske lidelser			1	1
05 Sygdomme i nerver og sanseorganer			3	3
06 Hjerneskade-diagnoser		1	29	30
07 Høreskader		1	2	3
09 Luftvejssygdomme, excl. allergiske			4	4
10 Allergiske lid., excl. hudsygdomme			19	19
11 Mave-tarmkanalsygdomme			2	2
14 Hudsygdomme	1	15	273	289
15 Bevægeapparatsygdomme		1	121	122
17 Mangelfuldt def. tilstande		1	15	16
18 Traumer og toksiske påvirkninger		1	13	14
I alt	1	20	490	511

Det fremgår af tabel 7.18., at hudsygdomme er langt det hyppigst forekommende problem, omfattende mere end halvdelen af de anmeldte lidelser. Dernæst følger efter hyppighed sygdomme i bevægeapparatet

og hjerneskadediagnoser. Begrebet hjerneskadediagnoser er en samlende betegnelse for diagnoser, der spænder fra kroniske hjerneskader til kortvarige opløsningsmiddelforgiftninger. Omkring 96 procent af de anmeldte lidelser findes i aldersgruppen 15-17 år. Det samme var tilfældet med hensyn til de anmeldte arbejdsulykker.

I tabel 7.19. har man derefter vist fordelingen af arbejdsbetingede lidelser på erhverv.

Tabel 7.19. Anmeldte arbejdsbetingede lidelser inden for tre diagnoser fordelt på erhverv. Antal.

	Hjerneskader	Hudsygdomme	Bevægeapparatet
Landbrug og jagt	1	21	2
Nærings- og nydelsesmiddel	-	58	10
Tekstil og beklædning	4	6	8
Træ og møbel	8	4	8
Jern og metal	8	16	12
Engroshandel	0	7	8
Detailhandel	1	51	30
Restauration og hotel	-	44	13
Undervisning, sundhed	1	12	4
Reparation og anden service-virksomhed	0	35	2
Andre erhverv	8	35	25
I alt	30	289	122

Det skal først bemærkes, at man ikke kan vide noget om, hvorvidt anmeldte eller anerkendte skader er varige skader. I tabel 7.19. har man kun oplistet erhverv, inden for hvilke der er anmeldt mindst 17 arbejdsbetingede lidelser, og man har kun opgjort fordelingen af de tre under ét hyppigst forekommende arbejdsbetingede lidelser, nemlig hjerneskader, hudsygdomme og bevægeapparatetsygdomme.

Tabellen viser, at der inden for nærings- og nydelsesmiddelindustrien, detailhandel samt hotel- og restaurationsbranchen anmeldes en stor del af det samlede antal anmeldelser. Man kan dermed **ikke** fastslå, at disse erhverv har et specielt farligt arbejdsmiljø, fordi man, som tidligere omtalt, ikke har kendskab til, hvor mange børn og unge, der arbejder inden for de enkelte erhverv.

Der er forskel på, i hvilket omfang de enkelte typer af arbejdsbetingede lidelser optræder inden for de forskellige erhverv. Træ- og møbelindustrien samt jern- og metalindustrien har således relativt mange hjerneskader, selv om antallet af anmeldte lidelser under et ikke er så stort. Hudsygdomme forekommer i relativt stort omfang i nærings- og nydelsesmiddelindustri, i detailhandel og i hotel- og restaurationsbranchen, mens bevægeapparatlidelserne synes at forekomme mere spredt.

Det er vanskeligt at give en meningsfyldt karakteristik af de stillinger, i hvilke de arbejdsbetingede lidelser forekommer, idet opgørelsen er foretaget på en ret grov stillingsklassifikation, hvor flere stillinger er slået sammen i samme kategori.

7.9. Arbejdsmarkedets parters vurdering af kendskab til og overholdelse af arbejdsmiljøregler

Dansk Arbejdsgiverforening og De danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug har til brug for Kommissionens arbejde afgivet oplysninger og vurderinger af arbejdsgivernes kendskab til arbejdsmiljøreglerne for børn og unge.

DA mener, at arbejdsgiverne på det "store" arbejdsmarked har et godt kendskab til arbejdsmiljøreglerne vedrørende børn og unge. Dette finder man fx i en mindre rundspørge blandt ejere og forpagtere af tankstationer, hvor der ofte findes skriftligt materiale. Også inden for andre brancher finder man skriftlig orientering til arbejdsgiverne fra fx de pågældende arbejdsgiverorganisationer.

De danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug har i den i kapitel 6 omtalte undersøgelse blandt små 2.000 landmænd stillet konkrete spørgsmål om disses konkrete viden om, hvilke arbejdsopgaver, der er tilladt eller forbudt for børn og unge. Generelt svarer landmændene i betydeligt omfang korrekt på spørgsmålene. Hvor der er ukorrekte svar er det gennemgående således, at

landmændene tror, at reglerne er mere restriktive, end de faktisk er.

Et andet spørgsmål er arbejdsgivernes overholdelse af reglerne. Såvel DA som De danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug giver udtryk for en opfattelse af, at bestemmelserne vedrørende børns og unges arbejde generelt overholdes. En undtagelse er dog klart, at uanset at landmændene har kendskab til reglerne om børns traktorkørsel, lader de børn under 15 år i vidt omfang køre traktor, hvilket er forbudt.

LOs Jobpatruljerapporter (der ikke medtager arbejde fra private husholdninger) fra 1990, 1991 og 1992 angiver, at henholdsvis 15 %, 19,7, % og 20,3 % af virksomhederne overtræder lovgivningen vedrørende børn og unge, heri er medregnet overtrædelserne vedrørende beværterlovgivningen.

7.10. Undervisning i arbejdsmiljø i folkeskolen

I efteråret 1991 gjorde Undervisningsministeriet en indsats for undervisning i arbejdsmiljø i folkeskolen. Baggrunden var regeringens handlingsplan fra 1988 "Det skal være godt at være barn i Danmark".

Der blev til formålet udarbejdet materiale fra Arbejdstilsynet som udsendtes til samtlige skoler, beregnet på elever i 7.-9. klasse. Samtidig blev udskrevet en klassekonkurrence, hvor opgaven var at beskrive "Hvad er et godt arbejde".

Besvarelsen af klassekonkurrenecen tyder på, at der har været en betydelig aktivitet omkring arbejdsmiljøspørgsmål, som Ministeriet håber på kan være en inspiration til at fortsætte arbejdet i de enkelte kommuner og på de enkelte skoler. Arbejdsmiljøundervisning indgår som en del af det obligatoriske emne, uddannelses- og erhvervsorientering samt i valgfaget arbejdskendskab.

KAPITEL 8

Forholdet mellem fritidsjob og det øvrige sociale liv

8.1. Indledning

I de to foregående kapitler er givet en indgående beskrivelse af børn og unges fritidsjobs, disses art og omfang. Desuden er de unges erhvervsarbejde betragtet ud fra en arbejdsmiljøsynsvinkel. Er der kritisable forhold ved arbejdet? Hvordan forholder forældrene sig hertil? Og hvordan er kendskabet blandt børnene og deres forældre til reglerne på området? - Dette kapitel vil sætte fokus på samspillet mellem de unges fritidsjob og øvrige sociale liv.

Der findes mange meninger om forholdet mellem de unges *skolearbejde og fritidsjob*. Er det rigtigt, at erhvervsarbejdet går ud over de unges indsats i skolen? Eller er det tværtimod en stimulans for undervisningen, når de unge har job efter skoletid? Det tema vil vi søge at indkredse ved at se på, hvor meget tid børnene bruger på deres skolearbejde hjemme, samt på deres egen og forældrenes vurdering af, om dette er tilstrækkeligt?

Fritidsjobbets indflydelse på *familielivet* vil også blive belyst. Bliver familiens dagligdag mere opsplittet, når barnet har job efter skoletid?

Fritidsjobbet vil i nogle tilfælde være placeret på tidspunkter, hvor barnet ellers kunne have valgt at dyrke en *fritidsinteresse*. Er det sådan, at børn med job er mindre flittige til at "gå til noget" end andre børn? Og går det ud over deres tid sammen med kammeraterne, at de har fritidsjob?

Hvordan er børnenes og deres forældres *holdninger til det at have et fritidsjob*? Den økonomiske side af fritidsjobbet, lønnen, blev behandlet i kapitel 6. Her skal børnenes økonomi ses i et bredere

perspektiv, idet lommepengene og dermed den samlede månedsindkomst trækkes ind i beskrivelsen. Spørgsmålet om, hvad børnene evt. bidrager med til familiens samlede økonomi, skal også berøres.

8.2. Fritidsjob og skolegang

De skolesøgende børn og unge, dvs. børn i folkeskolealderen samt unge i gymnasium/HF (herunder HHX, HTX og lignende almentorienterede ungdomsuddannelser), blev spurgt om, hvordan de selv syntes, de klarer sig i skolen - rent fagligt. Der var fire svarmuligheder at vælge imellem. Som ventet placerede næsten ingen børn

Tabel 8.1: Børn og unges vurdering af egen situation i skolen. Opdelt efter alder og skoleforhold, samt om barnet har fritidsjob. 1993. Procent.

Spm.: Hvordan synes du selv, at du klarer dig - rent fagligt - i skolen?	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
Meget godt	27	28	26	21	24	21	28	34
Godt	45	49	55	50	50	47	48	52
Nogenlunde	27	21	19	26	24	28	23	13
Ikke så godt	0	1	1	2	1	4	1	2
Ved ikke/uoplyst	2	0	0	0	0	0	0	0
I alt	101	99	101	99	99	100	100	101
Pct.grundlag	60	512	163	247	245	204	117	62

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Anm.: Gruppen "Gymn./HF" omfatter gymnasiaster, HF-, HHX-, HTX- og tilsvarende studerende under de almentorienterede ungdomsuddannelser.

sig selv i den kategori, som svarer til det laveste niveau (*ikke så godt*). Til gengæld spredte de sig pænt ud over de tre overliggende niveauer. Omkring en fjerdedel indplacerede sig på øverste trin (*meget godt*), halvdelen på det næstøverste (*godt*), og den sidste fjerdel på trinet: *nogenlunde*. Hvis det antages, at fritids-

job har en uheldig indflydelse på børnenes skolegang, skulle man forvente, at der i gruppen af børn med job ville være færre med en meget positiv vurdering af eget faglige niveau, og tilsvarende flere med en relativt dårlig vurdering. Det er imidlertid ikke tilfældet. De beskedne forskelle i egenvurdering, som fremgår af tabel 8.1, er statistisk set ikke signifikante, og de peger ydermere i forskellig retning alt efter hvilken aldersgruppe, man betragter.

Forældrene er også blevet bedt om at vurdere, hvordan deres barn klarer sig i skolen. Resultatet mht. en eventuel sammenhæng med barnets jobsituation er stort set det samme: vurderingen er lige god/dårlig, hvad enten barnet har fritidsjob eller ej. Med én undtagelse: for de 15-17 årige folkeskoleelever er forældrevurderingen mere negativ, hvis barnet har fritidsjob, end hvis dette ikke er tilfældet.

Et mere direkte spørgsmål til de forældre, hvis børn har fritidsjob, lød: *Mener De, at deres barns fritidsjob er en belastning for skolearbejdet?* Det er ikke overraskende, at kun fire procent af disse forældre svarede ja. Det kan nemlig godt tænkes, at der blandt forældre til børn uden arbejde er forholdsmæssigt flere, som mener, at et job ville blive en belastning for barnets skolearbejde, og at de bl.a. af den grund har sørget for, at barnet ikke har et fritidsjob.

Det gennemsnitlige *tidsforbrug på hjemmearbejde* (lektier) stiger med alderen fra godt og vel ½ time i 10-12-års alderen til en lille time blandt eleverne

Tabel 8.2: Børn og unges mening om deres eget forbrug af tid på lektier. Opdelt efter alder og skoleforhold, samt om barnet har fritidsjob. 1993. Procent.

Spm.: Synes du selv, at du bruger for meget, passen-de, eller for lidt tid på dit skolearbejde hjem-me?	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
For meget	2	6	1	3	4	2	8	0
Passende	83	79	79	73	73	69	64	69
For lidt	12	8	18	19	21	25	27	27
Ved ikke/uoplyst	3	7	2	5	2	4	2	3
I alt	100	100	100	100	100	100	101	99
Pct.grundlag	60	512	163	247	245	204	117	62
Gnsn. dgl. tidsforbrug på hjemmearbejde (tim. min.)	.39	.34	.46	.42	.54	.56	1.43	1.34

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

i folkeskolens ældste klasser. Gymnasieeleverne bruger som ventet mest tid på hjemmearbejdet: lidt over 1½ time daglig.

En forventning om, at børn og unge *med* fritidsjob bruger mindre tid på lektierne bekræftes ikke af tallene. Tværtimod er det snarere sådan, at dem, der har fritidsjob, bruger mere tid på lektier emd dem uden job. Men denne forskel er statistisk set ikke signifikant. - I en undersøgelse, Socialforskningsinstituttet foretog for 6 år siden (1987), fandt man ligeledes, at skolebørn brugte lige lang tid på lektielæsningen, uanset om de havde fritidsjob eller ej.

Som det fremgår af tabel 8.2., mener hovedparten (omkring tre fjerdedele) af de skolesøgende børn og unge, at de bruger en *passende* mængde tid på deres hjemmearbejde. Med alderen synes den dårlige samvittighed dog at trænge sig mere på. Mindre end 10 pct. af de 10-12 årige synes, de bruger for lidt tid på lektielæsning. Men blandt de ældste er de en fjerdedel. - Der er ingen sammenhæng mellem vurderingen af egen arbejdsindsats og jobsituationen.

Forældrenes vurdering af deres børns arbejdsindsats er i folkeskoleforløbet lidt mere negativ end børnenes egen. Andelen, som mener at der bliver brugt for lidt tid på lektielæsningen, er større blandt forældrene end blandt børnene. Derimod synes gymnasieelevernes forældre at være blevet forskrækkede over arbejdsomfanget. Her synes forældrene i højere grad end de unge selv, at hjemmearbejdet tager for lang tid. - Vurderingen af hjemmearbejdets omfang er den samme uanset om barnet har fritidsjob eller ej.

Konklusionen må altså være, at der ikke kan påvises nogen sammenhæng imellem de unges jobsituation og, hvordan de klarer sig i skolen. En sådan generel afvisning er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke for mindre grupper kan være en sammenhæng. For eksempel kunne det gælde for børn og unge, som har særlig meget erhvervsarbejde, at skolearbejdet i disse tilfælde lider skade.

Opdeles de unge med fritidsjob i en gruppe, som har under 8 timers arbejde om ugen, og en gruppe som har mindst 8 timer, er de unges egen vurdering af, hvordan de klarer sig i skolen, samt af hjemmearbejdets omfang, ens i de to grupper. Den særlige gruppe af unge med "meget" erhvervsarbejde synes altså heller ikke at skille sig ud mht. deres skolemæssige forhold.

De børn og unge, som har et job, blev spurgt om fordele og dårlige sider ved at have et fritidsjob. Et af udsagnene vedr. de dårlige sider lød: *Jeg har mindre tid til skolearbejdet.* 10 pct. af disse børn erklærede sig enige i udsagnet. Det er især de 15-17 årige, som deler synspunktet. Blandt gymnasieeleverne tilslutter hver femte med job sig udsagnet.

Alle forældre skulle tage stilling til forskellige meninger om børn og unges fritidsjob. *Så længe børnene går i skole, skal de ikke have arbejde. Det går ud over skolearbejdet*, lød et af udsagnene. Det kunne 31 pct. af forældrene tilslutte sig. Som ventet var tilslutningen størst (38 pct.) blandt forældre, hvis børn ikke havde job. Hver femte forælder til et barn med fritidsjob kunne imidlertid også tilslutte sig dette generelle synspunkt.

Hensynet til, at børnene skal kunne passe deres skolearbejde, synes imidlertid ikke at veje så tungt som opfattelsen af, at der ligger et opdragende element i det at have et arbejde. Således erklærer hele 85 pct. af forældrene sig enige i dette synspunkt: *Børn har godt af at prøve hvad det vil sige at have et arbejde.* De forældre,

som ikke er enige heri, skal navnlig søges blandt de yngstes forældre, som tydeligvis har haft deres eget barn for øje.

8.3. Fritidsjob og familien

For familien kan den unges fritidsjob være en økonomisk fordel. Dette aspekt tages op særskilt i afsnit 8.6. Desuden kan det indvirke på familiens muligheder for samvær og på varetagelsen af arbejdsopgaverne i hjemmet. Jo mindre børn og unge er hjemme, fordi de har job eller fritidsinteresser at passe, jo mindre er de til rådighed for udførelse af *husligt arbejde*. Inden for de tre aldersgrupper, som undersøgelsen opererer med, ligger det gennemsnitlige tidsforbrug til husligt arbejde på 30-40 minutter om dagen. Piger bruger som ventet mere tid på disse opgaver end drenge. Pigernes tidsforbrug overstiger dog kun drengenes med ca. 15 pct.

De 15-17 årige med fritidsjob bruger gennemsnitlig 31 minutter daglig på husligt arbejde. For dem uden job er tallet 35-38 minutter. I denne aldersklasse er der altså en vis sammenhæng med den unges jobsituation. For de yngre er der det derimod ikke.

Jo mere børnene og de unge selv er borte fra hjemmet, jo mindre er sandsynligheden -alt andet lige - for, at de må være alene hjemme. Derfor kunne man måske formode, at børn og unge med fritidsjob mindre hyppigt ville være alene hjemme om aftenen eller måske især om eftermiddagen. Der er imidlertid ingen forskelle at bemærke på dette punkt. - Blandt de ældste kan der til gengæld spores en tendens til, at dem, der ikke har job, lidt hyppigere end dem med fritidsjob nyder et eftermiddagsmåltid sammen med (en af) forældrene.

Hvor ofte spiser hele familien aftensmad sammen? blev børnene i undersøgelsen spurgt. Mere end 90 pct. svarer daglig (mindst 4 gange om ugen). Et omfattende erhvervsarbejde kunne medføre, at den unge var afskåret fra at spise sammen med resten af familien. Blandt gymnasieelever med job er der lidt færre (87 pct.), som svarer daglig, og tilsvarende lidt flere, som benytter svarkategorien med næststørst hyppighed (mindst én gang om ugen). I de øvrige aldersgrupper er der ingen forskel at spore.

Det skal endelig nævnes, at to procent af forældrene til børn med fritidsjob svarer ja til spørgsmålet om barnets job er en belastning for familielivet.

8.4. Fritidsjob og fritiden

Alle børn og unge i undersøgelsen blev spurgt om, hvor ofte de i fritiden er *sammen med kammerater* hjemme hos dem selv eller hos kammeraterne. Der blev spurgt særskilt til samvær om eftermiddagen og om aftenen.

De yngste får ikke så tit lov til at være ude om aftenen eller have kammerater på besøg. Derfor er der, som tabel 8.3. viser, ikke så mange 10-12 årige, der svarer, at de er sammen med kammerater om aftenen mindst én gang om ugen. Jo ældre børnene bliver, jo hyppigere bliver aften-samværet med kammerater.

Børnene i folkeskoleforløbet er lidt mindre hyppigt sammen med deres kammerater om eftermiddagen, hvis de har fritidsjob, end hvis de ikke har det. Det gælder uanset om man, som i tabel 8.3., ser på andelen, der er sammen med kammerater mindst én gang om ugen, eller man ser på andelen, der svarer, at de er sammen med kammerater daglig (mindst 4 gange om ugen). Fritidsjobbet ligger typisk i eftermiddagstimerne, og da børnene ikke kan være to steder på en gang,

Tabel 8.3: Børn og unge i folkeskole (grundskole) eller gymnasium/HF, som i fritiden er sammen med kammerater mindst én gang om ugen. Opdelt efter alder, skole- og jobforhold. 1993. Procent.

Spm.: Hvor ofte plejer du at være sammen med dine kammerater i fritiden?	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
Mindst én gang om ugen hjemme hos dig selv:								
- om eftermiddagen	65	74	62	66	56	67	39	68
- om aftenen	32	25	48	41	62	53	58	73
Mindst én gang om ugen hos dine kammerater:								
- om eftermiddagen	67	77	65	74	60	70	43	63
- om aftenen	40	23	51	52	72	60	66	69
Pct.grundlag	60	512	163	247	245	204	117	62

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

bliver der lidt mindre tid til det kammeratlige samvær - om eftermiddagen. Til gengæld synes de børn og unge, som har job, at kompensere herfor ved et hyppigere aften-samvær.

De unge på gymnasie-/HF-niveauet (de ældste i undersøgelsen) skiller sig ud ved at have klart mindre samvær med kammeraterne - både eftermiddag og aften -når de har fritidsjob. En mulig forklaring herpå kan være, at dagligdagen i disse uddannelser er så tæt belagt med skolegang, hjemmearbejde og fritidsinteresser, at restfritiden ikke kan rumme både et fritidsjob og et uændret samvær med kammerater.

Alt i alt ses fritidsjobbet at have en vis indvirkning på den uorganiserede - eller mere præcist: selvorganiserede - fritidsanvendelse. De ældste i gymnasiealderen er ikke så ofte sammen med deres kammerater, og de lidt yngre er i hvert fald nød til at placere det kammeratlige samvær på et tidspunkt, hvor de ikke er på job, dvs. i højere grad om aftenen. Måske har de heller ikke så meget tid sammen med vennerne. Det kan der ikke siges noget

entydigt om.

Den organiserede fritidsanvendelse i klubber og foreninger er stor blandt børn og unge. 78 pct. af de skolesøgende børn og unge "går til" et eller andet i fritiden. De 10-12 årige er flittigst. 86 pct. af drengene og pigerne i denne aldersgruppe har en eller flere fritidsinteresser, de går til. Med stigende alder falder andelen, som har faste fritidsinteresser. Blandt de 15-17 årige er det kun 70 pct., som går til noget.

Når forskellige aktiviteter efter skoletid konkurrerer om børnenes tid, kunne man forvente, at de to skemalagte ting, erhvervsarbejdet og de faste fritidsinteresser, af og til kom i konflikt med hinanden med det resultat, at den ene måtte opgives. Eller sagt med andre ord: at børn og unge med fritidsjob oftere end andre børn ikke ville have skemalagte fritidsinteresser. Tabel 8.4 viser imidlertid, at dette ikke er tilfældet. Tværtimod er andelen, som en eller flere gange om ugen går til noget, større blandt børn og unge med fritidsjob end blandt dem uden job. Størst er forskellen blandt folkeskolens ældste elever (15-17 årige), hvor 72 pct. af dem med fritidsjob går til skemalagte fritidsinteresser, men kun 57 pct. af dem uden job gør det. Til gengæld bruger disse unge mest tid på at dyrke deres interesser: 6 timer om ugen i gennemsnit.

Gymnasieelever mv. skiller sig også på dette punkt ud fra de øvrige. Andelen, som går til noget, er den samme uanset om den unge har fritidsjob eller ej. Det er tilmed en relativt høj andel: 79 pct. Til gengæld bruger gymnasieleverne mindre tid på deres fritidinteresser, ca. 4½ time om ugen.

Konklusionen må være, at den på forhånd mest oplagte sammenhæng mellem fritidsjob og faste fritidsinteresser afvises. Det er ikke sådan, at børn og unge med fritidsjob i ringere omfang end andre har faste fritidsinteresser, de går til. Den mængde tid, der bruges på de skemalagte aktiviteter, er dog nok en smule støre for børn uden fritidsjob.

Forældrenes holdning til deres børns fritidsjob er bl.a. belyst ved andelen, som mener, at *fritidsjobbet er en belastning for barnets fritidsinteresser*. Det mener 6 pct. af forældrene. Tendensen til forældrebekymring er svagt stigende med barnets alder. Således mener 8 pct. af forældre til gymnasieeleverne, at jobbet er en belastning i forhold til fritidsinteresserne.

Et mere generelt formuleret udsagn om sammenhængen mellem fritidsinteresser og job efter skoletid finder tilslutning hos 34 pct. af samtlige forældre.

Tabel 8.4: Faste fritidsinteresser blandt børn og unge i folkeskole (grundskole) eller gymnasium/HF. Opdelt efter alder, skole- og jobforhold. 1993. Procent.

	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
Pct.andel som går til noget	90	85	88	77	72	57	79	79
Gnsn. tidsforbrug om ugen for dem, der går til noget (timer.min.)	4.02	3.32	4.23	4.50	5.44	5.58	4.26	4.30
Antal i gruppen	60	512	163	247	245	204	117	62

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

42 pct. af forældrene til børn uden job er enige i, at *når skolebørn får fritidsjob, kan de ikke passe deres fritidsinteresser*. Blandt de forældre, som mere direkte har problemet inde på livet, fordi deres barn selv har et fritidjob, er det 19 pct. som er enige i udsagnet.

Blandt de børn og unge, som har job efter skoletid, er 23 pct. enige i, at en dårlig side ved jobbet er, at *jeg har mindre tid til kammerater*. Andelen, som tilslutter sig synspunktet, er størst blandt gymnasieleverne, hvor 27 pct. erklærer sig enige. Lidt færre, 19 pct., giver deres tilslutning til udsagnet: *jeg har mindre tid til fritidsinteresser*. Her er alderen af markant betydning for svaret. Kun 8 pct. af de 10-12 årige, men 29 pct. af de ældste (gymnasieeleverne) tilslutter sig synspunktet.

8.5. Holdninger til fritidsjob

De børn og unge, som på interviewtidspunktet havde et fritidsjob (dvs. omkring en tredjedel af undersøgelsens børn), blev præsenteret for en række udsagn om fritidsjob, og børnene skulle så tilkendegive, om de syntes, at disse udsagn passede på deres job eller ej. En del udsagn gik på *fordele*, andre på *dårlige sider* ved fritidsjobbet. De enkelte udsagn og andelen, som erklærede sig enig i dem, er gengivet i tabel 8.5 og 8.6. De udsagn, som specielt vedrører skolearbejde og fritidsinteresser, er allerede fremdraget i de foranstående afsnit, hvor det var naturligt at tage dem ind. For den store gruppe af børn og unge *uden job* henvises til afsnit 6.2., hvori deres begrundelse for at ønske sig et fritidsjob er behandlet.

Adskillige af de synspunkter, som udtrykker *fordele* ved jobbet, samler tilslutning fra en meget stor del af de unge. Således er mindst 80 pct. af de unge med job enige i fem af udsagnene. Derimod er tilslutningen til de synspunkter, som beskriver *dårlige sider* ved jobbet, meget mindre. Det skal i den forbindelse erindres, at spørgsmålene kun er stillet til de børn og unge, som har valgt at have et fritidsjob. Altså den del af de unge, som er mest positive over for selve det at have et job. Hertil kommer, at selv om jobmulighederne lokalt kan være begrænsede, må

Tabel 8.5: Andelen blandt børn og unge med fritidsjob, som nævner forskellige *fordele* ved at have fritidsjob. 1993. Procent.	
Jeg tjener nogle penge	96
Jeg kan spare op til en større ting, jeg ønsker mig (cykel, computer, ferie)	91
Jeg har prøvet at have arbejde	87
Jeg kan få råd til nogle af de ting, mine forældre ikke vil give mig (luksus)	86
Jeg kan godt lide det arbejde, jeg udfører	80
Jeg har noget at lave	73
Jeg kan arbejde i det tempo, som passer mig	69
Jeg får noget erfaring, så jeg lettere kan få job, når jeg går ud af skolen	66
Arbejdet er ikke farligt	62
Arbejdet er ikke beskidt	54
Jeg kan bruge lige så mange penge som mine kammerater	54
Jeg kan lægge arbejdet på den tid af dagen, som passer mig	37
Pct.grundlag	585

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

man dog kunne gå ud fra, at der eksisterer nogle valgmuligheder, og at disse er blevet brugt til at fravælge de fritidsjobs, som forekommer at have for mange dårlige sider. Det var derfor ikke at vente, at de negative udsagn skulle samle lige så stor tilslutning som de positive. Det interessante er at se udsagnenes indbyrdes rangorden, dvs. hvilke blandt de positive udsagn der samler størst tilslutning, og tilsvarende for de negative udsagn.

Børnene forholder sig til deres fritidsjob på samme måde som de voksne gør til deres arbejde. Den væsentligste motivationsfaktor er lønnen og de forbrugsmuligheder, den giver anledning til. 96 pct. tilslutter sig således udsagnet: *jeg tjener nogle penge*. Den

beskedne gruppe, som ikke er enige, er forholdsvis større blandt de yngste. Praktisk taget ingen af de ældste er uenige i synspunktet. Den økonomiske uafhængighed af forældrene (*jeg kan få råd til nogle af de ting, mine forældre ikke vil give mig*) er et vigtigt aspekt, som 86 pct. er enige i. Derimod spiller det tilsyneladende ikke så stor en rolle, at arbejdet giver en indkomst, så *jeg kan bruge lige så mange penge som mine kammerater*. Kun 54 pct. (og det er et relativt lille tal i denne sammenhæng) er enige i udsagnet.

Erhvervsarbejde er for de fleste børn stadig noget relativt nyt, og som sådan har det en vis tiltrækning. Det er spændende at *prøve at have et arbejde*, og mange

Tabel 8.6: Andelen blandt børn og unge med fritidsjob, som nævner forskellige *dårlige sider* ved at have fritidsjob. 1993. Procent.	
Jeg gør det samme om og om igen	39
Lønnen er for lav	25
Jeg har mindre tid til kammerater	23
Jeg kan ikke arbejde flere timer (tjene mere)	21
Jeg har mindre tid til fritidsinteresser	19
Jeg bryder mig ikke om det arbejde, jeg udfører	17
Arbejdsgiveren ser meget strengt på, at jeg møder til tiden	16
Arbejdet er beskidt eller støjende	15
Arbejdsgiveren overholder ikke arbejdsmiljølovens regler	15
Arbejdet er ikke helt ufarligt	12
Jeg har mindre tid til skolearbejdet	10
Jeg kan ikke arbejde færre timer	9
Der er for få pauser	9
Arbejdet ligger på de forkerte dage i ugen	7
Tempoet er for hårdt	7
Pct.grundlag	585

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993**.

(80 pct.) er af den opfattelse, at *jeg godt kan lide det arbejde, jeg udfører*. Ganske mange (73 pct.) giver endvidere udtryk for, at det er en fordel, at *jeg har noget at lave*. Det er ikke mindst de større folkeskolelever, som med 79 pct. deler dette synspunkt. Gymnasieeleverne, der som nævnt har nok at lave, er knapt så enige: 58 pct.

To tredjedele mener, at de gennem arbejdet *får noget erfaring, så jeg lettere kan få job, når jeg går ud af skolen*.

Når de unge skal pege på dårlige sider ved arbejdet, er det, der oftest generer dem, at arbejdet er kedeligt og ensformigt. *Jeg gør det samme om og om igen*, siger 39 pct. På andenpladsen kommer den mening, at *lønnen er for lav*. Det er 25 pct. enige i. De 13-14 årige er mest utilfredse med lønnens størrelse. 31 pct. har svaret ja på dette punkt.

En fjerdedel (23 pct.) synes, det er skidt, at *jeg har mindre tid til kammerater*, og næsten lige så mange (19 pct.) beklager, at *jeg har mindre tid til fritidsinteresser*. Derimod synes kun 10 pct. at det er dårligt, at *jeg har mindre tid til skolearbejdet*. I alle tre tilfælde er det gymnasieeleverne, der hyppigst ser disse forhold som ulemper ved arbejdet.

Til gengæld er det oftest de ældste folkeskoleelever, som beklager at *arbejdet er beskidt* og at *arbejdsgiveren ikke overholder arbejdsmiljølovens regler*.

Forældrene til de børn og unge, som har fritidsjob, blev som nævnt spurgt, om deres barns fritidsjob er en belastning for hhv. familielivet, barnets fritidsinteresser og skolearbejdet. Det helt dominerende svar var: nej. Kun 2 pct. kunne svare bekræftende mht. familielivet, 6 pct. mht. fritidsinteresser og 4 pct. mht. skolearbejdet.

Tabel 8.7: Meninger om børn og unges fritidsjob blandt forældre med børn i folkeskole (grundskole) eller gymnasium/HF. Opdelt efter barnets alder og job-forhold. 1993. Procent.

Andelen, som er enig i følgende udtalelser:	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige	
	Med job	Uden job	Med job	Uden job	Med job	Uden job	Med job	Uden job
Børn har godt af at prøve hvad det vil sige at have et arbejde.	93	74	94	83	97	86	94	79
Så længe børnene går i skole, skal de ikke have arbejde. Det går ud over skolearbejdet.	20	38	20	34	19	41	20	38
De unge er ikke så kræ-vende, når de slev skal tjene pengene til deres forbrug.	77	60	66	56	66	63	67	60
Når skolebørn får fritids-job, kan de ikke passe deres fritidsinteresser.	18	42	18	41	20	40	19	42
Børn på 10-12 år er slet ikke store nok til at have fritidsjob.	27	72	67	72	66	81	59	74
Hvad angår de store skole-børn, er det bedre, at de har et fritidsjob, end at de farer omkring og laver gale streger.	97	92	96	92	96	91	96	92
Det er i orden, at børn har fritidsjob, men de fleste arbejder nu for meget.	30	43	24	43	68	51	42	45
Pct.grundlag	60	503	160	243	354	261	574	1007

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

Samtlige forældre blev præsenteret for en serie generelle synspunkter vedr. børn og unges erhvervsarbejde (tabel 8.7.). Det er et udbredt forældresynspunkt, at *børn har godt af at prøve, hvad det vil sige at have et arbejde*. 85 pct. er enige heri. Forældrenes holdning er imidlertid påvirket af deres eget barns alder. Således er det kun ca. 75 pct. af forældrene til de 10-12 årige, som deler synspunktet, men 90 pct. af forældrene til de 15-17 årige. Holdningen nyder endvidere større udbredelse blandt de forældre, hvis barn har fritidsjob, end blandt de øvrige.

Forældrene har i betydeligt omfang blik for det disciplinerende element i erhvervsarbejdet. 62 pct. deler den holdning, at *de unge ikke er så krævende, når de selv skal tjene pengene til deres forbrug*. Samtidig er det dog en udbredt opfattelse, at børnene skal have en vis alder, før de beynder at arbejde. *Børn på 10-12 år er slet ikke store nok til at have fritidsjob*, mener 69 pct. af forældrene. Man kan spørge, hvordan forældrene med denne grundholdning så alligevel kan lade deres 10-12 årige have fritidsjob, og svaret er, at netop forældre til 10-12 årige børn med fritidsjob svarer afvigende på spørgsmålet. Kun 27 pct. af disse forældre er enige i synspunktet.

Som tidligere nævnt ser omkring en tredjedel af forældrene med bekymring på fritidsjobbets betydning for skolearbejdet og fritidsinteresserne.

Et forsøg på holdningsmæssigt at slå bro imellem en grundlæggende accept af fritidsjobbet og bekymringen for dets uheldige indflydelse har samlet tilslutning fra næsten halvdelen af forældrene. 44 pct. mener, at *det er i orden at børn har fritidsjob, men de fleste arbejder nu for meget*. Det er karakteristisk, at de yngste børns forældre hyppigere giver synspunktet deres tilslutningen, hvis barnet ikke har job, hvorimod tilslutningen blandt forældre til de store børn er størst, når den unge har et job. De yngste arbejder så kort tid, at det ikke føles generende. Her fører et personligt kendskab til forholdene altså til, at forældrene ser mere afslappet på fritidsjobbet. De ældste børn arbejder derimod så meget længere, at det personlige kendskab her medfører en skærpelse af tendensen til bekymring for fritidsjobbets indvirkning på barnets situation.

8.6. Fritidsjob og økonomi

De økonomiske midler børn og unge råder over får de dels via deres erhvervsarbejde (se herom i afsnit 6.5) dels som lommepenge fra deres forældre. De unge er naturligvis skattepligtige som alle andre, men deres indkomst overstiger sjældent det skattemæssige personfradrag, så det hører til sjældenhederne, at de betaler *indkomstskat*. For personer, som ved indkomstårets udløb ikke er fyldt 18 år, udgør personfradraget 20.400 kr. i 1993. En anden form for fradrag i det beløb, de unge har til rådighed, findes i de tilfælde hvor de unge *betaler noget hjemme*. Det sker imidlertid yderst sjældent. Ud af de mere end 500 børn og unge, som har fritidsjob, svarede fem bekræftende på spørgsmålet, om de betaler noget hjemme. Det er mere sandsynligt, at der mellem barnet og forældrene er truffet en aftale om *tvungen opsparing*, hvorefter barnet selv sætter et fast beløb i banken hver måned eller en del af jobindtægten afleveres til forældrene, som så lægger pengene til side for barnet. Omkring en ottendedel af de børn og unge, som har erhvervsarbejde, har en sådan opsparingsordning. Det svarer til ca. 5 pct. af samtlige børn i undersøgelsen.

Tabel 8.8: Lommepenge til børn og unge i folkeskole (grundskole) eller gymnasium/HF. Opdelt efter alder, skole- og jobforhold. 1993. Procent.

Månedligt lommepenge-beløb	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
Op til 50 kr.	10	15	2	3	0	1	0	0
51-100 kr.	25	42	21	24	10	7	5	3
101-200 kr.	20	18	22	38	20	26	7	13
201-300 kr.	0	2	3	7	8	9	8	11
301-400 kr.	0	1	3	4	5	12	9	6
401-500 kr.	2	0	1	3	4	11	9	15
501-1.000 kr.	0	0	1	1	2	13	4	23
Mere end 1.000 kr.	0	0	0	1	0	1	1	5
Får ikke lommepenge	43	21	46	18	50	20	58	24
Ialt	100	99	99	99	99	100	101	100
Pct.grundlag	60	512	163	247	245	204	117	62
Gnsn. for dem, der får lommepenge (kr.)	115	110	169	195	260	356	398	544

Kilde: Undersøgelsen Børns arbejde 1993.

Endelig er der den mulighed, at forældrene kan *spare på lommepengene*, fordi barnet selv tjener penge. Omkring 30 pct. af forældrene til børn med job siger, at familien på denne måde får et indirekte tilskud til økonomien.

Knap 70 pct. af de skolesøgende børn og unge i undersøgelsen får **lommepenge**. Andelen, som får lommepenge, varierer med *alderen*. I 12-års alderen er hele 80 pct. på lommepenge; i 14-års alderen: 70 pct., og i 16-års alderen: 60 pct. Kun lidt over halvdelen af de 17-årige er på lommepenge. Det gennemsnitlige lommepengebeløb, disse børn modtager, er 214 kr. om måneden, men der er en betragtelig spredning omkring dette tal.

Det skal i den forbindelse erindres, at noget af spredningen skyldes det forskellige indhold, begrebet lommepenge har i de forskellige familier. I nogle familier gives lommepenge til "ren fornøjelse" idet barnet får alle sine fornødenheder (tøj, sko, klubkontingenter, biografbilletter, bøger osv.) dækket på anden vis. I andre familier er det aftalt, at barnet selv skal dække en eller flere af disse poster med sine lommepenge. En fair bedømmelse af lommepengenes størrelse forudsætter derfor, at det også tages i betragtning, hvad pengene skal bruges til.

Knap halvdelen af de børn, som har fritidsjob, får ikke lommepenge. Samtidig kan det (jf. tabel 8.8) konstateres, at *ca. 20 pct. af børnene uden job ingen lommepenge får*. Der er altså en klar sammenhæng imellem udbetaling af lommepenge og barnets jobsituation. Børn uden fritidsjob får oftere end børn med job lommepenge. Men det kan ikke heraf sluttes, hvad der er årsag og virkning. Det er muligt, forældrene er holdt op med at give lommepenge, fordi barnet har fået fritidsjob. Men det kan lige så godt være, at barnet har taget sig et job, fordi forældrene ikke giver lommepenge.

Det månedlige lommepengebeløb er gennemsnitligt set større til børn og unge uden fritidsjob end til børn med job. Som nævnt siger 30 pct. af forældrene til børn med job, at de ville give flere lommepenge, hvis barnet ikke havde job.

Familiens økonomiske formåen spiller en rolle med hensyn til *om* der gives lommepenge. Børn fra familier med en samlet bruttoindtægt (før skat) på under 200.000 kr. er dårligere stillede end børn fra mere velstillede familier. 40 pct. af lavindkomstfamiliernes børn, men kun 26 pct. af børnene i familier med en husstandsindkomst på over 400.000 kr. om året får ikke lommepenge af deres forældre.

De unges jobsituation spiller som nævnt en rolle for, om der gives lommepenge. *Det er især de mindre velstillede familier, som helt undlader at give lommepenge til de af deres børn, som har fritidsjob.* Således får kun 31 pct. af lavindkomstfamiliernes børn med fritidsjob lommepenge, og det gennemsnitlige beløb for dem, der får lommepenge, er knap 50 kr om måneden. Jo større familiens indkomst er, jo større andel af børnene med fritidsjob får også lommepenge. 58 pct. af børnene fra den højeste familieindkomstgruppe (over 400.000 kr) får lommepenge i størrelsesordenen 150 kr. om måneden. I en del tilfælde har forældrene valgt at spare på lommepengene uden dog at skære dem helt væk. Denne mellemløsning forekommer som

nævnt blandt knap 30 pct. af de unge med fritidsjob. Der kan ikke på dette besparelsesniveau konstateres nogen statisk sammenhæng med familieindkomstens størrelse.

Selv når børnene *ikke* har fritidsjob, er der en vis forskel på forældrenes tilbøjelighed til at give lommepenge. 72 pct. af disse børn fra lavindkomstfamilier får lommepenge. I de mere velstillede familier med en samlet indkomst på over 400.000 kr. er det 84 pct. af børnene, som får lommepenge. Til gengæld er der ikke nogen systematisk variation i de gennemsnitlige lommepengebeløb imellem disse grupper.

Den omstændighed, at de unge uden job får mere i lommepenge end dem med job, er langt fra tilstrækkeligt til at udligne det indtægtsforspring de unge med fritidsjob har via jobbet. Betragtes jobindtægten og lommepengene under ét ses det af tabel 8.9., at børn og unge med job efter skoletid har en væsentlig højere *personlig månedsindtægt* end dem uden job har. Allerede i 10-12-års alderen er der en forskel i gennemsnitsindkomst på næsten 300 kr. om måneden. De 15-17 årige med fritidsjob har i gennemsnit ca. 800.kr. mere til rådighed end deres kammerater uden job har.

Hver ottende (13 pct.) af de unge har *ingen fast månedsindtægt*, dvs. de får hverken lommepenge eller tjener deres egne penge i et fritidsjob. Denne gruppes andel er større (20 pct.) i lavindkomstfamilierne med under 200.000 kr. i samlet indtægt, og mindre (10 pct.) i de velstillede familier, hvor indkomsten overstiger de 400.000 kr.

Tabel 8.9: Personlig månedsindkomst for børn og unge i folkeskole (grundskole) eller gymnasium/HF. Opdelt efter alder, skole- og jobforhold. 1993. Procent.

Personlig månedsindkomst, (indtægt ved eget arbejde plus lommepenge)	10-12 årige		13-14 årige		15-17-årige			
					I folkeskole		Gymn./HF	
	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job	med job	uden job
0 kr (har ikke arbejde og får ikke lommepenge)	0	21	0	18	0	20	0	24
1-50 kr.	2	15	0	3	0	1	0	0
51-100 kr.	8	41	2	24	0	7	0	3
101-200 kr.	20	18	8	38	2	26	0	13
201-500 kr.	49	4	34	15	14	32	6	32
501-1.000 kr.	19	0	42	1	35	13	32	23
1.001-2.000 kr.	2	0	14	1	42	1	51	5
Mere end 2.000 kr.	0	0	0	0	5	0	10	0
Ialt	100	99	100	100	98	100	99	100
Pct.grundlag	60	512	163	247	245	204	117	62
Gnsn. pers. månedsindtægt (kr.)	368	87	628	159	1.098	285	1.270	412

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

8.7. Supplerende materialer

Ved siden af Socialforskningsinstituttets undersøgelse har man indsamlet to væsentlige materialer som specielt angår spørgsmålet dels om sammenhængen mellem fritidsjob og børnenes og de unges arbejde i skolen, dels sammenhængen mellem fritidsjob og senere uddannelse og erhverv. Det første spørgsmål er belyst i en såkaldt lærerundersøgelse, det andet i en undersøgelse foretaget på baggrund af den såkaldte IDA-database.

8.8. Lærerundersøgelsen

Undersøgelsens metode

Spørgsmålet om børns og unges erhvervsarbejde har været diskuteret en del blandt lærere i de senere år. Herunder har der været rejst som et problem, at erhvervsarbejde i større omfang kan modvirke børnenes og de unges skolearbejde. Disse synspunkter har været medvirkende til, at Kommissionen besluttede sig for at lade foretage en undersøgelse af lærernes vurderinger af og holdninger til fritidsjob blandt eleverne.

Materialet til Lærerundersøgelsen er indsamlet ved, at Undervisningsministeriet gennem en række kommunale skolekonsulenter for uddannelses- og erhvervsorientering har uddelt spørgeskemaer til et antal lærere, som er klasselærere for børn i alderen 10-17 år. De nævnte lærerne er ansat på 29 skoler i forskellige områder af landet, som er udvalgt til undersøgelsen. Spørgeskemaerne er udfyldt af 367 klasselærere, som er klasselærere for klasser med en nogenlunde jævn fordeling af elever i de tre aldersgrupper, hvis forhold det er kommissionens opgave at belyse. Endvidere er der på de samme skoler uddelt et skema til skoleinspektørerne.

Der er **ikke** tale om tilfældigt udvalgte skoler eller tilfældigt udvalgte lærere, og undersøgelsen kan derfor **ikke** betragtes som repræsentativ. Alligevel kan den give et overordnet billede af, hvorledes børns og unges erhvervsarbejde spiller sammen med skolearbejdet. Skoleinspektørerne blev spurgt, om man på skolen havde en politik vedrørende børns erhvervsarbejde, der tager hensyn til sådant erhvervsarbejde ved den tidsmæssige placering af aktiviteter ud over den tvungne skolegang.

Det bemærkes, at undersøgelsen **udelukkende** er foretaget blandt lærere og inspektører i Folkeskolen. Da en væsentlig del af de 16-17 årige har forladt folkeskolen betyder det, at lærerundersøgelsens resultater **alene** dækker gruppen 16-17 årige, der fortsat går i folkeskolen.

Undersøgelsens resultater

Lærerne for de forskellige aldersgrupper er spurgt om andelen af elever, der har fritidsarbejde. Svarene kan ikke helt sammenlignes med de oplysninger, man har i Socialforskningsinstituttets undersøgelse. I det omfang, sammenligninger kan drages, stemmer oplysningerne fra lærerundersøgelsen rimeligt overens med oplysningerne fra Socialforskningsinstituttets undersøgelse.

Man har stillet lærerne nogle spørgsmål, der kan give et fingerpeg om, hvorvidt elevernes erfaringer fra erhvervsarbejde kan udnyttes positivt i skolesituationen. Svarene fremgår af tabel 8.10., hvor man har delt svarene op alt efter hvilken aldersgruppe, lærerne var klasselærere for. Vedrørende aldersgruppen 16-17 år bemærkes, at de fleste elever, som lærerne har udtalt sig om, vil være i 16 års alderen, da der er betydeligt flere elever i 9. end i 10. klasser i Folkeskolen.

Tabel 8.10. Andelen af lærerne der mener, at erfaringer fra børns og unges erhvervsarbejde udnyttes positivt på to aspekter af skolearbejdet. Pct.

	alder		
	10-12 år	13-15 år	16-17 år
Inddrages erhvervserfaringer i skolearbejdet?			
ja, meget	0	1	8
ja, noget	11	47	72
Arbejde har opdragende effekt			
ja, meget	5	11	4
ja, noget	30	26	38

Tabel 8.10. viser, at lærerne især i de højere klasser til en vis grad kan bruge børns erhvervserfaringer i skolearbejdet samt at lærerne i en vis udstrækning mener, at børnenes kontakt med en arbejdsgiver har en opdragende effekt.

I tabel 8.11. har man derefter opgjort svarene på nogle spørgsmål om negative effekter af erhvervsarbejdet.

Tabel 8.11. Andelen af lærerne der mener, at erhvervsarbejde har negative virkninger for skolearbejdet på 3 aspekter.Pct.

	alder		
	10-12 år	13-15 år	16-17 år
Skolegangen forsømmes pga arbejde			
af mange	0	6	6
af få	12	27	56
Lektielæsningen forsømmes pga arbejde			
af mange	4	1	24
af få	21	50	63
Lejrskoler/ekskursioner forsømmes pga arbejde			
af mange	0	0	1
af få	3	4	27

Tabel 8.11. viser, at der er nogle problemer forbundet med erhvervsarbejde i relation til skolearbejdet. Det er først og fremmest lektielæsningen, der synes at blive forsømt, men også forsømmelse af skolegangen kender en betydelig del af lærerne til. Ud over, hvor mange børn der forsømte forskellige aspekter af skolearbejdet, blev lærerne også spurgt om, hvor ofte eleverne forsømte på de forskellige aspekter. Det hyppigst forekommende svar var, at elverne "sjældent" forsømte de forskellige gøremål, men det var dog omkring 1/3 af lærerne, der svarede "nu og da".

Problemerne bliver klart større med stigende alder blandt børnene, og vedrørende 16-17 års gruppen er det fx næsten 90 procent af lærerne der svarer, at lektielæsning forsømmes af flere eller færre børn, og det er omkring 60 procent der svarer, at flere eller færre børn i klasserne forsømmer undervisningen.

Alt i alt mener lærerne således, at der for en del børn er forbundet problemer i skolearbejdet forbundet med at have erhvervsarbejde.

Som en art samlet mål har man spurgt lærerne, om det alt i alt styrker eller svækker børnene at have erhvervsarbejde ved siden af skolegangen. Svarene fremgår af tabel 8.12.

Tabel 8.12. Lærernes svar på, hvorvidt erhvervsarbejdet alt i alt styrker eller svækker børnene i relation til skolearbejdet. Pct.

	Alder		
	10-12 år	13-15 år	16-17 år
Styrker meget	2	1	2
Styrker noget	15	26	19
Hverken styrker eller svækker	28	43	29
Svækker noget	18	25	42
Svækker meget	5	-	5
Ved ikke	32	5	3

Tabel 8.12. viser, at lærerne til de mindste elever for ca. 1/3s vedkommende ikke har nogen mening om spørgsmålet, mens stort set alle lærere til ældre elever har en holdning. Der kan imidlertid ikke uddrages noget generelt af tabellen, idet stort set lige mange lærere mener, at det henholdsvis styrker og svækker børnene at have erhvervsarbejde ved siden af skolen, formentlig fordi erhvervserfaringerne i et vist omfang kan inddrages positivt i undervisningen, samtidig med at nogle børn i et vist omfang forsømmer forskellige aspekter af skolearbejdet på grund af deres erhvervsarbejde. Vedrørende de ældste elever i alderen 16-17 år er der dog en større andel af lærerne, der er negative end positive over for erhvervsarbejde i almindelighed. Dette kan dels være et udslag af, at skolearbejdet stiller betydelige krav til børn og unge i denne aldersgruppe, dels et resultat af, som det er fremgået af Socialforskningsinstituttets undersøgelse, at børn og unge i den ældste aldersgruppe har arbejde i større omfang og i flere timer ugentlig end børn i yngre aldersgrupper.

Man må således i følge undersøgelsen være opmærksom på, at selv om erhvervsarbejdet i følge lærerne styrker nogle børn, er der samtidig en betydelig gruppe, som svækkes af arbejdet. Det er **ikke** muligt på baggrund af lærermaterialet at få viden om, hvorvidt denne svækkelse medfører konsekvenser på længere sigt, og det er ej heller muligt at få nærmere oplysninger om, hvorvidt der fx er tale om børn med mange timers ugentlig erhvervsarbejde.

Undersøgelsen viser i øvrigt, at spørgsmålet om erhvervsarbejde i vidt omfang tages op i skole-hjem samarbejdet, særligt i de store klasser. Der, hvor det ikke tages op, er det hovedsageligt, fordi spørgsmålet ikke opfattes som et problem.

Man oplyste til slut lærerne om arbejdstidsreglerne for børns og unges arbejde og har spurgt, om reglerne opfattes som for restriktive eller for lempelige. Det er kun omkring 2 procent af klasselærerne der mener, at reglerne er for restriktive, mens omkring 21 procent finder de er for lempelige, lidt flere blandt lærere til mindre børn og lidt færre blandt lærere til større børn.

Skoleinspektørerne på de 29 skoler, hvor undersøgelsen foregik, blev spurgt om man på skolen havde en politik, der tager hensyn til børns og unges erhvervsarbejde ved tilrettelæggelsen af aktiviteter ud over den tvungne skolegang, fx lejrskoler og ekskursioner. En sådan politik findes på 2 ud af de 29 skoler.

8.9. IDA-undersøgelsen

Undersøgelsen i IDA-databasen er foretaget af Økonomiministeriets Lovmodel-kontor for Kommissionen. IDA-databasen er etableret af Danmarks Statistik og indeholder data om enkeltpersoners tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet over en årrække, og indeholder også oplysninger om modtagelse af offentlige ydelser. Man kan derfor beskrive enkelte personers forhold over tid.

Undersøgelsesmetode

I undersøgelsen for Kommissionen har man taget udgangspunkt i en stikprøve på 1/30 af den persongruppe, der indgår i IDA-databasen, og som pr. 1. januar 1991 var 22 år gamle, dvs. født i 1968, i alt ca. 2.550 personer. Man har så undersøgt disse personers forhold

til uddannelse og erhverv mv. pr. 1. januar 1991. Her opererer man med tre grupper:

- Personer, der i mindst 6 måneder af det sidste år har fået dagpenge eller kontanthjælp eller forhøjet almindelig førtidspension. Denne gruppe benævnes marginalgruppen, idet den i hovedsagen er uden for arbejdsmarkedet og uden for uddannelsessystemet.

- Personer, der er under uddannelse

- Personer, der ikke falder ind under de to førstnævnte grupper, og som derfor generelt ernærer sig selv på arbejdsmarkedet.

Dernæst har man undersøgt populationens lønindkomst i 1981, 1983 og 1985, dvs da personerne var henholdsvis 13, 15 og 17 år gamle. Man får for hvert år at vide, om undersøgelsesdeltagerne havde skattepligtig indkomst eller ej, men sondrer **ikke** mellem forskellige indkomststørrelser. Det skal i øvrigt understreges, at materialet i IDA-databasen er mangelfuldt set i forhold til kommissionens behov, idet der formentlig i en vis udstrækning bl.a. mangler oplysninger om indkomst fra arbejde for private. Resultaterne af analysen må således tages med forbehold. Man kan på dette grundlag dele de 22-årige op i fem grupper:

- Personer, der ikke havde skattepligtig indkomst i nogen af de år, vi har undersøgt, dvs hverken indkomst som 17-årige, 15-årige eller 13-årige.

- Personer, der havde skattepligtig indkomst i 1985, dvs som 17-årige, men som **ikke** havde indkomst hverken i 1983 eller 1981

- Personer, der havde skattepligtig indkomst i både 1985 og 1983, dvs som 17-årige og som 15-årige, men **ikke** som 13-årige

- Personer, der havde skattepligtig indkomst **både** som 17-årige, som 15-årige og som 13-årige

- Personer, som ikke falder i de fire førstnævnte grupper, fx personer, der havde indkomst som 15-årige, men **ikke** som 17-årige eller som 13-årige. Denne gruppe er relativt lille.

Man kan derefter, ved at sammenholde "indkomsthistorien" med den nuværende status i forhold til arbejdsmarked, uddannelse og offentlig forsørgelse, få et indtryk af, hvorvidt der findes sammenhænge. Der er tale om "historiske" data, som ikke nødvendigvis siger noget om, hvorledes det vil gå fremover for de børn og unge, som Kommissionen beskæftiger sig med. Man kan dog nok antage, at hovedlinierne i de sammenhænge, man måtte finde, også vil være gældende fremover.

Undersøgelsens resultater

Hovedresultaterne af undersøgelsen fremgår af tabel 8.13.

Tabel 8.13. viser, i hvilken af de tre grupper med hensyn til forsørgelse og uddannelse de 22-årige befinder sig, sammenholdt med hvorvidt de havde indkomster som 13-, 15- og 17-årige. Der er en statistisk signifikante forskel afhængigt af "indkomsthistorien" i form af, at de 22 årige, der havde indkomster i alle 3 år eller i hvert fald som 15- og 17-årige i mindre grad end andre er i marginalgruppen og i højere grad end andre er under uddannelse. Der skal igen gøres opmærksom på, at tabellen beskriver situationen som 22-årig, mens man **ikke** gennem IDA-databasen kan viden om, hvorledes situationen er senere i livet. Man kan ej heller konkludere, at fritidsjobbet sikrer, at de ikke havner i marginalgruppen, idet der kan være mange andre årsager hertil.

På et enkelt punkt skiller den gruppe, der ikke havde fritidsjob i skolealderen sig ud, idet 40 procent af den gruppe, der er under uddannelse, er i gang med en længerevarende videregående uddannelse mod omkring 30 procent i de grupper, der havde fritidsjob i forskellige år. Det skal her erindres, at den samlede andel under uddannelse til gengæld var mindre blandt de, der ikke havde haft fritidsjob overhovedet.

Tabel 8.13. Fordeling af 22-årige på tre hovedgrupper efter forsørgelse m.v. sammenholdt med indkomst som henholdsvis 13-, 15- og 17-årige. Pct.

	I marginalgruppen	Under uddannelse	Øvrige	Antal personer
	pct.	pct.	pct.	
Mænd og kvinder				
Ingen lønindk. nogen år	17,63	23,97	58,40	363
Lønindk. i 1985	17,35	24,76	57.89	634
Lønindk. i 1983 og 1985	11,59	29,10	59,31	811
Lønindk. i 1981, 1983 og 1985	10,79	28,88	60,33	547
Øvrige	11,92	34,72	53,37	193
I alt	13,74	27,67	58,59	2.548
Mænd:				
Ingen lønindk. nogen år	17,00	25,50	57,50	200
Lønindk. i 1985	18,18	28,69	53,13	352
Lønindk. i 1983 og 1985	8,14	31,76	60,10	381
Lønindk. i 1981, 1983 og 1985	10,31	33,51	56,19	194
Øvrige	13,00	38,00	49,00	100
I alt	13,20	30,64	56,15	1.227
Kvinder:				
Ingen lønindk. nogen år	18,40	22,09	59,51	163
Lønindk. i 1985	16,31	19,86	63,83	282
Lønindk. i 1983 og 1985	14,65	26,74	58,60	430
Lønindk. i 1981, 1983 og 1985	11,05	26,35	62,61	353
Øvrige	10,75	31,18	58,06	93
I alt	14,23	24,91	60,86	1.321

8.10. Undervisningsministeriets oplysninger

Kommissionen har spurgt Undervisningsministeriet, hvorvidt man her har kendskab til sammenhængen mellem børns og unges erhvervsarbejde, deres skolearbejde og fremtidige udannelses- og erhvervssituation.

Undervisningsministeriet har et stort kendskab til børns- og unges valg af uddannelse og erhverv efter folkeskolen, men har **ikke** mulighed for at sammenkæde disse oplysninger med omfanget af fritidsarbejde i 10-17 års alderen. I det omfang ministeriet har kendskab til årsager til frafald udgør fritidsjob kun en begrænset del af forklaringen. Vedrørende sammenhængen mellem fritidsarbejde og børns og unges skolearbejde har Undervisningsministeriet, som allerede nævnt, været behjælpelig med at gennemføre den i afsnit 8.8. omtalte Lærerundersøgelse.

KAPITEL 9

Ansættelsesforhold og arbejdsgiverholdninger og LOs holdning til beskæftigelse af børn og unge

9.1. Ansættelsesforholdet

Socialforskningsinstituttets undersøgelse går ikke meget ind på de juridiske aspekter ved børn og unges arbejde. Der er dog spurgt til, om der foreligger en *ansættelseskontrakt*, eller om barnet får en *lønseddel*. Desuden er spørgsmålet om *feriepenge* belyst. Endelig har undersøgelsen også søgt belyst, i hvilket omfang de unge får *løn under sygdom*.

I forholdet mellem arbejdsgiveren og den ansatte tjener den skriftlige *ansættelseskontrakt* som parternes gensidige dokumentation for, hvad arbejdsaftalen går ud på. En sådan kontrakt findes efter de unges udsagn kun i hvert femte ansættelsesforhold. Pigerne er på dette punkt klart dårligere stillet end drengene. Kun 15 pct. af pigerne, men 25 pct. af drengene har en ansættelseskontrakt. Alderen spiller også en rolle. Jo ældre de unge er, jo flere har en kontrakt.

Tabel 9.1: Ansættelsesforhold for børn og unge med fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Har en skriftlig ansættelseskontrakt	7	9	21	11	30	18	25	15	20
Ingen kontrakt, men får en lønseddel	32	47	59	58	60	63	57	60	59
Hverken kontrakt eller lønseddel	61	41	20	31	9	18	17	23	20
Uoplyst	0	3	0	0	1	1	1	1	1
I alt	100	100	100	100	100	100	100	99	100
Pct.grundlag	28	32	90	74	178	199	296	305	601

Kilde: Undersøgelsen af Børns arbejde 1993.

I mangel af en ansættelseskontrakt kan en *lønseddel* tjene som bevis for, at der foreligger et ansættelsesforhold. Omkring 80 pct. af de unge med fritidsjob får en lønseddel. Heraf får 20 % tillige en ansættelseskontrakt. Da alle, der har en ansættelseskontrakt, også får en lønseddel, følger, at 60 pct. af de unge alene har den juridiske beskyttelse, der ligger i at få en lønseddel.

Den kønsmæssige forskel, som gør sig gældende med hensyn til en skriftlig ansættelseskontrakt, optræder også i spørgsmålet om at få en lønseddel. Derfor er der klart flere piger end drenge, som i en tilspidset situation intet skriftligt har at holde sig til. Ligeledes er de yngste som regel uden form for skriftlig dokumentation.

Tabel 9.2: Feriepenge til børn og unge med fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Ja	39	44	70	59	86	74	77	67	72
Nej	43	47	21	35	10	18	17	25	21
Ikke aktuelt endnu	7	0	2	3	2	5	3	4	3
Ved ikke	11	9	7	3	2	3	4	4	4
I alt	100	100	100	100	100	100	101	100	100
Pct.grundlag	28	32	90	74	178	199	296	305	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993.**

Tabel 9.3: Løn under sygdom til børn og unge med fritidsjob. Opdelt efter køn og alder. 1993. Procent.

Spm.: Får du løn, når du er syg?	10-12 årige		13-14 årige		15-17 årige		Alle 10-17 årige		I alt
	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	
Ja	4	13	10	9	12	12	10	11	11
Nej	64	66	62	69	66	65	65	66	66
Ikke aktuelt endnu	18	16	20	12	14	16	16	15	16
Ved ikke	14	6	8	9	8	7	8	7	8
I alt	100	101	100	99	100	100	99	99	101
Pct.grundlag	28	32	90	74	178	199	296	305	601

Kilde: Undersøgelsen af **Børns arbejde 1993.**

En af de situationer, hvor en lønseddel eller andet bevis for udbetaling af løn kunne komme den unge til nytte, foreligger, hvis der efterfølgende opstår problemer med at få udbetalt *feriepenge*. De unge blev spurgt, om de får feriepenge i fritidsjobbet. Knap tre

ud af hver fire kunne svare bekræftende, hvorimod hver femte svarede nej. En mindre gruppe kunne ikke svare på spørgsmålet.

Det kan konstateres, at andelen, som ikke får feriepenge, talmæssigt svarer til andelen, som hverken har nogen kontrakt eller modtager en lønseddel. For feriepengenes vedkommende er det også pigerne, som hyppigst svarer nej, ligesom de yngste sjældent mener at få feriepenge.

Det er først og fremmest de arbejdsforhold, hvor arbejdsgiveren er en privat husstand (evt. egne forældre) som præges af mangel på lønseddel og feriepenge. Inden for landbrug og gartneri er andelene dog også høje.

De unges økonomiske *rettigheder* i forbindelse med sygdom er ikke belyst i denne undersøgelse. Man har blot spurgt: "Får du løn, når du er syg?"

Svarene viser, at to tredjedele svarer nej på spørgsmålet herom, mens ca. 10 pct. angiver, at de får løn under sygdom. Denne andel er i øvrigt den samme blandt piger og drenge, og uafhængig af alder. Rundt regnet hver fjerde kan ikke besvare spørgsmålet, for de flestes vedkommende fordi spørgsmålet endnu ikke har været aktuelt, og det således ikke er blevet afprøvet. Den manglende udbetaling af sygedagpenge kan skyldes, at betingelserne for udbetaling ikke opfyldes. Der henvises for så vidt angår betingelserne for udbetaling af sygedagpenge til kapitel 3.

9.2. Supplerende materialer

Ved siden af de oplysninger, der findes i Socialforsk- ningsinstituttets undersøgelse om børns arbejdsvilkår, har Kommissionen søgt indhentet yderligere oplysninger på en række områder som beskrevet nedenfor. For så vidt angår reglerne på det ansættelsesretlige område henvises til kap. 3.1.2.

9.2.1. Overenskomstforhold

Det er en samstemmende opfattelse mellem Arbejdsministeriet og arbejdsmarkedets parter, at børn er omfattet af en gældende kollektiv overenskomst, hvor arbejdsgiveren har tiltrådt en sådan, med mindre andet følger af overenskomsten. Det er imidlertid ikke muligt at skaffe generelle oplysninger om, i hvilket omfang de

arbejdsgivere, der beskæftiger børn og unge, er omfattet af kollektive overenskomster.

Dansk Arbejdsgiverforening kan **ikke** give samlede oplysninger om, i hvilket omfang børn og unge er dækket af kollektive overenskomster, men nævner som eksempel, at avisbude, ansat af de store dagblade i hovedstadsområdet er dækket af overenskomster samt at et stort antal unge inden for detailhandlen, er dækket af overenskomster.

LO oplyser, at der inden for restaurationsbranchen og detailhandlen er en stor del af de unge, der **ikke** er dækket af kollektive overenskomster, men kan i øvrigt heller ikke give samlede oplysninger om overenskomstdækningen.

Som det tidligere er nævnt, arbejder 20.000 børn og unge for private, et område hvorpå der ifølge sagens natur ikke er gældende kollektive overenskomster.

Sammenfattende er det således ikke muligt at skaffe oplyst, i hvilket omfang børn og unge er dækket af kollektive overenskomster, men alene i og med, at betydelige dele af børnene og de unge arbejder for private, er det givet, at en betydelig andel **ikke** er overenskomstdækket.

9.2.2. Børn og unges rettigheder og muligheder

Medlemskab af ATP

Børn og unge fra 16 år skal være medlemmer af ATP-ordningen i det omfang de arbejder 10 timer eller mere om ugen eller 43 1/3 timer om måneden eller oppebærer en løn, der svarer hertil.

Antallet af børn og unge, der har fast arbejde, er ca. 38.500 blandt de 16-årige og ca. 34.200 blandt de 17-årige. Antallet i de tilsvarende aldersgrupper, for hvem der i 1991 i følge ATP blev betalt ATP-bidrag er henholdsvis ca. 22.100 og 27.800. Idet en betydelig andel af de unge enten er privat ansatte eller arbejder mindre end 10 timer om ugen synes det umiddelbart, som om ATP-bidrag i ret stor udstrækning betales som påbudt.

Dagpenge eller løn under sygdom

Børn og unge med fast arbejde har generelt ret til enten sygedagpenge eller løn under sygdom i det omfang, de opfylder kriterierne vedrørende beskæftigelsens længde og omfang.

Danmarks Statistik har oplyst, at der i 1991 blev udbetalt sygedagpenge til 5.584 børn og unge i alderen 10-17 år. Da man imidlertid ikke ved, i hvilket omfang børn og unge har haft sygdomsperioder, der giver krav om dagpenge, kan man ikke konstatere, i hvilket omfang de får opfyldt berettigede krav herpå.

Man har heller ingen viden om, i hvilket omfang børn og unge har krav på løn under sygdom. LO nævner i et notat om den såkaldte "Jobpatrulje", at omkring 17 procent blandt børn og unge får løn under sygdom. Opgørelsen er imidlertid **ikke** repræsentativ for alle børn og unge, bl.a. fordi den ikke omfatter børn og unge, der arbejder for private. De nævnte 17 procent er da også højere end de 10 procent, som Socialforskningsinstituttet i sin undersøgelse finder, får løn under sygdom.

Feriepenge

Børn og unge har som alle andre krav på feriepenge, dvs. 12½ procent af den optjente løn, eller på betalt ferie. Ifølge den ovennævnte rapport fra LO om "Jobpatruljen" fik ca. 90 procent af børn og unge feriepenge i 1992. Som tidligere nævnt er undersøgelsen ikke repræsentativ. Tallene svarer til resultatet på området af LOs undersøgelse af gymnasieelevernes fritidsjobs. I Socialforskningsinstituttets undersøgelse fremgår det, at 72 procent af børn og unge mener at få feriepenge. Det er således en mindre andel, end LO når frem til. Dette skyldes formentlig blandt andet, at børn og unge med job for private nok kun i mindre omfang får feriepenge.

Lønseddel

LOs jobpatrulje-undersøgelse viser, at andelen af børn og unge på besøgte virksomheder, der modtager en lønseddel, er steget gennem de senere år og i 1992 var på 90 procent. Det skal igen understreges, at undersøgelsen ikke er repræsentativ og ikke omfatter børn og unge, beskæftiget af private. Tallene stemmer overens med

tallene fra LOs undersøgelse af gymnasieelevernes fritidsjobs. I Socialforskningsinstituttets undersøgelse finder man, at ca. 80 procent af børn og unge får en lønseddel. De to tal stemmer formentlig godt overens, idet forskellen stort set svarer til andelen, der arbejder for private, og som næppe får lønseddel.

Ansættelseskontrakt

I jobpatrulje-undersøgelsen var det omkring 13 procent af de børn og unge, som man kontaktede i undersøgelsen, der havde en skriftlig ansættelseskontrakt. Når man tager børn og unge, ansat af private med, skulle andelen sandsynligvis blive lavere. I Socialforskningsinstituttets undersøgelse er det imidlertid 20 procent af børn og unge, der har skriftlig ansættelseskontrakt. Hvorpå denne forskel beror, kan der ikke siges noget om.

Under Kommissionens arbejde har Folketinget vedtaget lovgivning om, at arbejdsgivere fremtidigt har pligt til skriftligt at underrette lønmodtagere om vilkårene for ansættelsesforholdet senest 1 måned efter, at arbejdet er påbegyndt. Denne regel gælder også for børn og unges arbejde hvis ansættelsesforholdet har en varighed på mere end 1 måned, og hvis den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid overstiger 8 timer. Der henvises i øvrigt til kapitel 3.

Organisering blandt børn og unge

Børn og unge på arbejdsmarkedet naturligvis, ligesom andre, blive organiseret i en faglig organisation. Der foreligger ikke præcis oplysning om, i hvilket omfang denne aldersgruppe benytter sig af muligheden. I følge LOs Jobpatrulje-undersøgelse er organisationsprocenten imidlertid lav blandt de 10-17 årige.

9.3. Arbejdsgiverholdninger til beskæftigelse af børn og unge

Kommissionen har beskæftiget sig med arbejdsgivernes begrundelse for at beskæftige børn og unge i fritidsjob. Dansk Arbejdsgiverforening har redegjort for sine synspunkter til dette emne, og i undersøgelsen om landbrugets beskæftigelse af børn og unge er landmændene spurgt om deres begrundelse for at beskæftige de 10-17 årige.

Hovedbegrundelserne falder i begge svar i tre hovedkategorier:

Virksomhedsfordelen

Ifølge såvel DA som SALA har virksomhederne økonomiske fordele af at ansætte børn og unge som arbejdskraft. Ansættelsen sker bl.a. til jobs, der efter DAs og SALAs opfattelse ikke kan bære en voksenløn, eksempelvis fordi arbejdets betydning og sværhedsgrad ikke er af en sådan art, at det ville kunne bære overenskomstmæssig voksenløn, og til jobs, der ikke kan holde en voksen beskæftiget i længere ugentlig arbejdstid. Endvidere ansættes til jobs, hvor der er behov for arbejdskraft, der er fleksibel og kan arbejde et eventuelt varierende antal timer pr. dag og pr. uge, eventuelt på varierende tidspunkter og indrettet efter spidsbelastningssituationer i virksomhederne. Mange mindre erhvervsdrivende vil gennem ansættelse af unge kunne få løst en række praktiske arbejdsopgaver, de ellers selv ville være nødt til at udføre eksempelvis efter lukketid eller efter normal arbejdstid. Det betyder, at den selvstændige erhvervsdrivende får bedre tid til at beskæftige sig med virksomhedens øvrige drift, eller tidligere vil kunne holde fyraften sammen med sin familie.

Uddannelsesaspektet

Virksomhederne, herunder landbruget, ser børn og unge som fremtidens voksne arbejdskraft, og betragter derfor fritidsjobs som en form for tillæring og tilvænning til arbejdslivet, og som et vigtigt element i den uddannelse, der i fremtiden skal sikre virksomhederne gode, veluddannede og stabile medarbejdere. Endvidere kan fritidsjobs eventuelt skærpe de unges interesse for bestemte former for arbejde, og DA nævner, at en del lærekontrakter, praktikophold m.v. er etableret på baggrund af tidligere eller nuværende fritidsjobs. Arbejdet kan endvidere ses som et led i en socialisering, der øger de unges forståelse af pengenes værdi. Endelig finder DA og SALA, at de unge i en senere jobansøgningssituation vil kunne henvise til et eventuelt fritidsjob, således at de på et klemt arbejdsmarked vil stå relativt godt. Omvendt vil unge med ingen eller kun ringe erhvervsarbejde stå i en situation, hvor sandsynligheden for at blive marginaliseret øges.

Børnenes og de unges egne ønsker

Såvel DA som SALA finder, at børnenes og de unges egne ønsker om fritidsjob er af væsentlig betydning. Således finder SALA, at den hyppigst anførte begrundelse for at ansætte et barn eller en ung

er, at de pågældende selv ønskede at få et job. DA og SALA gør i den forbindelse opmærksom på, at SFI-undersøgelsen peger på, at ved siden af ønsket om at tjene penge, er det en betydelig andel af børnene/de unge, der anfører, at de faktisk ønsker at have et fritidsjob for at prøve dette eller for at have denne form for aktivitet.

Arbejdsmiljøsynspunktet

I tæt forbindelse med begrundelserne for at ansætte børn og unge anfører DA det synspunkt, at netop fordi denne gruppe er fremtidens voksne arbejdskraft er det væsentligt, at arbejdsmiljøforholdene er betryggende for børn og unge. Det er DAs og SALAs synspunkt, at arbejdsmiljøreglerne vedrørende børn og unge er tilfredsstillende, men komplicerede og lidet brugervenlige. Endvidere er det DAs og SALAs opfattelse, at reglerne generelt overholdes, men at der løbende er brug for informationsarbejde over for såvel arbejdsgivere som over for børn/unge selv og deres forældre for at sørge for, at reglerne kendes og overholdes fra alle sider.

9.4. Landsorganisationens holdninger til beskæftigelse af børn og unge

LO har i lighed med arbejdsgiverne ønsket at fremkomme med deres holdning til beskæftigelse af børn og unge. LO har på baggrund af de undersøgelser, der er gennemført de seneste år over for kommissionen tilkendegivet deres holdning til dette emne.

Indledningsvis er der imidlertid grund til at understrege, at fagbevægelsen ikke arbejder for et generelt forbud imod, at børn og unge får adgang til arbejdsmarkedet, men for at sikre, at børn og unges erhvervsarbejde afvikles under betryggende forhold og uden at arbejdet får negative konsekvenser for deres helbred, sociale udvikling og uddannelse.

Virksomhedsfordelen

Det er ovenfor bl.a. nævnt, at børn og unge anvendes, hvor der er behov for arbejdskraft, der er fleksibel, dvs. som kan arbejde et varierende antal timer pr. dag og pr. uge, på forskellige tidspunkter og indrettet efter, hvornår der er spidsbelastning i virksomhederne.

Det er LOs opfattelse, at voksen arbejdskraft, som jo ikke er bundet af skolegang, er mindst lige så fleksibel. Mange voksne arbejder da også på skiftende tider - uden at der er tale om holddrift - og en del voksne ønsker deltidsbeskæftigelse, så der findes i virkeligheden ikke mange jobs, der ikke kan holde en voksen beskæftiget.

Der findes arbejdsopgaver, som specielt egner sig for børn og unge. Især findes der lettere arbejde i små virksomheder, som egner sig for de 13-14 årige, De 15-17 årige derimod varetager stort set de samme arbejdsopgaver, som dem virksomhedernes øvrige ansatte udfører eller ville kunne udføre.

LO finder, at fritidsjobs generelt set kan bære en voksenløn. Langt de fleste børn og unge arbejder jo indenfor servicesektoren, hvor konkurrenceforholdene stort set er upåvirket af udenlandske lønninger. Som illustration har LO under drøftelserne i kommissionen oplyst, at udbringning af aviser og blade i Sverige næsten udelukkende foretages af voksne.

Hele spørgsmålet om virksomhedsfordele kan efter LOs opfattelse derfor reduceres til, at virksomhederne så vidt muligt vil undgå at betale voksenløn.

Uddannelsesaspektet

Børn og unges erhvervsarbejde bidrager til en form for tillæring og tilvænning til arbejdslivet. I modsætning til en udbredt formodning i arbejdsgiverorganisationerne medfører fritidsarbejdet efter LOs opfattelse dog kun i beskedent omfang en elevplads eller en fast ansættelse i virksomheden.

Mange af de ældste børn mener, at de bruger for lidt tid på lektielæsning. Dette bekræftes af flertallet af folkeskolelærerne, som mener, at lektielæsningen forsømmes på grund af erhvervsarbejde.

Det er imidlertid vigtigt for børn og unges udvikling, at deres fritid ikke udelukkende går med arbejde og lektielæsning. De skal have tid til samvær med kammerater, til sport eller hvad de ellers interesserer sig for. Kort sagt, de skal have tid til at være børn.

Det er desuden LOs opfattelse, at der er en klar samfundsmæssig interesse i at prioritere ansættelse af voksne arbejdsduelige personer højere end ansættelse af børn og unge under uddannelse. Det forekommer LO paradoksalt, at mens 345.000 voksne går arbejdsløse, er der tilsyneladende flere og flere blandt de ældste unge, som har fritidsjobs, som voksne kan og ønsker at påtage sig.

Børnene og de unges egne ønsker

Et stort antal børn og unge ønsker at få et fritidsjob. Det er dog godtgjort, at børn af de socialt dårligst stillede har svært ved at få arbejde. Det er desuden sandsynliggjort, at ikke alle unge udelukkende arbejder af lyst. Dels er der en overrepræsentation blandt unge, som arbejder mere end 15 timer pr. uge, af enlige forsørgeres børn. Dels er arbejdsomfanget for mange af de ældste så stort, at de selv føler problemer forbundet med det.

Arbejdsmiljøsynspunktet

Lettere budtjeneste er i dag tilladt, men ved udformningen af denne bestemmelse har man efter LOs opfattelse ensidigt taget hensyn til, hvad de 10-12 årige kan klare rent fysisk. Det har imidlertid vist sig, at flere børn end tidligere antaget bliver alvorligt skadet i trafikken, og en af måderne at forebygge på, er efter LOs opfattelse ved indførelse af en højere mindstealder.

Der findes også kritisable forhold inden for andre arbejdsområder. Det gælder bl.a. arbejde med kemikalier og tunge løft samt alenearbejde.

Denne opfattelse understøttes af Ringkøbing-, Århus- og Køge-undersøgelserne og "Sorte Plet"-kampagnen. Og LOs jobpatruljerapporter har i flere år konkluderet, at lovgivningen overtrædes på ca. en femtedel af de besøgte virksomheder.

KAPITEL 10

Samfundsøkonomiske forhold

10.1. Samfundsøkonomiske udgifter

Indledningvis skal det understreges, at kommissionen har valgt at begrænse opgaven således, at der primært sker en beskrivelse af de samfundsøkonomiske omkostninger, i forbindelse med skader som følge af børn og unges erhvervsarbejde. Der har imidlertid fra nogle medlemmer været udtrykt ønske om en omtale af de langsigtede udgifter i social- og sundhedssektoren vedr. børn og unges arbejde, beskæftigelsesmæssige konsekvenser af børn og unges arbejde og sort arbejde.

Med hensyn til omkostningssiden må det erkendes, at der ikke er medtaget samtlige omkostninger.

Dette skyldes bl.a. den almindelige usikkerhed, der kan være ved beregninger på dette felt. Samtidig er der netop for børn og unge tale om, at det ikke er muligt at opstille et tilfredsstillende datagrundlag. Arbejdstilsynet har med hensyn til muligheden for at beregne de samfundsøkonomiske konsekvenser af ulykker og arbejdsbetingede lidelser blandt børn og unge, oplyst at en beregning af de økonomiske konsekvenser for enkelte aldersgrupper forudsætter, at man har data for såvel antal hændelser som konsekvenser.

Enten har man specifikke data, der gælder de unge personer, der har anmeldt arbejdsbetingede lidelser eller ulykker, eller man kan benytte generel social- og sundhedsstatistik, sammenholdt med Arbejdstilsynets registerdata.

De foreliggende anmeldedata indeholder ikke fyldestgørende data om følgerne efter anmeldelsen.

Teknisk set kunne man benytte gennemsnitsdata fra generel social- og sundhedsstatistik til at foretage beregninger, enten som "gen-

nemsnitstal", der skal være repræsentative, eller som modelberegning af "værst tænkelige tilfælde". Beregninger på dette grundlag vil imidlertid være af tvivlsom værdi.

En ren gennemsnitsbetragtning, baseret på personer med en gennemsnitsalder på 40-60 år, er åbenlyst forkert, fordi tilgængelig viden peger på, at yngre har større chancer for revalidering, kortere sygefravær m.v. Arbejdstilsynet har ikke kendskab til egnede, generelle data om sygdomsforløb m.v. hverken for de under-19 årige eller yngre personer i det hele taget. Der er derfor heller ikke data til at opstille en modelberegning.

5-by-projektet viste i 1991, at der totalt var 72.268 skadestuekontakter, som vedrørte unge i alder 10-17 år, heraf var de 63.888 hjemme- og fritidsulykker og de 8.380 køretøjsulykker.

10.2. Omkostningerne ved arbejdslulykker ud fra sundhedssektorens beregninger

Det bemærkes, at der alene er foretaget beregninger af omkostninger som et bruttobeløb. Der er derfor fx ikke taget hensyn til, at de unge kunne komme til skade ved andre aktiviteter, hvis de ikke arbejdede.

5 by-projektet i Sundhedsstyrelsen samt styrelsens såkaldte Landspatientregister har dannet grundlag for en omkostningsberegning af antallet af arbejdsulykker, herunder antal henvisninger til egen læge eller skadestuebesøg/indlæggelsesdage.

Undersøgelsen viste, at de unge i alderen 10-17 år årligt udsættes for knapt 5.000 arbejdsulykker.

Efter henvendelse til Sundhedsstyrelsen kan man som grundlag for en omkostningsberegning bruge en sengedagspris på 3300 kr., en pris for skadestuebesøg/ambulatoriumbesøg på 300 kr. og efter oplysning fra Praktiserende Lægers Organisation en pris på en konsultation i almen praksis på 85 kr. De samlede omkostninger til behandling i sundhedsvæsenet af de skader, der kommer ind gennem skadestuerne som arbejdsulykker, kan derefter beregnes som følger:

5.322	skadestuebesøg/ambulatoriebesøg	á kr. 300	1.596.600 kr.
447	indlæggelsesdage á	kr. 3.300	1.475.100 kr.
1.457	konsultationer i almen praksis á	kr. 85	123.800 kr.
Ialt			3.195.500 kr.

Taler man om de samfundsmæssige omkostninger ved skaderne skal der lægges en række andre omkostninger til. Der kan fx være tale om anvendelse af medicin, behandling i andre dele af sundhedsvæsenet, transport i forbindelse med ulykkerne, produktionstab m.v. Kommissionen har imidlertid **ikke** fundet det muligt at beregne disse omkostninger ud fra en saglig forsvarlig model.

10.3. Arbejdsskadestyrelsens oplysninger om omkostninger ved arbejdsulykker og erhvevssygdomme efter lov om forsikring mod følger af arbejdsskader

For såvel voksne som børn gælder, at arbejdsgiveren skal anmelde arbejdsskader, der antages at kunne begrunde krav om ertstaningsydelser. Arbejdsulykkerne skal anmeldes til arbejdsgiverens forsikringsselskab.

Forsikringsselskabet skal derefter videresende anmeldelsen til Arbejdsskadestyrelsen, hvis arbejdsskaden 1) har medført eller må antages at medføre skadelidtes død 2) antages at ville medføre erstatning for tab af erhvervsevne eller godtgørelse for varig mén 3) har medført at skadelidte endnu 5 uger efter skadens indtræden ikke har genoptaget sit sædvanlige arbejde i fuldt omfang.

Forsikringsselskabet skal videresende alle anmeldelser om erhvervssygdomme til Arbejdsskadestyrelsen.

Endvidere skal læger og tandlæger anmelde såvel formodede som konstaterede erhvervssygdomme til Arbejdstilsynet og Arbejdsskadestyrelsen. Det skal bemærkes, at antallet er incl. elever og lærlinge.

Ulykker

Der anmeldes årligt mellem 200 og 250 arbejdsulykker for børn under 18 år til Arbejdsskadestyrelsen.

Der tildeles erstatning for varigt mén i ca. 80 tilfælde årligt med et gennemsnit på 10-12 pct. Til sammenligning kan det oplyses, at tabet af 2. finger medfører typisk 10 pct. mén og tab af tommelfinder medfører typisk 25 pct. mén. Tallene er fra slutningen af 1980'erne, men skønnes ikke at have ændret sig væsentligt siden da.

Af de ca. 80 tilfælde med erstatning årligt vedrører ca. 60 børn mellem 15-17 år og ca. 20 børn mellem 10 og 14 år.

Ca. en fjerdedel af ménerstatninger i aldersgruppen under 18 år tildeles kvinder. For samtlige aldersgrupper er procentsatsen 30 pct.

I 3-5 tilfælde årligt tilkendes der erstatning for tab af erhvervsevne. Gennemsnittet er her 35 pct. Typisk vil erstatningen være omkring 15 pct., men der er også nogle få meget alvorlige ulykkestilfælde hvert år.

Ulykkestilfældene sker oftest i fremstillingsindustrien (40 pct.), landbrug, skov og fiskeri (22 pct.) og handel og restauration (14 pct.).

De tilkendte erstatninger for arbejdsulykker udgør omkring 3 mio. kr. årligt i ménerstatninger og 4 mio. årligt i erstatning for tab af erhvervsevne.

Erhvervsdygdomme

Der er årligt ca. 35 tilfælde med erhvervssygdomme omfattet af loven om forsikring mod følger af arbejdsskader. Der tilkendes erstatning for varigt mén i ca. 20 tilfælde årligt med et gennemsnit på 9 pct. Lidt under halvdelen af disse tildeles kvinder.

I de senere år er der kun tilkendt erstatning for tab af erhvervsevne som følge af erhvervssygdom i ét tilfælde (15 pct.).

De tilkendte erstatninger for erhvervssygdomme udgør omkring 0,4 mio. kr. årligt.

10.4. Sygedagpenge

For 1991 er indhentet følgende oplysninger hos Danmarks Statistik vedrørende sygedagpenge til børn og unge.

Det bemærkes, at oplysninger vedrørende sygedagpenge vedrører sygefravær uanset årsag og derfor naturligvis ikke i alle tilfælde har sammenhæng med følger af ulykker eller sygdom på grund af arbejdet.

Det bemærkes, at det er arbejdsgiveren, der betaler sygedagpenge de første to uger af et sygdomsforløb. Det gælder dog eksempelvis ikke, hvis beskæftigelseskravet i dagpengeloven ikke er opfyldt i relation til arbejdsgiveren. I så fald kan lønmodtagere få sygedagpenge fra kommunen, såfremt de har været tilknyttet arbejdsmarkedet i de seneste 13 uger før sygdommens indtræden og i den periode været beskæftiget i mindst 120 timer.

Statistikken omfatter udelukkende udbetalinger af sygedagpenge fra det offentlige. Børn, der opfylder beskæftigelseskravet, og har haft korterevarende fravær, hvor arbejdsgiveren udbetaler sygedagpenge, indgår altså ikke i statistikken.

Statistikken viser således, at der i 1991 ialt er udbetalt omkring 22,5 mio. kr. i sygedagpenge til 5.584 børn (under 18 år). Disse børn har i gennemsnit haft 1,78 fraværsperioder og 2,85 dagpengeuger i løbet af året.

10.5. Virksomhedsfordele ved beskæftigelse af unge

Med hensyn til mulige økonomiske fordele ved at have de unge beskæftiget har SALA og DA afgivet udtalelser om spørgsmålet.

Det kan således oplyses, at det fremgår af landbrugets arbejdsgiverundersøgelse, at landbruget i et vist omfang er afhængig af de unges arbejdskraft..

I undersøgelsen svarer 46 % (af de der har eget/egne børn beskæftiget), at der ikke er arbejde nok til fast medhjælp, og 22 % at børnenes hjælp er nødvendig af økonomiske årsager. Det er dog overvejende ikke-økonomiske motiver, der angives som årsagen til, at egne børn beskæftiges.

Tilsvarende fremgår det af oplysninger fra Dansk Arbejdsgiverforening, at der også på andre områder må antages at være økonomiske fordele forbundet med de unges arbejde.

Særlig for avisomdelingsområdet angives det, at da avisomdeling skal foregå over et kortere tidsrum, vil der ikke kunne være tale om heltidsbeskæftigelse af betydning. Ligeledes angives det, at det herudover er en fordel, at børn og unge ikke får "voksenløn" for at være avisbud.

På andre områder (kontor/detailhandel) fremhæves fleksibiliteten som et væsentlig parameter for at ansætte unge.

Særligt for butiksbranchen fremhæves det, at der i løbet af de seneste år er gået 14.000 arbejdspladser tabt, og at yderligere indskrænkninger må forventes, hvis en række funktioner ikke kan varetages af unge.

For handel-, transport- og -servicebranchen fremhæves det, at som et væsentligt incitament til at ansætte unge indgår den lønmæssige forskel mellem ungarbejder og voksenarbejder.

Specielt for hotel- og restaurationsbranchen oplyses det, at der indenfor branchen er tradition for at benytte unge, især på grund af at branchen er præget af sæsonbetonede situationer med behov for løsere ansættelsesforhold.

I øvrigt henvises til kap. 9.3. om arbejdsgiverholdninger til beskæftigelse af børn og unge.

Det er LOs opfattelse, at voksen arbejdskraft, der jo ikke er bundet af skolegang, er mindst lige så fleksibel som børn og unges arbejdskraft. Samtidig er LO dog enig i, at der findes opgaver, som nok bedst egner sig for de 13-14 årige, hvorimod det arbejde de 15-17 årige varetager, stort set er de samme arbejdsopgaver, som voksne i virksomheden udfører eller ville kunne udføre.

LO finder endvidere, at fritidsjob generelt set kan bære en voksenløn. Som illustration nævner LO, at udbringning af aviser og blade i Sverige næsten udelukkende foretages af voksen arbejdskraft. Hele spørgsmålet om virksomhedsfordele kan efter LOs opfattelse reduceres til, at virksomhederne så vidt muligt vil undgå

at betale voksenløn. I øvrigt henvises til kapitel 9.4. om LOs holdning til beskæftigelse af børn og unge.

10.6. Antallet af heltidsjobs

Der er ikke under kommissionsarbejdet foretaget en samlet analyse af, i hvilket omfang det arbejde, børn og unge udfører, kan konverteres til voksenjob.

LO har dog som eksempel peget på, at det i Sverige er således, at avisdistributionen fortrinsvis foretages af voksne.

Det svenske transportarbejderforbund oplyser således, at ved omdeling af aviser på hverdage er kun 2 % af de ansatte under 18 år, dog 20 % på søndage. Mindstealderen er 16 år.

DA har hertil bemærket, at det ikke er muligt at sammenligne svenske distributionsordninger med den eksisterende danske.

I HKs undersøgelse fra foråret 1993 nævnes det, at det ud fra undersøgelsens resultater må antages, at unge under 22 år optager ialt ca. 25.000 heltidsstillinger, når alle timer omregnes. Skønnet kan dog kun siges at give et billede af omfanget af de unges arbejde.

Efter DAs opfattelse kan der ikke tillægges HK-undersøgelsen vægt i kommissionens arbejde. DA, der generelt ikke finder, at en konvertering til heltidsstillinger er mulig eller relevant, finder, at det angivne tal må antages at være udtryk for et udokumenteret skøn.

10.7. "Sort arbejde"

Omfanget af "sort arbejde" udført af børn og unge er der ikke foretaget nogen analyse af, idet det vil være yderst vanskeligt at beregne, hvor mange penge børn og unge faktisk indtjener set i forhold til betaling af skat.

Kommissionen har indhentet oplysninger fra Økonomiministeriet om børn og unges indkomster ved lønarbejde. Disse oplysninger er baseret på indberetninger til skattemyndighederne og kan derfor ikke anvendes til at belyse omfanget af "sort arbejde". Det skal

i den forbindelse nævnes, at det formentlig især er en del arbejde for private, der ikke indberettes til skattemyndighederne.

Endelig skal det nævnes, at skattemyndighederne efter kildeskattelovens § 5, ikke anerkender fradragsret for arbejde foretaget af egne børn, hvis disse er under 15 år.

De oplysninger, der er indhentet, tyder på, at indbetaling af ATP finder sted i "almindelige" arbejdsforhold, dvs. momsregistrerede virksomheder.

KAPITEL 11

Kommissionens overvejelser og anbefalinger

11.1. Indledning

Kommissionen har fået til opgave at foretage en undersøgelse af og tilvejebringe oplysninger om børn og unges erhvervsarbejde omfattende aldersgruppen 10-17 år. I de foregående kapitler er beskrevet dels resultatet af den landsdækkende SFI-undersøgelse og de øvrige undersøgelser, som kommissionen har iværksat, dels de oplysninger som kommissionen har fremskaffet.

Det er endvidere kommissionen opgave at overveje forslag til ændringer, der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen.

Børn og unge i denne aldersgruppe er i en fase af deres liv, hvor den væsentligste opgave, set i et samfundsmæssigt perspektiv, må være at ruste sig til voksenlivet gennem dygtiggørelse. 97 % af de medvirkende i SFI-undersøgelsen har da også en hverdag under skoleagtige former, og den erhvervsmæssige beskæftigelse, en del af disse børn og unge har, er et fritidsjob. Det er inden for dette område, kommissionen har gjort sig sine overvejelser.

SFI-undersøgelsen viser generelt, at mange børn og unge uden problemer kan kombinere skolegang og fritidsjob. Der kan ikke påvises nogen sammenhæng imellem de unges jobsituation, og hvordan de klarer sig i skolen. En generel afvisning er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke for mindre grupper kan være en sammenhæng. Undersøgelserne viser da også, at der for mindre grupper kan være problemer med arbejdets art og omfang.

Ca. 35 % af de unge, som er omfattet af SFI-undersøgelsen, har opgivet, at de for tiden har et fast job. Dette svarer til godt 170.000 ud af de knap 500.000 børn og unge i aldersgruppen 10-17 år. Yderligere 5 % svarende til 25.000 børn og unge oplyste, at de lejlighedsvis har fritidsjob. Ca. 200.000 børn og unge har således

en fast eller lejlighedsvis tilknytning til arbejdsmarkedet. Erhvervsfrekvensen er som ventet lavest i den yngste aldersgruppe, 10 % for de 10-12 årige, i mellemgruppen er den 40 %, og blandt de ældste er den 50 %. Blandt de ældste folkeskoleelever samt HF- og gymnasieeleverne er det dog op mod 2/3, der har fast fritidsjob. Det skal i den forbindelse nævnes, at 57 % af de unge, der ikke havde job, tilkendegav, at de gerne ville have et.

De børn og unge, der har fritidsjob, arbejder i gennemsnit ikke i betydeligt omfang. Den gennemsnitlige arbejdsuge ifølge SFI-undersøgelsen er på 6½ timer. De 10-12 årige har i gennemsnit en arbejdsuge på godt 3 timer, de 13-14 årige arbejder ca. 5 timer og de 15-17 årige ca. 7½ timer. Der er dog 11 % af de unge med job, som arbejder 11-15 timer. Blandt de 15-17-årige med job, har 21 % en arbejdsuge på mere end 10 timer, heraf har 6 % en arbejdsuge på mere end 15 timer. Undersøgelsen har vist, at nogle unge har en samlet arbejdstid, incl. skolegang, lektielæsning og fritidsjob, der overstiger den normale arbejdsuge for et voksent menneske, jf. kap. 6, side 14.

Sammenholdes dette med undersøgelsen fra 1987 "Skolebørns dagligdag", er der for aldersgruppen 10-12 årige i dag en lavere erhvervsfrekvens, mens de 13-15 årige ligger på samme niveau. Det er ikke muligt at foretage sammenligninger for den ældste gruppe. Det opregnede antal 10-15 årige med fast fritidsjob er i perioden faldet med en tredjedel, fra 153.000 til 100.000. Der har i perioden 1988 til 1992 samtidig været et fald i antallet af 10-14 årige fra 343.771 til 298.752. For så vidt angår omfanget af arbejdet, synes der ikke at være sket ændringer.

Generelt er der ifølge SFI-undersøgelsen ikke forskel på jobhyppigheden blandt børn af enlige forældre og i parfamilier. Hvis børn af enlige forældre arbejder, er der imidlertid en tydelig tendens til, at de arbejder længere (7 timer ugentlig) end børn i parfamilier (godt 6 timer).

SFI-undersøgelsen bekræfter konklusionen fra den tidligere SFI-undersøgelse i 1987: at børn i lavindkomstfamilier støtter familiens samlede økonomi ved i højere grad end i andre familier at tjene til deres eget forbrug. I 1993-undersøgelsen angiver således en tredjedel af de unge fra lavindkomstfamilierne, at de søger job for at få råd til nogle af de ting, forældrene ikke vil give. Kun en femtedel af de unge fra bedrestillede familier angiver dette.

Endvidere arbejder unge, af forældre uden erhvervsuddannelse, altså mere end de øvrige unge og har deraf også en højere indtjening. Endelig er det også de unge fra lavindkomstfamilierne (40 %) der hyppigst ikke får lommepenge, mens kun 26 %, af de unge fra de højere indkomstlag, ikke får det. Generelt får knap halvdelen af de unge med fritidsjob ikke lommepenge, mens kun 20 %, af de unge uden job, ikke får det. 30 % af de adspurgte forældre til børn med arbejde svarer, at de sparer på lommepengene, fordi børnene selv tjener penge og at familien på denne måde får et indirekte tilskud til økonomien. Der er altså en klar sammenhæng imellem udbetaling af lommepenge og barnets jobsituation. Børn uden fritidsjob får, oftere end børn med job, lommepenge. Men det kan ikke heraf sluttes, hvad der er årsag og virkning. Det er muligt, at forældrene er holdt op med at give lommepenge, fordi barnet har fritidsjob. Det kan også være, at barnet har taget sig et job, fordi forældrene ikke giver lommepenge. Der henvises til kapitel 8.6.

Forældrenes uddannelsesmæssige baggrund viser en vis sammenhæng med børnenes erhvervsfrekvens. Således har kun hver fjerde barn fra de familier, hvor ingen af forældrene har en erhvervsuddannelse, et fast job. For alle de undersøgte børn under ét er den tilsvarende erhvervsfrekvens en tredjedel. Har børn - af forældre uden erhvervsuddannelse - et fritidsjob, er det til gengæld af større omfang (gennemsnitlig 8½ timer om ugen) end andre børns job. Børn af forældre med en videregående uddannelse har hyppigere fritidsjob, men det er sjældent af større omfang, i gennemsnit 4 timer om ugen. Erhvervsfrekvensen er svagt stigende med familieindkomsten, idet 29 % af lavindkomstfamiliernes børn og 40 % af børn fra familier med over 400.000 kr i samlet årsindtægt har fritidsjob. Der er dog relativt flere jobsøgende børn fra lavindkomstfamilierne, som vil have og har søgt job, men som ikke har fået det.

Ifølge SFI-undersøgelsen ser unge med fritidsjob generelt mange positive sider af jobbet. Der er ingen tvivl om, at børn og unge først og fremmest arbejder for at tjene penge, og deraf blive økonomisk uafhængig af forældrene eller få råd til ting, som forældrene ikke kan give dem. 80 % af de unge oplyser, at de godt kan lide deres arbejde, mens 73 % angiver, at det er en fordel, at de har noget at lave, 66 % finder, at de med fritidsjob får noget erfaring, så de lettere kan få job, når de forlader skolen. Der er, ifølge de unge også negative sider ved jobbet. 39 % af børnene anfører, at arbejdet er kedeligt og ensformigt. 25 % mener, at

lønnen er for lav og 17 % tilkendegiver, at de direkte ikke bryder sig om det arbejde, de udfører. 23 % angiver, at de har for lidt tid til kammeraterne, og 19 % beklager, at de har mindre tid til fritidsinteresser. De fleste forældrene mener generelt, at børn har godt af at prøve, hvad det vil sige at have arbejde. 44 % af forældrene angiver, at det er i orden at børn har fritidsjob, men angiver samtidig at de fleste nu arbejder for meget.

Ifølge folkeskolelærerundersøgelsen, der gengiver lærernes holdninger, mener de adspurgte lærere alt i alt, at der for en del børn er forbundet visse problemer i skolearbejdet med at have fritidsjob. Problemerne i forhold til skolen bliver klart større med stigende alder blandt børnene. Lærerne angiver dog også, at fritidsjob kan styrke visse elever. Vedrørende de ældste elever er der flere af lærerne, der er negative end positive over for fritidsjob i almindelighed, jf. kapitel 8.8.

SFI-undersøgelsen viser, at der ikke kan påvises nogen sammenhæng imellem de unges jobsituation, og hvordan de klarer sig i skolen. En sådan generel afvisning er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke for mindre grupper kan være en sammenhæng. For eksempel kunne det gælde for børn og unge, som har særlig meget erhvervsarbejde, at skolearbejdet i disse tilfælde lider skade.

Næsten hver 4. af dem, der har fritidsjob, nævner omdeling af aviser og reklamer som jobtype. Dette svarer til, at 40.000 børn og unge for tiden er ansat i denne branche. Også butikssektoren giver omfattende beskæftigelse til gruppen. Lidt over 30.000 arbejder efter skoletid i en forretning. Et lige så stort jobområde er rengøring for virksomheder og private husstande.

11.2. Kommissionens anbefalinger til initiativer der kan sikre børn og unge bedre i arbejdssituationen

Generelt finder kommissionen det væsentligt bedst muligt at sikre, at de fritidsjob børn og unge påtager sig, ikke går ud over deres helbred og ikke tager mere tid, end at de også har tid til at passe deres skolegang.

Kommissionen skal derfor anbefale følgende:

1. Arbejdstilsynets tal vedrørende arbejdsulykker viser, at antallet af ulykker er faldet. Der skete i perioden 1988-1992 et fald i antallet af anmeldte arbejdsulykker pr. år. Blandt 10-17 årige fra 1.381 i 1988 til 683 i 1992, altså et fald på ca. 50 procent. Der har dog i perioden også været et fald i antallet af beskæftigede børn og unge, jf. tabel 7.12. om beskæftigelsestal, anmeldte arbejdsulykker og incidens for børn og unge i alderen 10-17 år i perioden. Faldet i antal og ulykker tilskrives ikke mindst den information og offentlige fokusering, der har været på området børn og unges arbejde. Antallet af ulykker må dog fortsat siges at være for højt, når man samtidig tager i betragtning, at ikke alle ulykker anmeldes. Arbejdstilsynets arbejdsskaderegister skønner, at der er en underrapportering blandt børn og unge i 1991 på 75 %. Dansk Arbejdsgiverforening finder det dog ikke dokumenteret, at kun 25% af de anmeldepligtige ulykker anmeldes, idet Arbejdstilsynets konklusion bygger på en undersøgelse, der efter Dansk Arbejdsgiverforenings opfattelse har metodiske fejl, jf. om underrapportering nærmere kapitel 7.

Kommissionen finder **generelt** ikke, at der, på baggrund af SFI-undersøgelsen samt de øvrige undersøgelsesresultater, er anledning til at tro, at regelændringer skulle kunne nedbringe antallet af arbejdsskader. Tiltroen til at oplysning kan ændre holdninger og derigennem forebygge skader, er stor i kommissionen.

SFI-undersøgelsen har vist, at der er et vist ukendskab til reglerne om børn og unges arbejde, både hos børnene, de unge, deres forældre og arbejdsgiverne.

En bred offentlig debat om børns fritidsjob anser kommissionen for et godt fundament for hele tiden at sikre, at de fritidsjob børn påtager sig, ikke går ud over helbredet, og ikke tager mere tid, end der også er tid til at passe skolen. På baggrund af de gode erfaringer med information og oplysningskampagner, er det kommissionens **anbefaling**, at der fortsat bør satses på omfattende oplysnings- og informationskampagner, som er målrettet unge, forældre, arbejdsgivere og lærere. Udgangspunktet kunne tages i den allerede af Folketinget vedtagne informationskampagne. Kommissionen **anbefaler**, at en særlig indsats rettes mod de ældste elever i folkeskolen samt elever på ungdomsuddannelserne, idet denne gruppe i størst omfang har fritidsjob og dermed størst risiko for, at jobbet går ud over deres helbred og uddannelse.

Mange børn og unge beskæftiger sig med udbringning af varer, aviser, reklamer og lignende, og de dødsulykker og alvorlige skader, der ses blandt denne gruppe har været en følge af deres færden i trafikken i forbindelse med deres job. Kommissionen **anbefaler** derfor en særlig indsats for, at børn og unge kan færdes sikkert i trafikken i forbindelse med deres job.

Med henblik på en øget offentlig fokusering og debat på området børn og unges arbejde **anbefaler** kommissionen endvidere, at kommissionens betænkning udarbejdes i en "folkeudgave". Kommissionens medlemmer ønsker i givet fald at blive gjort bekendt med en sådan udgivelse, inden den offentliggøres.

2. Det eksisterende regelsæt findes i flere bekendtgørelser, der ikke alle er af ny dato. Der er både fra Arbejdstilsynets, arbejdsgiver- og arbejdstagerside udarbejdet en del informationsmateriale om reglerne. I folkeskolen behandles emnet arbejdsmiljø i det obligatoriske emne, uddannelses- og erhvervsorientering, samt i det valgfrie fag, arbejdskendskab.

Kommissionens undersøgelser viser imidlertid, at der både blandt børn, forældre og arbejdsgivere er et vist ukendskab til reglerne, og at det er svært at få overblik over reglerne. Kommissionen **anbefaler** derfor en regelsammenskrivning på arbejdsmiljøområdet vedr. børn og unge således, at reglerne bliver sammenhængende og overskuelige.

Anbefalingen skal ses i sammenhæng med forslaget om en effektiv oplysningsindsats.

Ud over en regelsammenskrivning har SALA foreslået, at der ved samme lejlighed ses på, om der er regler, som er forældede eller hvis hensigtsmæssighed er tvivlsom, og som derfor bør ophæves.

3. For så vidt angår arbejdsmiljøet er der ud over omfanget i SFI-undersøgelsen fokuseret på bl.a. arbejdstidspunkter, fysiske belastninger ved tunge løft og arbejde med farlige maskiner og stoffer og materialer.

Ud fra SFI-undersøgelsen er det vanskeligt at sige, i hvor høj grad de gældende regler overtrædes. Det må dog formodes, at det sker i et vist omfang. Således kunne noget tyde på, at arbejdsmiljøreglerne - om tunge løft og arbejde på tidspunkter af døgnet,

hvor det ikke er tilladt - ikke overholdes. Inden for landbruget viser undersøgelsen, foretaget af De Danske Landboforeninger og Dansk Familiebrug, at reglerne om børns tilladelse til at køre traktor overtrædes i betydeligt omfang.

De tre undersøgelser fra Århus, Ringkøbing og Køge peger alle på tunge løft og arbejde med faremærkede kemikalier som et væsentligt arbejdsmiljøproblem.

I forhold til disse undersøgelser synes der i følge SFI-undersøgelsen af være væsentligt færre, der arbejder med farlige stoffer og materialer. Således er det efter SFI-undersøgelsen i meget beskedent omfang, at gruppen arbejder med eller kommer i kontakt med farlige kemikalier, mens mellem 20-30 % ifølge de tre andre undersøgelser angiver at arbejde med farlige kemikalier.

Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger finder, at Århus-, Ringkøbing- og Køgeundersøgelserne er uegnede til en beskrivelse af børn og unges arbejdsmiljøforhold. Undersøgelserne er efter Dansk Arbejdsgiverforenings opfattelse tilrettelagt på en sådan måde, at de udelukkende vil give resultater, der kan fortolkes som problematisk i forhold til beskæftigelsen af børn og unge.

Et dårligt arbejdsmiljø kan være medvirkende til, at der sker ulykker i arbejdet, eller at de ansatte bliver syge af deres arbejde. De børn, som i SFI-undersøgelsen aktuelt har job, eller som tidligere har haft erhvervsarbejde, blev spurgt, om de nogensinde er kommet til skade i arbejdet. Hertil svarede 11 % ja, omregnet svarer det til 33.000 børn og unge. Endvidere angiver 11 %, at de har været skidt tilpas eller syg af arbejdet. De tilskadekomster, børnene har været ude for, kan være alt, lige fra en rift i fingeren til den alvorlige ulykke, eventuelt med varigt men til følge. I de tre andre undersøgelser angiver 12-16 %, at de har været udsat for en arbejdsulykke og mellem 13-16 % angiver, at de har følt sig syge af arbejdet.

Omkring arbejdsmiljø angiver 14 % af de unge i SFI-undersøgelsen, at arbejdsgiveren ikke overholder arbejdsmiljølovens regler. Arbejdstilsynets undersøgelse af ca. 1.700 virksomheder med børn og unge ansat i 1990 gav anledning til 170 påbud vedrørende bekendtgørelsen om unges farlige arbejde. De 170 påbud er i et uoplyst omfang afgivet med flere påbud pr. virksomhed.

Arbejdstilsynets tal viser som nævnt ovenfor, at der i de seneste år er sket en nedgang i antallet af anmeldte arbejdsskader. Der er således sket et fald på ca. 50 % for anmeldte arbejdsulykker og ca. 37 % for anmeldte arbejdsbetingede lidelser.

Arbejdsbegrebet bør diskuteres bredt og dermed give de unge mulighed for at erhverve sig et indsigtsfuldt og alsidigt handleredskab således, at de lærer at stille krav. De skal lære at sige fra og holde på deres ret til et sundt og sikkert arbejdsmiljø. De skal have mulighed for at diskutere og kunne foretage en kvalitativ vurdering af arbejdet og ikke kun måle det i kvantiteten - den materielle/økonomiske målestok. De kvalifikationer og den indsigt, mener kommissionen, kan erhverves i skoleforløbet. Arbejdslivsorientering, herunder arbejdsmiljøundervisning, skal sikres en bedre plads i folkeskolen, end det har i dag.

Kommissionen **anbefaler** derfor, at arbejdsmiljø medtages som et selvstændigt emneområde i folkeskolen i den ny læseplan for det obligatoriske emne uddannelses- erhvervs og arbejdsmarkedsorientering. Da arbejdsmarkedets parter og Arbejdstilsynet har en stor viden og erfaring på området **anbefales** det, at Undervisningsministeriet inddrager dem i forbindelse med udarbejdelsen af den læseplan, der skal danne grundlag for undervisningen.

4. Andelen af børn, som en eller flere gange om ugen går til fritidsaktiviteter, er større blandt børn og unge med fritidsjob end blandt dem uden. Den mængde tid, der bruges på disse skemalagte aktiviteter, er dog nok en smule større for børn uden fritidsjob, jf. kapitel 8.4.

Forældre til de børn og unge, som har fritidsjob, blev spurgt, om deres barns fritidsjob er en belastning for hhv. familielivet, barnets fritidsinteresser og skolearbejdet. Det helt dominerende svar var nej.

Af samtlige forældre så omkring en tredjedel dog med bekymring på fritidsjobs betydning for skolearbejdet og fritidsinteresser.

Folkeskolelærerundersøgelsen viser, at lærerne mener, at der for en del børn er forbundet problemer i skolearbejdet med at have erhvervsarbejde, mens det for andre børn kan betyde en styrke.

Familiens økonomiske formåen spiller en rolle med hensyn til, om der gives lommepenge. Det er især de mindre velstillede familier, som undlader at give lommepenge til de af deres børn, som har fritidsjob.

Kommissionen har drøftet spørgsmålet om, hvorvidt de unges fritidsjobs fører til, at de senere fravælger en uddannelse eller om det er andre forhold, der fører til, at mange unge ikke gennemfører et uddannelsesforløb. Kommissionens undersøgelser har begrænset sig til gruppen af 10-17 årige, og det er ikke muligt for denne aldersgruppe at udtale sig om, hvorvidt der sker fravalg af uddannelse, da antallet af unge i gruppen uden for uddannelsessystemet kun udgør ca. 2 pct.

Ud fra kommissionens undersøgelser kan det konstateres, at der er en lille gruppe af unge, der synes at have meget få fritidsaktiviteter, beskeden kontakt med familie og kammerater og samtidig et fritidsjob af væsentligt omfang, hvormed de bidrager til familiens økonomi.

På den baggrund **anbefaler** kommissionen, at betænkningen oversendes til det tværministerielle børneudvalg med henblik på, at spørgsmålet om de nævnte sociale forhold kan være bestemmende for, om en særlig gruppe af unge senere fravælger uddannelse og dermed risikerer at komme til at høre til gruppen af unge, som er særligt udsatte også på andre områder, indgår i børneudvalgets arbejde med en forstærket indsats overfor socialt udsatte børn og unge.

5. Kommissionen har på baggrund af et konkret forslag fra Landsorganisationen i Danmark drøftet spørgsmålet om ansættelsesbeviser. På baggrund af denne drøftelse er dette forslag trukket tilbage, men Landsorganisationen i Danmark, Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd, Ledernes Hovedorganisation og Arbejdstilsynet finder, at der er behov for at skabe større gennemsigtighed i ansættelsesbetingelserne og arbejdsforholdene for børnene og de unge. Endvidere finde de det vigtigt, at forældremyndighedens indehavere har mulighed for at være klart orienteret om ansættelsesbetingelserne og arbejdsforholdene. Disse medlemmer **anbefaler** derfor i fællesskab, at der af arbejdsministeren udarbejdes regler om ansættelsesbeviser, som også gælder for de børn og unge som på grund af deres erhvervsarbejdes omfang ikke er omfattet af lov nr. 392 af 22. juni 1993. Ansættelsesbeviserne bør som minimum indeholde dels de oplysninger, svarende til nævnte ansættelsesbeviser,

dels oplysninger om den ansattes alder, navn på den daglige arbejdsleder eller kontaktperson, en risikovurdering og en beskrivelse af, hvem arbejdsskader skal anmeldes til. Det er ikke tanken, at der skal udarbejdes ansættelsesbeviser, i det omfang der er tale om arbejde for private, så som græsslåning eller babysitning for naboen. Kredsen af arbejdsgivere kunne begrænses til de arbejdsgivere, der er forpligtet til at indeholde a-skat i ansættelsesforholdet.

Af de øvrige medlemmer har **Dansk Arbejdsgiverforenings** og **Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers** repræsentanter i kommissionen udtalt, at de ikke finder, at der er behov for ansættelsesbeviser i tilfælde, udover dem der er omfattet af loven om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet.

Efter Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse rejser ovennævnte anbefaling til arbejdsministeren en række principielle tvivlsspørgsmål, som foreningerne finder det betænkeligt, at kommissionen ikke har taget stilling til. Endvidere er der efter Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse under kommissionens arbejde ikke blotlagt omstændigheder om børn og unges forhold på arbejdsmarkedet, der nødvendiggør anbefalingen.

Foreningerne finder det betænkeligt, at nogle medlemmer af kommissionen få måneder efter Folketingets vedtagelse af L 392 af 22. juni 1993 om arbejdsgiverens pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet, der i vidt omfang byggede på enighed mellem arbejdsmarkedets parter, fremsætter et forslag, der kan medføre ændringer i denne lov. I forbindelse med behandlingen og vedtagelsen af forslaget er der ikke fra nogle sider - ej heller fra Landsorganisationen - rejst tvivl om lovens 8-timers grænse som mindstekrav for at være omfattet af loven. Der er jo ikke tale om, at børn og unge ikke er omfattet af L 392 af 22. juni 1993, men alene om at de ofte ikke opfylder lovens mindstekrav om mindst 8 timers arbejde pr. uge. Efter Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse vil en ændring af lovgivningen om ansættelsesbeviser, som ligger inden for ovennævnte anbefaling, rejse en hel del særdeles vanskelige juridiske tvivlsspørgsmål, som kommissionen ikke har behandlet.

Gennemførelsen af lovforslaget om ansættelsesbeviser hvilede jo på et EF-direktiv, hvor 8-timers-grænsen var indeholdt. Heller ikke i EF-regi er der fundet grundlag for - for så vidt angår ansættelsesbeviser - at bygge dette på et alderskriterium. Dette har også været resultatet af drøftelserne i EF-regi om direktivforslaget om beskyttelse af børn og unge på arbejdspladsen.

Tilsvarende rejser ovennævnte anbefaling adskillige vanskelige spørgsmål bl.a. i forhold til myndighedslovgivningen, som kommissionen ligeledes ikke har drøftet.

Der er også efter Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse særlige tvivlsspørgsmål om forholdet mellem et bevis efter loven og et bevis efter anbefalingen til arbejdsministeren. Det vedrører forholdet til elever og lærlinge, kontaktpersonens rolle og ansvar, betydningen af risikovurderingen, i forholdet til forældremyndighedsindehaverens ansvar, forældremyndighedsindehaverens rolle ved bevisets udfærdigelse, ansættelsesbevisets virkning som et bindende kontraktgrundlag, rækkevidden af beviset ud over den unges 17. år, bevisets nedre grænse i forhold til arbejde af mindre karakter, såsom børnepasning og lignende.

Ved siden af disse konflikter om regelgrundlaget vil ovennævnte anbefaling unødigt vanskeliggøre børn og unges beskæftigelsesmuligheder på arbejdsmarkedet. Forslaget vil skabe et unødvendigt bureaukrati, der i værste fald kan føre til, at reglerne bliver omgået.

Området, som den meget vide anbefaling berører, må efter Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse også karakteriseres som vedrørende et område, som bør reguleres ved aftale mellem arbejdsmarkedets parter.

6. Flertallet **anbefaler**, at betænkningen oversendes til det tværministerielle børneudvalg med henblik på, at spørgsmålet om de arbejdsmæssigt belastede unge også på andre områder er særligt udsatte, indgår i børneudvalgets arbejde med en forstærket indsats overfor socialt udsatte børn og unge, jf. kommissionens forslag nr. 4. Disse medlemmer finder, at en del i den ældste aldersgruppe, dvs. fortrinsvis eleverne i folkeskolens 10. klasse og yngre gymnasieelever, arbejder for meget, når der samtidig skal være tid

til skolegang, lektielæsning og fritidsaktiviteter. Medlemmerne har her lagt vægt på, at en meget høj ugentlig arbejdstid ikke er rimelig, medmindre de unge klart viser, at de magter en sådan belastning. Et egentligt forbud mod arbejde over fx 15 timer ugentligt finder medlemmerne imidlertid ikke, at der er behov for, da problemets omfang næppe er stort og belastningen i øvrigt er individuel og har sammenhæng med, hvorledes arbejdet er fordelt over ugen. Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiveres repræsentanter finder herudover ikke, at der i det af kommissionen tilvejebragte materiale er forhold, der begrunder begrænsninger i adgangen for de 15-17 årige til at have erhvervsarbejde, ud over de der allerede er gennemført. At foreslå begrænsninger i de unges arbejdstid er udtryk for en uacceptabel formynderisk holdning, der dårligt harmonerer med de rettigheder og pligter, som samfundet i øvrigt giver henholdsvis pålægger de unge.

Landsorganisationen i Danmarks og Arbejdstilsynets repræsentanter i kommissionen **anbefaler**, at arbejdsministeren udarbejder regler om en arbejdstidsbegrænsning for de 15-17 årige, som er i gang med en uddannelse på fuld tid. Forslaget skal ses på baggrund af, at spørgsmålet har en naturlig sammenhæng med de begrænsninger i arbejdstid, som gælder for børn og unge i øvrigt.

Arbejdstilsynets **anbefaling** er begrundet i SFI-undersøgelsen, hvoraf det fremgår, at der er 6 % af de 15-17 årige i job (svarende til 6.100), der har oplyst, at de arbejder over 15 timer ugentligt, hvilket giver en samlet ugentlig arbejdstid incl. skolegang, lektielæsning og fritidsjob på ca. 50 timer, hvilket overstiger den normale arbejdsuge for et voksent menneske.

Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter i kommissionen begrunder **anbefalingen** med, at det er uacceptabelt, at mange børn og unge har en ugentlig arbejdstid incl. skolegang, lektielæsning og fritidsjob, der overstiger den normale arbejdsuge for et voksent menneske. Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter i kommissionen finder det specielt problematisk, at mange unge i den ældste aldersgruppe selv beklager sig over manglende tid til skolearbejdet, kammerater og fritid, jf. SFI-undersøgelsen. Således mener 25 % af de ældste børn og unge, at de bruger for lidt tid på lektielæsning. Direkte adspurgt mener 20 % af gymnasieeleverne, at fritidsjobbet indebærer, at man har mindre tid til skolearbejdet, ligesom 27 % af gymnasieeleverne anfører, at en dårlig side ved

fritidsjobbet er, at man har mindre tid til kammeraterne. Rent faktisk er gymnasieeleverne heller ikke så ofte sammen med kammeraterne som den øvrige gruppe. 23 % af det samlede antal børn og unge med job er enige i udsagnet. Ligeledes mener 29 % af gymnasieeleverne, at man har mindre tid til fritidsinteresser.

Endelig lægger Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter vægt på, at mange forældre i SFI-undersøgelsen giver til kende, at det er i orden, at børn har et fritidsjob, men de fleste arbejder nu for meget. Dette gælder specielt forældrene til de ældste børn.

7. Spørgsmålet om en nedre aldersgrænse for tilladelse til at have erhvervsarbejde har været drøftet i Kommissionen.

Kommissionen har bemærket sig, at det foreliggende forslag til EF-direktiv om beskyttelse af unge på arbejdspladsen indeholder en nedre aldersgrænse på 13 år for adgang til erhvervsarbejde. Det kan dermed formentlig i overskuelig fremtid blive en realitet med en 13 års aldersgrænse.

Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter i kommissionen lægger vægt på, at det er forbundet med et betydeligt ansvar for både børn, forældre og arbejdsgivere at lade børn og unge få adgang til arbejdsmarkedet. Der er betydelige sundheds- og arbejdsmiljømæssige risici forbundet med børn og unges erhvervsarbejde og det kræver et vist overblik, ansvar og standhaftighed at indgå et ansættelsesforhold med en arbejdsgiver samt specielt at kunne sikre sig mod arbejdsmiljørisici, forhandle løn- og ansættelsesvilkår m.v. Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter finder, det er meget svært for børn i alderen 10-12 år at honorere disse krav, og mener på den baggrund, at den nedre aldersgrænse for adgang til erhvervsarbejde skal sættes til 13 år. Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter lægger her specielt vægt på, at der for en stor del af de jobs, som 10-12 årige bestrider, er speciel risiko for dødsfald og alvorlige arbejdsulykker, bl.a. fordi de ikke på samme måde som de ældre, kan færdes sikkert i trafikken. Det må endvidere antages, at jo tidligere børn og unge påbegynder erhvervsarbejde, jo større omfang det har, og jo mere belastede arbejdsmiljøforhold de arbejder under, jo større sundhedsmæssige risici er der for disse børn og unge på længere sigt.

Endelig lægger Landsorganisationen i Danmarks repræsentanter vægt på, jf. SFI-undersøgelsen, mener 69 % af de adspurgte forældre, at de 10-12 årige ikke er store nok til at have et fritidsjob.

Arbejdstilsynet lægger vægt på, at nedsættelse af aldersgrænserne skal ses ud fra en generel arbejdsmiljømæssig betragtning. Der lægges endvidere vægt på, at det fremgår af de anmeldte arbejdsulykker blandt 10-17 årige i perioden 1988-92, at de meget alvorlige ulykker for de 10-12 årige udgør 45 % af de anmeldte arbejdsulykker mod 31 % for de 13-14 årige og 14 % for de 15-17 årige.

Det er konstateret, at mere end halvdelen af de alvorlige ulykker er trafikrelaterede. Arbejdstilsynet finder ikke, at beskyttelseshensynet kan varetages tilstrækkeligt for den yngste gruppe ved en øget informationskampagne.

Landsorganisationen i Danmark og Arbejdstilsynet foreslår på baggrund af ovenstående, at den nedre aldersgrænse for adgang til erhvervsarbejde sættes til højst 13 år.

Arbejdsministeriets og Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråds repræsentanter i kommissionen støtter dette forslag.

Af de øvrige medlemmer finder Dansk Arbejdsgiverforening, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere og Ledernes Hovedorganisation ikke i kommissionens undersøgelser belæg for at anbefale en 13 års aldersgrænse. I stedet anbefales, jf. ovenfor, en særlig indsats vedrørende trafiksikkerhed i forbindelse med børn og unges fritidsjob.

Dansk Arbejdsgiverforening, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgivere og Ledernes Hovedorganisation finder, at de nuværende regler om beskæftigelse af 10-12 årige børn sikrer et højt beskyttelsesniveau og er tilstrækkelige til at forhindre arbejdsskader. Dette ses også af statistikken, der viser, at hovedparten af arbejdsskaderne i denne aldersgruppe er trafikulykker, der også vil ske, hvis børnene færdes i trafikken af andre årsager, fx skolegang.

Kommissionen har noteret sig, at såfremt en 13 års aldersgrænse bliver en realitet, er der ingen hindringer for, at Danmark kan ratificere ILO-konvention nr. 138 om mindstealder for adgang til beskæftigelse.

8. Kommissionen er i øvrigt opmærksom på, at der som følge af en folketingsbeslutning, er overvejelser om ændrede regler på vej om børns alenearbejde, der vil stramme de gældende regler på området op, herunder indføre forbud mod at unge under 18 år anvendes til pengetransporter. Kommissionen har derfor ikke taget stilling til særlige anbefalinger på dette område. I henhold til samme folketingsbelutning er der som nævnt endvidere iværksat en oplysningskampagne om arbejdsmiljølovgivningens regler om beskæftigelse af børn og unge på arbejdsmarkedet, jf. kommissionens anbefalinger under pkt. 1 om en styrket og målrettet indsats på dette område.

KAPITEL 12

LOs særudtalelse om lovbestemt overenskomstdækning af børn og unge og DAs og SALAs særudtalelse hertil

12.1. Landsorganisationen i Danmarks særudtalelse om lovbestemt overenskomstdækning af børn og unge

Børn og unge under 18 år udgør en svag og ubeskyttet gruppe på arbejdsmarkedet. De har de dårligste og lavest rangerede jobs og mange arbejder under dårlige arbejdsmiljøforhold. Der er desuden problemer med udbetalingen af feriepenge, og mange får ikke lønsedler eller sygedagpenge.

Endelig aflønnes de unge dårligst i deres job. Set i forhold til de indgåede overenskomster for deres arbejdsområder bliver op mod halvdelen af de unge underbetalt. Mange med op mod 20,00 kr. i timen, men gennemsnitligt med 10,00 kr. pr. time. Kun 20 % af de unge, der er berettigede til tillæg, får udbetalt disse.

Bl.a. på grund af den korte varighed af disse typer fritidsjob er kun en meget lille gruppe børn og unge faqligt organiserede. Tit arbejder de på små arbejdspladser, hvor ingen faglig struktur er opbygget. Børn og unge har dermed ikke nogen reel mulighed for at sikre sig selv ordentlige løn- og arbejdsvilkår.

Samtidig arbejder mange børn og unge i virksomheder, der ofte skifter ejere. Dette er gældende indenfor fastfood- og restaurationsbranchen, men også typisk i døgnkiosker, rengøringsselskaber m.v. Det er, under disse forhold, umuligt for børn og unge at gøre deres krav gældende.

Disse forhold er desuden medvirkende til at skabe ulige konkurrenceforhold mellem virksomhederne, idet de virksomheder, der ikke

betaler overenskomstmæssig løn, naturligvis skaber sig konkurrencefordele i forhold til de organiserede virksomheder.

Landsorganisationen i Danmark anbefaler derfor, at børn og unge under 18 år ved lov bør sikres overenskomstdækning, således at de automatisk er omfattet af de gældende kollektive overenskomster på deres respektive arbejdsområder. Der findes i dag aftalte lønsatser for alle typer fritidsjobs.

En lignende ordning er indført for lærlinge og elever, der også via erhvervsuddannelseslovgivningen er sikret overenskomstmæssige forhold i uddannelsesperioden. Dette uanset om der i forvejen er overenskomst på virksomheden eller ej.

Landsorganisationen i Danmark finder, at eventuelle uoverensstemmelser vedrørende overholdelse af overenskomsterne i medfør af den foreslåede lov indbringes for Arbejdsretten.

12.2. Dansk Arbejdsgiverforenings og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers særudtalelse om Landsorganisationen i Danmarks forslag om lovbestemt kollektiv overenskomstdækning af børn og unge

Landsorganisationen i Danmarks forslag betyder efter Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiveres opfattelse, at det såkaldte erga-omnes-princip foreslås gældende for alle under 18 år.

Forslaget bryder hermed med en række fundamentale principper på det danske arbejdsmarked, idet aftalesystemet, hvor løn- og arbejdsvilkårene fastlægges mellem arbejdsgiveren og lønmodtageren eller disses organisationer, sættes ud af kraft. Forslaget vil således også have rækkevidde for det øvrige aftalesystem mellem arbejdsmarkedets parter.

Forslaget indeholder en række arbejdsretlige tvivlsspørgsmål, bl.a. om søgsmålskompetencen ved Arbejdsretten, muligheden for at idømme børn og unge bod i Arbejdsretten, forholdet til erhvervsuddannelsesloven og medhjælperloven, ligesom forslaget fratager arbejdsgiveren og den unge muligheden for indflydelse på vilkårene for arbejdsforholdet. Forslaget fratager den unge mulighed for direkte eller indirekte gennem deltagelse i fagforenings interne meningsdebat at påvirke sine arbejdsforhold, bl.a. i kraft af den

lave grad af organisering hos børn og unge. Forslaget sætter reelt endelig indholdet af forældremyndighedsindehaverens kompetence ud af kraft, da spørgsmålet om løn- og arbejdsvilkår overlades til et for de unge i øvrigt uvedkommende forbund.

Krav om kollektiv overenskomst for børn og unge er bl.a. berørt i to arbejdsretlige afgørelser, der begge vedrører krav om overenskomst for avisbude, og som berører momenter vedrørende børn og unges forhold til det almindelige arbejdsretlige system.

I sagen 87.418 statuerede Arbejdsretten, at der ikke var godtgjort for den fornødne faglige interesse for den pågældende fagforening til at varsle konflikt, da kun en mindre del af budene var organiseret i fagforeningen med følgende præmisser:

> *"Det omhandlede arbejde, der udføres i de unge menneskers fritid, er af så begrænset omfang, at det vanskeligt kan anses for erhvervsarbejde i traditionel forstand. Arbejdsaftaler med så unge mennesker kan kun indgås med samtykke fra forældrene. Der er principielt intet til hinder for, at de unge mennesker med forældrenes samtykke indmelder sig i en fagforening, og at denne indgår overenskomst med arbejdsgiveren. Selv om de helt unges arbejdsforhold delvis er reguleret kan indgåelse af en overenskomst vel have visse fordele, men betyder samtidig, at de unge bliver omfattet af det arbejdsretlige system, som kun i ringe omfang passer på deres arbejdsretlige status og kan føre til, at de bliver indblandet i arbejdskampe, hvilket ikke kan antages at være i overensstemmelse med så unge menneskers tarv. Det må derfor i hvert fald kræves, at der fra børnenes forældre foreligger et udbredt ønske herom. I det foreliggende tilfælde er der varslet strejke for at opnå overenskomst for Aalborg Stiftstidendes bladbude begrænset til Aalborg Kommune, og kun en mindre del af disse er organiseret i fagforeningen. Arbejdsretten finder det derfor ikke godtgjort, at der er den fornødne faglige interesse i konflikten."*

I sagen 90.354 fastslog Arbejdsretten, at da det ikke var dokumenteret, at et flertal af bladbudene med forældrenes samtykke nogensinde havde været indmeldt i den pågældende fagforening, kunne der ikke af fagforeningen lovligt varsles iværksættelse af kollektive kampskridt med det formål at få oprettet en kollektiv overenskomst for avisbudene.

Der er efter Dansk Arbejdsgiverforening og Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeningers opfattelse i kommissionens arbejde ikke åbenbaret forhold, der nødvendiggør at udstrække gældende kollektive overenskomster til at gælde alle arbejdsforhold, hvor lønmodtageren er under 18 år. Kommissionens arbejde har således ikke godtgjort, at børn og unge aflønnes dårligt, at virksomhederne ofte skifter ejer, eller at børn og unge har de dårligste og lavest rangerede jobs. Børn og unge er ligeledes omfattet af beskyttelsen i arbejdsmarkedets generelle lovgivning, således bl.a. ferieloven og virksomhedsloven. Kommissionens materiale kan ikke tages til indtægt for, at der er forhold vedrørende ferieloven og sygedagpengeloven, der angående børn og unge afviger fra voksne arbejdstageres.

Det ligger i den arbejdsretlige praksis fast, at når et arbejdsforhold ikke er dækket af en kollektiv overenskomst, fremgår løn- og arbejdsvilkårene af den gyldige aftale mellem arbejdsgiveren og den unge, godkendt af forældremyndighedsindehaveren. Der kan ikke lægges vægt på fagbevægelsens undersøgelser om, hvorvidt de unge mener, at de får for lidt i løn. Dette skyldes, dels at aflønningen ikke kan ses isoleret fra arbejdsforholdets øvrige rettigheder og pligter, dels at børn og unge kan have vanskeligt ved at bedømme kravene til fx udbetaling af tillæg i en kollektiv overenskomst, som de ikke er omfattet af.

Det vil desuden i mange tilfælde være urimeligt at anvende fulde timetakster for småjobs, ligesom mange arbejdsforhold formentlig ikke vil kunne henføres under en kollektiv overenskomst.

Sammenligningen med lærlinge og elever er ikke relevant, da disse er i en uddannelsessituation, hvor der består et særligt afhængighedsforhold til uddannelsesstedet, hvor indtægten udgør den unges hovedindtægtskilde, og hvor arbejdsforholdet med de modifikationer, der følger af uddannelsesforløbet, ligner et egentligt erhvervsforhold.

Bilagsfortegnelse

1. Folketingsbeslutning, herunder kommissorium.

2. Arbejdsministerens besvarelse af spørgsmål nr. 9 af 25. marts 1993 fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg (L 172) om, hvorvidt børn og unge under 18 år er omfattet af lovforslag om ansættelsesbeviser, og på hvilken måde lovforslaget eventuelt påvirker de gældende regler for børn og unges arbejde fra Arbejdsministeriet.

3. Anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser hos børn og unge i alderen fra 10-17 år marts 1993 fra Direktoratet for Arbejdstilsynet.

4. Notat af juli 1993 om anmeldte arbejdsulykker og arbejdsbetingede lidelser blandt 10-17 årige børn og unge i 1988-1992 fra Direktoratet for Arbejdstilsynet.

5. Notat om alvorlige ulykker blandt 10-12 årige børn af 13. september 1993 fra Direktoratet for Arbejdstilsynet.

6. Børns arbejde, børnespørgeskema fra Socialforskningsinstituttet.

7. Børns arbejde, forældrespørgeskema fra Socialforskningsinstituttet.

8. Spørgeskema til folkeskolelærere.

9. Statistik, der for hvert af årene 1987 til 1991 belyser omfanget af 16-17 årige erhvervsarbejde af 25. november 1992 fra ATP.

10. Beskæftigelsestal og incidens for børn og unge i alderen 10-15 år af 17. marts 1993 fra Direktoratet for Arbejdstilsynets Arbejdsskaderegisteret.

11. Sammendrag af resultater fra spørgeskemaundersøgelse vedrørende børn og unges arbejde i landbruget af maj 1993 fra De danske Landboforeninger og Dansk Familielandbrug.

12. Arbejdsministeriets lovbekendtgørelse nr. 646 af 18. december 1985 om lov om arbejdsmiljø.

13. Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 333 af 23. juni 1977 om børns lettere erhvervsmæssige arbejde.

14. Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 25 af 22. januar 1964 om børns erhvervsmæssige medvirken ved offentlige forestillinger m.v.

15. Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 524 af 19. juni 1992 om unges farlige arbejde.

16. Arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 465 af 25. oktober 1985 om unges aften- og natarbejde.

17. Arbejdsministeriets lovbekendtgørelse nr. 115 af 19. marts 1980 om medhjælperloven.

18. Arbejdsministeriets lovbekendtgørelse nr. 104 af 4. marts 1993 om Arbejdsmarkedets Tillægspension.

19. Arbejdsministeriets lovbekendtgørelse nr. 102 af 3. marts 1993 af lov om ferie.

20. Socialministeriets lov nr. 852 af 20. december 1989 om dagpenge ved sygdom eller fødsel.

21. Socialministeriets lov nr. 390 af 20. maj 1992 om forsikring mod følger af arbejdsskade.

22. Uddrag af Skatteministeriets lovbekendtgørelse nr. 778 af 17. september 1992 om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m.v.

23. Uddrag af Skatteministeriets bekendtgørelse af lov om indkomstskat og formueskat for personer m.v.

24. Skatteministeriets lovbekendtgørelse nr. 1223 af 17. december 1992 om påligning af indkomst- og formueskat til staten.

25. Justitsministeriets lovbekendtgørelse nr. 443 af 3. oktober 1985 af myndighedsloven.

26. Justitsministeriets cirkulære nr. 16 af 4. februar 1988 om offentlige forlystelser og cirkulære af 28. februar 1992 om ændring af Justitsministeriets cirkulære om offentlige forlystelser.

27. Undervisningsministeriets lovbekendtgørelse nr. 541 af 21. august 1986 af lov om folkeskolen.

28. Industriministeriets lov nr. 256 af 6. maj 1993 af lov om restaurations- og hotelvirksomhed mv.

29. Uddrag af bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets rettigheder.

30. Bekendtgørelse nr. 232 af 19. maj 1919 om Danmarks tiltrædelse af en af den internationale Arbejdskonference i Washington i året 1919 vedtagen konvention vedrørende lavalder for børns arbejde i industrielle virksomheder.

31. Bekendtgørelse nr. 233 af 19. maj 1919 om Danmarks tiltrædelse af en af den internationale Arbejdskonference i Washington i året 1919 vedtagen konvention angående unge menneskers natarbejde i industrien.

32. Bekendtgørelse nr. 200 af 8. juli 1920 om en af den internationale Arbejdskonference i Genua 1920 vedtagen konvention vedrørende lavalder for børns arbejde til søs.

33. Bekendtgørelse nr. 199 af 8. juli 1921 om en af den internationale Arbejdskonference i Genève 1921 vedtagen konvention vedrørende fastsættelse af lavalder for anvendelse af unge mennesker om kullempere eller fyrbødere.

34. Bekendtgørelse af 12. april 1938 om Danmarks ratifikation af den af den internationale Arbejdskonference under dens tredie møde i Genève fra den 25. oktober - 19. november 1921 vedtagne internationale konvention angående tvungen lægeundersøgelse af børn og unge mennesker, der arbejder om bord på skibe.

35. Bekendtgørelse af 3. maj 1955 om Danmarks ratifikation af konventionen angående lavalder for børns arbejde til søs.

36. Konvention nr. 112 om lavalder for adgang til beskæftigelse om bord på fiskerfartøjer.

37. ILO-konvention nr. 138 om mindre alder for adgang til beskæftigelse.

Herudover har bl.a. følgende undersøgelser været inddraget i kommissionens overvejelser:

- "Skolebørns dagligdag". Dines Andersen, Socialforskningsinstituttet, 1989.

- "Skolebørns erhvervsarbejde". Arbejdsmedicinsk klinik, Århus kommunehospital, 1990. (Århusundersøgelsen).

- "Børn og unges erhvervsarbejde i Ringkøbing Amt". Arbejdsmedicinsk klinik, Herning Centralsygehus, 1990. (Ringkøbing-Undersøgelsen).

- "Skoleelevers fritidsjob, arbejdsmiljø og helbred". Arbejdsmedicinsk klinik, Roskilde Amtssygehus og SiD-Køge, 1992. (Køge-undersøgelsen).

- "Sorte pletter". Direktoratet for Arbejdstilsynet, Arbejdsskaderegistret, 1989.

- HK/Handel: Udredning vedrørende omfanget af børn og unges arbejde indenfor butikshandelen, Aalborg Universitetscenter 1993.

- Undersøgelse foretaget af "Pressehuset" for HK: De unge butiksansatte og vold og røveri, 1993.

trykt på genbrugspapir

ISBN 87-601-3958-7
DKC-Greve
43 69 33 17